

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI-
HOLLANDA İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tufan TURAN

**Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Yakınçağ Tarihi**

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Turgut SUBAŞI

ŞUBAT-2007

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI-
HOLLANDA İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tufan TURAN

**Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Yakınçağ Tarihi**

Bu tez 10/01/2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Tufan TURAN

10.02.2007

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ilişkiler başlangıcından günümüze kadar kısa süreli birkaç kesinti dışında dostane ve ticarî ilişkiler içerisinde devam etmiştir. On sekizinci yüzyıldan itibaren siyasî ve diplomatik ilişkilerin de ön plana çıkması ile birlikte ilişkiler daha da güçlenmiştir. Osmanlı Devleti Hollanda'yı her zaman güvenilecek bir dost ve ticarî bir müttefik olarak görmüştür. Hollanda için de durum bundan farksız değildir. Bu nedenle de ikili ilişkilerde her zaman dostane ilişkiler hâkim olmuştur.

Osmanlı-Hollanda ilişkileri Osmanlı Devleti dış politikası üzerine yapılan çalışmalarda üzerinde pek fazla durulmayan bir konudur. Bu çalışma ile Osmanlı Devleti dış politikasındaki bu açığı bir nebze olsun kapatılmasına ve 19. yüzyılın ikinci yarısında iki ülke arasındaki ilişkilerin Osmanlı Devleti'ne etkilerinin saptanmasına çalışılmıştır.

Bu çalışmanın gerek hazırlık safhasında ve gerekse hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen ve tezin her aşamasında önerileriyle bu çalışmanın şekillenmesine vesile olan danışmanın Sayın Yrd. Doç. Dr. Turgut SUBAŞI'ya şükranlarımı sunuyorum.

Yine bu çalışmanın ortaya çıkmasında katkılarından ve desteklerinden dolayı, Sayın Bölüm Başkanım Prof. Dr. Mehmet ALPARGU; Bölüm Başkan Yardımcılarım Sayın Doç. Dr. Enis Şahin ve Doç. Dr. Mustafa Demir'e; önerileriyle yol gösteren hocam Sayın Prof. Dr. Azmi Özcan'a; Hollanda'nın Leiden Üniversitesi'nde doktora çalışmasını sürdürmekte olan Sayın İsmail Hakkı Kadı'ya; Hollanda Konsoloslğu Kültür Bölümü ve Hollanda Tarih ve Arkeoloji Enstitüsü çalışanlarına; ayrıca çalışmam boyunca maddî manevî hiçbir yardımı esirgemeyen canımdan çok sevdiğim aileme teşekkürü bir borç biliyorum.

10.02.2007

Tufan TURAN

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY.....	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM I: OSMANLI-HOLLANDA İLİŞKİLERİNİN BAŞLANGICI VE İLK İLİŞKİLER	5
1.1. Bağımsızlık Mücadelesinden Günümüze Hollanda'nın Tarihi Gelişimi	5
1.2. Osmanlı- Hollanda İlişkilerinin Başlangıcı ve İlk İlişkiler.....	12
1.3. Diplomatik İlişkilerin Başlangıcı.....	13
BÖLÜM II: 19. YÜZYIL ORTALARINA KADAR OSMANLI-HOLLANDA İLİŞKİLERİ.....	26
2.1. 18. Yüzyılda İlişkilerin Genel Seyri	26
2.2. 19. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Hollanda İlişkileri	19
2.2.1. Sultan III. Selim Dönemi.....	31
2.2.2. II. Mahmut Dönemi	33
BÖLÜM III: TANZİMAT'TAN SONRA OSMANLI HOLLANDA İLİŞKİLERİ	37
3.1. Sultan Abdulmecid Dönemi	37
3.2. Sultan Abdulaziz Dönemi	42
3.3. Sultan II. Abdulhamid Dönemi.....	45
3.3.1. İlişkilerin Genel Seyri.....	45
3.3.2. Lahey Konferansı	65
3.3.3. Hovsep Missakian (Yusuf Misak Efendi)	74
3.3.4. Osmanlı- Hollanda İlişkilerinde Açık Sultanlığı	81
3.3.5. Kopenhag ve Lahey Hıfz-ı Sıhha Kongreleri	88
3.3.5.1. Kopenhag Hıfz-ı Sıhha Kongresi	88
3.3.5.2. Lahey Hıfz-ı Sıhha Kongresi	90

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	94
KAYNAKÇA.....	98
EKLER.....	106
ÖZGEÇMİŞ.....	136

KISALTMALAR

A.}AMD	:	Sadaret Divan-1 Hümayun Amedi Kalemî
A.}DVN.	:	Sadaret Divan-1 Hümayun Kalemî
A.}MKT.MHM.	:	Sadâret Mektubî Kalemî Mühimme Evrakı
A.DVN.DVE.	:	Sadaret Divan-1 Hümayun Düvel-i Ecnebiye Kalemî
A.DVN.MHM.	:	Sadaret Divan-1 Hümayun Mühimme Kalemî
A.MKT.UM.	:	Sadâret Mektubî Kalemî Umum Vilayât Evrakı
Bkz.	:	Bakınız
BOA	:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DH.MKT.	:	Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemî
HAT.	:	Hatt-1 Hümayun Kalemî
HR.MKT.	:	Hariciye Nezâreti Mektubî Kalemî
HR.SYS	:	Hariciye Nezareti Siyasî Kısmı
İ. DH.	:	İrade Dâhiliye
İ. HR.	:	İrade Hariciye
MV.	:	Meclis-i Vükela
SAİD	:	Sicil-i Ahval Komisyonu Defteri
Y.A.HUS.	:	Yıldız Hususî Maruzat
Y.A.RES.	:	Yıldız Sadaret Resmî Maruzat Evrakı
Y.EE.	:	Yıldız Esas Evrakı
Y.MTV.	:	Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı
Y.PRK.ASK.	:	Yıldız Perakende Askerî Maruzat
Y.PRK.AZJ.	:	Yıldız Perakende Arzuhal ve Jurnaller
Y.PRK.BŞK.	:	Yıldız Perakende Mabeyn Başkitabeti
Y.PRK.EŞA.	:	Yıldız Perakende Elçilik ve Şehbenderlik Tahriratı
Y.PRK.HR.	:	Yıldız Perakende Hariciye Evrakı
Y.PRK.NMH.	:	Yıldız Perakende Name-i Hümayun
Y.PRK.PT.	:	Yıldız Perakende Posta ve Telgraf Nezareti
Y.PRK.TKM.	:	Yıldız Perakende Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği
Y.PRK.ZB.	:	Yıldız Perakende Zabtiye Nezareti

Tezin Başlığı: 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı- Hollanda İlişkileri	
Tezin Yazarı: Tufan TURAN	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Turgut SUBAŞI
Kabul Tarihi: 10 Ocak 2007	Sayfa Sayısı: V (ön kısım) + 107 (tez) + 33
Anabilimdalı: Tarih	Bilimdalı: Yakınçağ Tarihi
<p>Osmanlı-Hollanda ilişkileri Osmanlı Devleti dış politikası üzerine yapılan çalışmalarda üzerinde pek fazla durulmayan bir konudur. İki ülkenin sınırı olmadığı ve aralarında herhangi bir savaş geçmediği için bu konunun üzerine pek fazla gidilmemiştir. Bu çalışma ile Osmanlı Devleti dış politikasındaki bu açığı bir nebze olsun kapatmak ve 19. yüzyılın ikinci yarısında iki ülke arasındaki ilişkilerin Osmanlı Devleti'ne etkilerini saptamak amaçlanmıştır.</p> <p>Çalışmanın ilk bölümünde Osmanlı Devleti ile Hollanda arasında diplomatik ilişkilerin kurulma safhası ve 18. yüzyıla kadar iki ülke arasındaki ilişkiler ana hatları ile verilmiştir.</p> <p>İkinci Bölümde Tanzimat dönemine kadar Osmanlı- Hollanda ilişkilerinin gelişimi verilerek 19. yüzyılın ikinci yarısındaki ilişkilerin seyrinin anlaşılmasına katkıda bulunulmuştur.</p> <p>Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise Sultan Abdulmecid döneminden Sultan II. Abdulhamid döneminin sonuna kadarki Osmanlı-Hollanda ilişkileri üzerinde durulmuş, bu dönemdeki ilişkilerin önemi vurgulanarak kronolojik bir yapı içerisinde olaylar anlatılmıştır. Bu olaylar içerisinde en önemli olaylar olarak gözüken Lahey Konferansı ve Hıfz-ı Sıhha Kongreleri ayrı bir başlık altında sunulmuştur. Ayrıca yine bu dönemde ön plana çıkan Osmanlı Devleti'nin Hollanda büyükelçisi Yusuf Misak Efendi hakkında verilen bilgiler de ayrı bir başlık altında toplanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yapılan taramalar sonucu elde edilen arşiv belgelerinden büyük ölçüde faydalanılmıştır. Bu çalışma ile Osmanlı dış politikasında Hollanda'nın yerinin anlaşılması hedeflenmektedir.</p>	
Anahtar kelimeler: Hollanda, Osmanlı Devleti Dış Politikası, Osmanlı-Hollanda İlişkileri, Lahey Konferansı, Yusuf Misak Efendi	

Title of the Thesis: Ottoman-Dutch Relations in the Second Period of 19th Century	
Author: Tufan TURAN	Supervisor: Assist. Prof. Dr. Turgut SUBASI
Date: 03 July 2006	Nu. of pages: V (pre text) + 107 (main body) + 33 (appendices)
Department: History	Subfield: History of Modern Age
<p>Almost there are no studies at the subject of Ottoman foreign policy as Ottoman-Dutch Relations. Because of there are no borders between these to states and also there are no wars, this subject didn't examined deeply. With this study we wanted to expose the relations of the relations of these to states and the effects of the relationship to the Ottoman State at the time of Abdulhamid II.</p> <p>In the first chapter we studied on the establishment of the diplomatic relations between Ottoman State and The Netherlands and the basic of the relations between the two countries up to the 18th century.</p> <p>In the second chapter we studied on the progress of the relations between Ottoman State and The Netherlands up to the Tanzimat Era to understand the relations in the second period of the 19th century.</p> <p>In the third and the last chapter we studied on the relations between Ottoman State and The Netherlands from the period of Sultan Abdulmecid to the period of Sultan Abdulhamid II, and while we were stressing the importance of the relations we explained the events in a chronological structure. The most important events like Lahey Peace Conference and the Congresses of Health Care were given under separated titles. And also we gave another important subject as a separated title about the Dutch ambassador Hovsep Missakian in the Ottoman State at the same period. At the last chapter we mostly used the archival sources from Prime Ministry Ottoman Archives. With this study we are expecting to make the importance of the relations between Ottoman State and The Netherlands clear.</p>	
Keywords: The Netherlands, Congress of Health Care, Ottoman-Dutch Relations, Lahey Peace Conference, Hovsep Missakian	

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı

Osmanlı-Hollanda ilişkileri Osmanlı Devleti dış politikası üzerine yapılan çalışmalarda üzerinde pek fazla durulmayan bir konudur. Bu çalışma ile Osmanlı Devleti dış politikasındaki bu açığı bir nebze olsun kapatılmasına ve 19. yüzyılın ikinci yarısında iki ülke arasındaki ilişkilerin Osmanlı Devleti'ne etkilerinin saptanmasına çalışılmıştır.

Çalışmanın Önemi

Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki siyasî ilişkiler 16. yüzyılın sonlarında başlamıştır. İlişkilerin başlaması iki ülkenin de karşılıklı çıkarları doğrultusunda olmuştur. Hollanda, İspanya'ya karşı yürüttüğü bağımsızlık mücadelesi sırasında Katoliklerin ve İspanya'nın en büyük düşmanı olan Osmanlı Devleti'ni kendisine güçlü bir müttefik olarak görmekteydi. Ayrıca doğu ticareti Osmanlı Devleti'nin elindeydi ve bu ticaretten pay alabilmek için Osmanlı Devleti ile dostane ilişkiler kurulması gerekiyordu.

Osmanlı Devleti'nde ise durum farklıydı. Osmanlı Devleti, Hollanda'nın ikili ilişki kurma çabalarına ilk başlarda pek sıcak bakmamıştı ve Hollanda'nın ilişki kurma girişimlerini karşılıksız bırakmıştı. Bunda o dönemde İran ile yapılan savaşların da etkisi büyüktü. Osmanlı Devleti, ezeli düşmanı olan İspanya'ya karşı mücadele eden Hollanda'yı 17. yüzyılın başından itibaren olası bir müttefik olarak görmeye başladı. Ayrıca Osmanlı Devleti, Doğu-Batı ticaretinin Akdeniz'e çekilmesi Mısır ve Suriye'den geçen kârlı transit ticaretin ve İstanbul'un ihtiyaç duyduğu kıymetli madenlerin akışını devam ettireceğinden dolayı, Avrupa ülkelerine ticarî imtiyazlar vererek Doğu-Batı ticaretini Akdeniz'e geri çekmeyi hedefliyordu.

1604 yılında Hollanda, İspanya ile Sluis şehri açıklarında yaptığı deniz savaşında İspanyoları mağlup ederek, filoda bulunan 1500 esir arasındaki Müslüman esirleri bir Hollanda gemisiyle Cezayir'e yollamıştır. Ayrıca Hollanda bu esirlerle birlikte biri Cezayir dayısına diğeri ise Osmanlı Padişahına verilmek üzere iki mektup göndermiştir. Bu olay Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ilişkilerin esas başlangıcını teşkil

etmiştir. Ancak bu sıralarda Osmanlı Devleti, İran ile savaş halinde olduğundan ikili ilişkilerin tesisi mümkün olmamıştır.

Hollanda'nın İspanya'ya karşı iyi bir müttefik olabileceğini anlamış olan Kaptan-ı Derya Halil Paşa'nın da çabalarıyla 1612 yılında Hollanda'ya Fransız ve İngilizlere verilen ahitnamelerle aynı maddeleri içeren bir ahitname verilmiştir. Bu ahitname ile Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki siyasî ilişkiler de başlamış oluyordu. İlk siyasî ilişkilerin kurulmasında etkili iki isim vardı. Bunlardan biri Kaptan-ı Derya Halil Paşa, diğeri ise Hollanda hükümetinin 1611 yılında ahitname almak üzere görüşmeler yapmak için İstanbul'a tayin ettiği ilk elçi olan Cornelis Haga'dır.

Cornelis Haga, ahitname almayı başardıktan sonra bu ahitnamenin hükümlerinin yürümesini sağlamak ve ayrıca gerek Osmanlı Devleti bünyesinde ticaret yapan gerekse Osmanlı Devleti'nde yerleşmiş olan Hollandalıların çıkarlarını korumak ve diplomatik alanda Osmanlı Devleti'nde Hollanda'yı temsil etmek amacıyla Osmanlı Devleti büyükelçiliğine atanmış ve yirmi sekiz yıl bu görevi sürdürdü. Haga'nın görev yaptığı süre kurduğu boyunca ikili temaslar ve ilişkiler sayesinde kendisinden sonra gelen büyükelçiler ya da maslahatgözarlar iyi birer diplomat olmasalar da ikili ilişkilerin devamında herhangi bir sorun yaşanmamıştır.

Osmanlı Devleti'nin Hollanda'ya vermiş olduğu 1612 tarihli ahitname metni, Justinus Colyer'in çabaları sonucu 1680 tarihinde yenilendi. Bu ahitname ile Hollanda, Karadeniz'de ticaret yapma hakkı da elde etti. Colyer'in elçiliği sırasında Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasındaki savaşlar nedeniyle ilişkiler yeniden bozulmaya yüz tuttu. Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Hollanda'yı ahitnameyi kaldırmakla tehdit etmesi üzerine Hollanda bu durumdan kurtulabilmek için yüklü bir ödeme yapmak zorunda kaldı.

Bu olaydan sonra iki ülke arasında dostane ilişkiler yeniden kuruldu ve bundan sonra Hollanda, Osmanlı Devleti'nin yaptığı savaşlarda ve barış anlaşmalarında arabulucu olarak ön plana çıkmaya başladı. İlk olarak Karlofça'da Jacobus Colyer arabulucu olarak görev yaptı ve kazandığı başarı neticesinde İstanbul'da büyük itibar

kazanmasının yanı sıra, kendisine Roma imparatoru tarafından “Roma İmparatorluğunun Kontu” unvanı verildi.

Bundan sonra Prut Anlaşmasının maddelerinde tadilat yapılmasında ve Pasarofça Anlaşmasının imzalanmasında da Hollanda elçileri arabuluculuk görevlerini sürdürdüler. On sekizinci yüzyıl boyunca ticarî ilişkilerde bir artış sağlandı ve Osmanlı Devleti ile Hollanda arasında dostane ilişkiler kuruldu. 1790 yılında donanmanın gemi ihtiyacını karşılamak amacıyla Hollanda’dan bir gemi getirilmesine karar verildi.

Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki istikrarlı ilişkiler 1798’de Hollanda’da kurulmuş olan Batav Cumhuriyeti’nin Fransa ile birlikte Mısır’a saldırması üzerine bozulmuştur. Osmanlı Devleti bu olay üzerine Hollanda elçisini sürgüne yollamış ve Hollandalı tüccarların beratlarını toplamıştır. 1805 yılında bu tüccarların beratları kendilerine iade edildi. İlişkiler ancak 1812 yılından sonra normale dönmüş ve dostane ilişkiler yeniden tesis edilmiştir.

III. Selim’den itibaren Osmanlı Devleti’nin dış politikasındaki gelişmeler neticesinde 1804 yılında Amsterdam’da yaşayan Petro Marcella adlı bir Rum buraya ilk Osmanlı konsolosu olarak atandı. On sekizinci yüzyılın sonu ile on dokuzuncu yüzyılın başında ilişkilerdeki durgunluğa rağmen on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren Hollanda, Osmanlı Devleti’nin en önemli ticarî müttefiki haline geldi.

19. yüzyılda ilişkilerin seyrinde yaşanan bu hızlı gelişme Sultan II. Abdulhamid döneminde iyice arttı. Sultan II. Abdulhamid, devletlerarası ilişkileri ve diplomasiyi çok iyi kullanıyordu. II. Abdulhamid, Hollanda temsilcilerine ve devlet görevlilerine nişanlar vererek, Hollanda kral ve kraliçeleri ile yapmış olduğu muhaberat ve gönderdiği mektuplar sayesinde diplomatik ilişkilerin devamını ve gelişimini sağlamıştır.

Sultan II. Abdulhamid döneminde Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ilişkilerde en önemli olay 1898 yılında toplanan Lahey Konferansı’dır. Olası bir savaşı engellemek, silahsızlanmayı ve dünya barışını sağlamak amaçlarıyla toplanan konferansta Osmanlı Devleti önemli bir rol oynamıştır. Konferans sırasında Ermeni ve

Arnavut komiteleri ile Jön Türklerin Osmanlı Devleti aleyhine girişimlerinin engellenmesinde Hollanda devlet yetkililerinin sarf ettikleri çaba dostane ilişkilerin bir göstergesidir.

Lahey Konferansının yanısıra 1884 yılında Kopenhag ve Lahey’de toplanan Hıfz-ı Sıhha kongrelerinde Osmanlı Devleti’nin oynadığı rol ortaya koyularak, Osmanlı Devleti’nin sağlığın korunmasına verdiği önem vurgulanmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti ile Hollanda ilişkilerinde Açe Sultanlığı’nın rolü de çalışmamızda ortaya koyulmuştur. Açe Sultanlığı Osmanlı Devleti tebaiyetinde olmasına rağmen Hollanda saldırılarına maruz kalması açısından Osmanlı-Hollanda ilişkilerinde önemli bir yer tutar.

Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ilişkiler başlangıcından günümüze kadar kısa süreli birkaç kesinti dışında dostane ve ticarî ilişkiler içerisinde devam etmiştir. On sekizinci yüzyıldan itibaren siyasî ve diplomatik ilişkilerin de ön plana çıkması ile birlikte ilişkiler daha da güçlenmiştir. Osmanlı Devleti Hollanda’yı her zaman güvenilecek bir dost ve ticarî bir müttefik olarak görmüştür. Hollanda için de durum bundan farksız değildir. Bu nedenle de ikili ilişkilerde her zaman dostane ilişkiler hâkim olmuştur.

Çalışmanın Metodolojisi

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin Osmanlı diplomasisine katkılarını incelemek amacıyla kaleme aldığımız bu çalışmada, ağırlıklı olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden edindiğimiz arşiv belgelerinden faydalandık. Arşiv belgelerinin ışığı altında iki ülke arasındaki ilişkilerin başlangıcından 19. yüzyıl sonlarına kadar gelişimini sistematik bir şekilde işleyerek bu eseri meydana getirdik.

1. BÖLÜM: OSMANLI-HOLLANDA İLİŞKİLERİNİN BAŞLANGICI VE İLK İLİŞKİLER

1.1. Bağımsızlık Mücadelesinden Günümüze Hollanda'nın Tarihi Gelişimi

Bugünkü Hollanda'nın bulunduğu bölge, yeniçağın başlangıcında Burgonya hanedanlığına bağlıydı. Felemenk kontluklarını sıkı denetim altına almak isteyen Burgonya hanedanı, buraya bir genel vali tayin etti. Kontluklar üzerindeki merkezî yönetim özellikle Charles döneminde (1467–1477) etkili bir yapı kazandı (Küçük, 1998: 220). Charles'in kızı Marie döneminde (1477–1482) Burgonya, Fransız egemenliğine geçince, Felemenk kontlukları yeniden eski haklarına kavuştular. Marie, Habsburg hanedanından Avusturya Arşidükü I. Maximilian'la evlendikten sonra bu kontluklar üzerinde yeniden denetim sağlandı. Marie ile Maximilian'ın oğlu I. Philippe, evlilik yoluyla İspanyol tahtını ele geçirdikten sonra, Felemenk ülkeleri İspanyol Habsburg hanedanının yönetimine girdi (Ana Britannica, 1988: 162).

1519 yılında V. Karl unvanıyla Kutsal Roma-Germen İmparatoru seçilen Philippe'in oğlu I. Carlos, Felemenk kontluklarını akrabalarından seçtiği genel valilerle yönetmeye başladı. V. Karl, Ekim 1555'te imparatorluğu kardeşi Ferdinand ve oğlu II. Philippe arasında paylaştınca Hollanda, II. Philippe'in idaresi altında kaldı (Küçük, 1998: 220).

XVI. yüzyılda Avrupa'da halk açlık ve sefalet içindeydi. Veba gibi salgın hastalıklar halkı kırıp geçirmekte, Kilise, İspanya ve derebeyleri ağır vergiler toplamakta, halka zulüm etmekteydi. Kiliseyi eleştirenler yakılmaktaydı. Hollanda'da ise hava daha farklı, daha liberal ve özgürlükçüydü. Halk çoğunlukla, Katolik kilisesini tanımayan Protestanlığın öncü akımlarından Kalvinizmi¹ benimsemişti. Büyük derebeyleri yoktu, ticaret gelişmeye ve hızla büyük kentler kurulmaya başlamıştı(<http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=54&Itemid=72>, 2005). Koyu bir Katolik olan II. Philippe'in dinî ve siyasî baskıları Hollanda'da büyük bir muhalefetle karşılaştı. “Geuzen” olarak bilinen Kalvinist bir

---

¹ Kalvinizm, günümüz Protestan dünyasının ikinci ekolünü teşkil eder. Bir diğer adı Reforme Hıristiyanlık'tır. Akımın kurucusu ve öncüsü olan Jean Calvin, sıkı bir dinî tecrübeden geçmiş Fransız asıllı, ilahiyat sahasındaki yazılarıyla tanınmış bir kişidir. Amacı mevcut Hıristiyanlık'ta reform yaparak dini, başlangıçtaki, asıl haline kavuşturmaktr. <http://sozluk.sourtimes.org/> , 19.04.2005

grup 1566'da İspanyol idaresine karşı silahlı bir mücadele başlattı (Küçük, 1998: 220). İspanya kralı II. Philippe'in Katolik Kilisesinin otoritesini merkeziyetçi devlet sistemine adapte etmek istemesi üzerine patlak veren isyanı (Hoenkamp, 2002: 11), düşüncelerini ustalıkla gizlemesinden ötürü rakiplerinin kendisine "sessiz" adını taktıkları, Orange Prensi Willem (1533-1584) yönetti (Art, 1971: 9).

II. Philippe'in düzeni sağlamak için genel vali olarak Hollanda'ya gönderdiği Alba 3. Dükü'nün ağır ceza ve vergilere başvurması olayları iyice tırmandırdı. Calvinist Geuzen birlikleri 1572'de Holland'ın denetimini ele geçirdi ve İspanyol kuvvetlerine karşı güçlü bir direniş gösterdi (Ana Britannica, 1988: 162). Geuzen birliklerinin başarıları üzerine, ülkenin öteki kesimlerinde de ayaklanma kuvvetlenmeye başladı.

1576'da Gent Uzlaşması'yla Protestanlar ve Katolikler arasında birlik sağlandı ancak bu birlik, 1578'de Hollanda genel valiliğine atanan A. Famese'nin izlediği esnek politikalar sonucunda, güneydeki Katolik eyaletlerin, Artois Birliği adı altında, İspanyol egemenliğini tanımalarıyla sona erdi.² Kuzey eyaletleri bunun üzerine 1579 yılında Utrecht Birliği'ni oluşturarak bağımsız bir devlet olarak ortaya çıktılar (Ana Britannica, 1988: 162). Hollanda bağımsızlık hareketinin lideri Prens Willem van Orange'ın 1582'de İspanyollara karşı Osmanlı yardımına başvurduğu konusunda da bazı bilgiler vardır (Kramers, 1954: 115).

Utrecht Birliği'nin temeli olan askeri ittifak daha yakın bir siyasî işbirliğini de öngörüyordu. Bu anlaşma doğrultusunda eyaletler iç işlerinde bağımsız olacaklar ancak dış işlerinde, savaş, savunma ve vergi konularında her zaman birlikte karar alacaklardı. Birlik önce Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland ve Zutphen eyaletleri arasında oluşturuldu ancak Overijssel, Friesland, Graningen, Anvers, Brada, Gent, Brugge ve Ypers eyaletleri de daha sonradan birliğe katıldı. Böylece Birleşik Eyaletler Cumhuriyeti (Felemenk Cumhuriyeti) adıyla bağımsız bir devlet ortaya çıktı (Küçük, 1998: 220).

---

² Güney Hollanda'daki bu on eyalet Fransız İhtilaline kadar Habsburglara bağlı kalmıştır. Hoenkamp, a.g.e., s. 11

1581’de, Hollanda üzerindeki İspanyol egemenliğinin sona erdiğinin ilanından sonra³ Fransa’dan yardım almak amacıyla, Felemenk Cumhuriyeti’nin başına simgesel olarak Fransa kralının kardeşi “Anjou” Dükü getirildi. Ancak dük yönetime el koymaya kalkışınca tepki gördü ve 1583’te Fransa’ya geri döndü. Ayaklanmanın önderi Willem van Orange 1584 yılında öldükten genel meclis, İngiltere’den destek sağlamak için 1586’da Liecester Dükü’nü genel valiliğe getirdi. Ancak dük Holland’ın güçlü bir merkezi yönetim oluşturmasından çekindiğinden mutlak egemenlik kurma yoluna gitti. Bu olay Utrecht Birliği’nin yabancı korumasından vazgeçmesini ve bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasını sağladı (Ana Britannica, 1988: 160). Bu olaydan sonra Holland yöneticisi Johan van Oldenbarnevent ile Orange Prensi Nassau’lu Maurits arasında kurulan ittifak, İspanyol kuvvetlerine karşı askerî zaferler kazanmaya başladı⁴. Felemenk Cumhuriyeti sınırlarını güneye doğru genişleterek Anvers’in denizle bağlantısını kesince, İngiltere ve Fransa, Hollanda’nın bağımsızlığını tanımak zorunda kaldı (Ana Britannica, 1988: 163).

1609 yılında İspanya ile Birleşik Felemenk Cumhuriyeti arasında sağlanan ateşkes 1618’de başlayan mezhep çatışmaları yüzünden 1621’de bozuldu ve iki ülke arasında yeniden savaş başladı. Mezhep savaşlarını sona erdiren 1648 Vestfalya (Westfalen) Antlaşması ile İspanya da Hollanda Cumhuriyeti’ni resmen tanıdı. 1651’de toplanan

---

³ 26 Temmuz 1581 tarihinde Hollanda Bağımsızlık Bildirgesi yayınlanmıştır.

“Halk prens için değil, tersine prens halk için yaratılmıştır; çünkü halk olmasa prens de olmazdı. Prens uyruklarını hak ve adalete uyarak yönetmeli, onları bir baba evlatlarını nasıl severse öyle sevmeli, bir çoban sürüsünü nasıl güderse, aynen öyle bağıllıkla gütmelidir. Prens bunun için vardır. Eğer böyle davranmaz, köle muamelesi yaparsa, prensliği sona ermiş demektir; bir tirandır artık o. Uyrukları da, eğer başka hiçbir çıkar yol kalmaz ve hissettikleri tehlike üzerine yaptıkları uyarılara karşın, tiranlıktan kendi canları, malları, karıları ve çocukları için herhangi bir güvence alamazlarsa, o zaman kendi vekillerinin, zümrelerin yasal kararı uyarınca tirandan ayrılma hakkını elde ederler. İspanya Kralı din bahanesiyle bir tiranlık kurmayı denemiştir; ülkenin direnişini dikkate almadan, ayrıcalıkları koruyacağına dair ettiği yemini bozarak, ülkenin ayrıcalıklarını zedelemiştir. Dolayısıyla biz de şimdi İspanya Kralı’nın Hollanda egemenliği üzerinde hiçbir hakkı kalmadığını ilan ediyoruz. Böylece bir zamanlar İspanya Kralı’na bağıllık ve boyun eğme yemini etmiş olan tüm memurlara, amirlere, efendilere, vasallere ve kentlilere görevlerinden el çektiriyoruz. Tüm görevlilere bundan böyle, İspanya Kralı’nın adını, unvanını ve mührünü kullanmamayı ve bize bağlı, İspanya Kralı’na ve onun yandaşlarına karşı olduklarını içerir bir yemini etmelerini buyuruyoruz.” Janko Musulin, Hürriyet Bildirgeleri, İstanbul, 1983, s. 34

⁴ Ancak bu tarihten sonra kentli idareci ve tüccar sınıfını temsil eden Oldenbarnevelt ile taşrayı, kraliyet ailesini, orduyu, büyük toprak sahiplerini ve bağız Kalvenci papazların çıkarlarını temsil eden Prens Maurits arasında iktidar mücadelesi başlar. Oldenbarnevelt, kraliyet ailesi ve papazların gücünü kırmak için, İspanya’yla barış imzalar. Askeri bütçeyi azaltarak, Prensi zayıflatmayı amaçlamaktadır. 1621 yılında bu mücadele tam bir silahlı çatışmaya dönüşmek üzereyken kraliyet ağırlığını koyar ve Oldenbarnevelt Lahey’de halkın önünde idam edilir.

<http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=55&Itemid=73>, 30.03.2005

genel meclis, kazandığı bu başarılar üzerine Holland eyaletinin diğer eyaletler üzerinde liderliğini kabul etti (Küçük, 1998: 220).

İspanya'nın Hollanda'nın bağımsızlığını tanıdığı sıralarda, Cromwell Cumhuriyeti'nin 1651'de çıkardığı Deniz Ulaşım Yasası'yla Hollanda gemilerinin İngiliz mallarını taşımalarını yasaklaması ve Hollanda'yı siyasal bir birliğe zorlaması, İngiltere ile ilişkileri gerginleştirdi. Gerginleşen ilişkiler sonucunda da İngiltere ile Hollanda arasında 1652 ve 1684 tarihleri arasında dört deniz savaşı yapıldı (<http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=40&Itemid=58>, 2005).

İlk savaş 1652-1654 tarihleri arasında gerçekleşti. 1653 yazında Hollanda'nın yenilgisi üzerine İngiltere, denizlerdeki kontrolü ele geçirdi (Ana Britannica, 1988: 163). İkinci İngiliz-Hollanda savaşı 1665'te başladı ve 1667'ye kadar sürdü. İngiliz Kralı II. Charles 4 Mart'ta Hollanda'ya savaş ilan etti. Savaşın başlangıcında İngilizlerin kazandığı başarılarla Avrupa çapında denizlerdeki kontrolü İngilizler kazanmış gibi görünüyordu. 1665 yazında İngilizler denizlerdeki kontrolü tümüyle ele geçirdiler. Ancak Hollandalılar 1667'de denizlerdeki kontrolü yeniden ele geçirmeyi başardılar⁵ ve hatta İngiliz sahillerini bile denetim altına aldılar. Hollanda'nın bu ikinci savaştan zaferle çıkmasının en önemli nedenlerinden birisi, İngiltere'de 1667'te patlak veren kolera salgınıydı. Kolera salgını İngiltere'yi teslim olmaya zorladı (<http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=40&Itemid=58>, 2005).

Üçüncü İngiliz-Hollanda savaşı 1672'de başladı ve 1674'e kadar sürdü. 1670'te İngiltere ile Fransa Hollanda'ya karşı birleşti ve 1672 yılında saldırıya geçtiler. Bunun üzerine Orange prensi III. Willem başkomutanlığa getirildi. 1672 yazında İngiliz ve Fransız birlikleri kontrolü ele geçirdiler. Bu ağır tehdit altında Hollandalılar 1672'de büyük bir donanma seferberliğine başladılar. Ancak bu şekilde İngilizler karşısında tutundular. III. Willem, İngiliz-Fransız barış önerilerini geri çevirerek işgale karşı şiddetli bir direniş başlattı. Amsterdam'ın çevresindeki su bentlerini açarak, "su hattı"nın gerisinde

---

⁵ Holland eyaletinin yöneticisi Johan de Witt, donanmayı tekrar kurdu ve ülke eski gücünü yeniden kazandı.

<http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=55&Itemid=73>, 30.03.2005

Hollanda kuvvetlerini toplamayı başaran III. Willem, İspanya, Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu ve Brandenburg ile ittifak kurarak işgalci güçleri geri çekilmeye zorladı. Bu arada Amiral de Ruyter komutasındaki Hollanda donanması İngilizlere üst üste darbeler indirdi. İngiltere 1674'te antlaşma yaparak savaştan çekildi. Fransa, ittifaka karşı başarı sağladıysa da savaşı bitiren Nijmegen Antlaşması ile Hollanda Cumhuriyeti eski sınırlarını korudu (Ana Britannica, 1988: 163).

Dördüncü ve son İngiliz-Hollanda savaşı 1680–1684 arasında yapıldı. Bu savaş iki ülke arasında yapılan savaşların en uzunuydu. 1 Haziran 1684'te bu defa İngilizler Hollandalılardan çok daha büyük bir donanmaya sahiptiler. Ostende açıklarında dört gün süren savaşın sonucunda Hollanda deniz kuvvetleri tam olarak ezildi ve yok edildi. Hollandalılar 2000'den fazla subay ve adam kaybetti. Sonunda İngilizler üstün gelmeyi başardı ve İngiliz-Hollanda deniz savaşları sona erdi (<http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=40&Itemid=58>, 2005).

On yedinci yüzyıldan itibaren gelişen ticaret ve gemicilik sayesinde Hollanda hızla zenginleşmeye başladı. On sekizinci yüzyıldan itibaren ticareti ve deniz taşımacılığında İngiliz üstünlüğü nedeniyle Hollanda'nın ekonomik hayatına durgunluk getirirdi. 1740–1748 yılları arasında, Avusturya Veraset Savaşları sırasında, Hollanda'da karışıklıklar başladı ve bu durumdan faydalanan Prusya, 1786'da Hollanda'yı işgal etti (Küçük, 1998: 220).

Fransa'daki siyasî gelişmelerin de etkisiyle on sekizinci yüzyılın sonlarından itibaren Hollanda'da Yurtseverler adı verilen bir akım başladı. Hollanda, 1775–1783 yılları arasındaki Amerikan bağımsızlık savaşı sırasında Amerika ve Fransa ile işbirliği yaptığı için İngiltere ile arası oldukça açıldı. İngiltere ile Hollanda arasındaki 1784 deniz savaşını kaybeden Hollanda'da iktidarın zayıf düşmesinden yararlanan Yurtseverler kent yönetimlerine el koymaya başladılar. Fransız demokratları Yurtseverlerin yanında yer alsa da, 1787 yılında kraliyetin yardımına koşan Alman Prusya Devleti, Yurtseverlerin milis kuvvetlerini dağıttı. 6.000 genç milise sahip Amsterdam'ın teslim olmasıyla, karşı devrim başladı ve böylece iç ayaklanma bastırıldı ve kral tekrar başa geldi. Orange Hanedanının intikamından kaçan 40.000 Yurtsever, Brüksel ve Paris'e

sığındı (<http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=57&Itemid=75>, 30.03.2005).

1789 Fransız İhtilâli'nden sonra Fransız ordularının istilasına uğrayan Hollanda toprakları üzerinde 1795'te Fransa'nın himayesinde "Batav Cumhuriyeti"⁶ adıyla yeni bir devlet kuruldu.⁷ Mayıs 1795'de Fransa Cumhuriyeti ile Batav Cumhuriyeti arasında Den Haag Antlaşması imzalandı ve Paris yeni Hollanda Cumhuriyetini hemen tanıdı. Ancak bu tanıma ve destek karşılığında Paris, Maastricht, Venlo ve Vlaanderen bölgesinin bir bölümünü istiyordu. Ayrıca 25 bin askerlik Fransız garnizonunun her türlü bakımını Hollanda yüklenecekti. Bu rakam pratikte 200 bine çıkıyordu. Hollanda sonraları Fransa'nın askeri birliklerine binlerce Hollandalı asker vermek zorunda bile kalacaktı (<http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=57&Itemid=75>, 2005).

Napolyon Bonaparte, Fransa'da imparatorluğunu ilan ettikten sonra 1806 yılında başında kardeşi Louis Bonaparte'ın bulunduğu Hollanda Krallığı'nı kurdu. Bir süre sonra Louis ağımsız davranmaya başladı ve Napolyon, İngiltere'ye karşı başlattığı kıta ablukasını sırasında güçlüklerle karşılaşınca 1810 yılında Hollanda'yı direkt olarak kendi imparatorluğuna bağladı. 1812 yılında Rusya'nın Fransız İmparatorluğu'nu mağlup etmesinden sonra, 1814 yılında İngiltere'de bulunan Orange prensi I. Willem, Hollanda'ya döndü ve bağımsız "Meşrutî Hollanda Krallığı"nı ilan etti. 1815 Viyana

---

⁶ Batav Cumhuriyeti, 1794-95 seferi esnasında Fransızların işgalinden sonra Hollanda'da kurulan bir devlettir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Komisyon, "Batav Cumhuriyeti", *Ana Britannica*, c. 3, İstanbul, 1987, s., 419

⁷ Hollanda'da kraliyetin devrilmesi üç nedenden dolayı Paris'teki devrimci Robespierre hükümetinin ve onu izleyen hükümetlerin işine geliyordu. Birincisi yeni Paris yönetimi, kendi insan hakları beyannamesini, yani eşitlik, özgürlük ve kardeşlik fikirlerini tüm Avrupa'ya yaymak istemekteydi. İkincisi, Fransa'da kraliyeti yeniden getirmeye çalışan İngiltere ve Almanya'ya karşı Hollanda'nın desteği, Paris açısından önemli bir kazanım olacaktı. Üçüncüsü, zengin Hollanda, Fransa'nın Avrupa'ya yayılmasının finansmanında önemli rol oynayacaktı. Bununla beraber sürgündeki yurtseverlerin Hollanda içindeki halk desteği bu defa oldukça azdı. Yurtseverlerin ülkede kalmış olan ılımlı kesimi, Fransız devriminden korktuğundan Orange ailesinin yanını seçmişti. Bu kesim Fransa'daki gibi, sahip olduğu toprak mülkiyetini kaybetmekten korkmaktaydı, özgürlük ve demokratik anayasa vaaadinin fazla etkili olmadığını gören Yurtseverler, maaşları iki misline çıkarma vaaidiyle askerlerin bir bölümünü yanlarına çektiler. Yine de Fransız ordusu Maas nehrine ulaşmadan Yurtseverler ayaklanma kararı alamayacaklardı. Sonunda Fransa Hollanda'ya devrim ihraç etti. 1795 yılında kral devrildi ve Batav Cumhuriyeti kuruldu. Amsterdam'ın Dam meydanında halk toplandı ve bütün eski yöneticilerin görevlerinden alındığı açıklandı.

<http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=57&Itemid=75>, 30.03.2005

Kongresi'nde Hollanda Krallığı diğer Avrupa devletleri tarafından resmen tanındı. Yeni devletin başına I. Willem kral olarak geçti (Küçük, 1998: 221).

Dil, din, düşünce ve çıkar ayrılıkları nedeniyle Belçikalılar, 25 Ağustos 1830'da Hollandalılara karşı ayaklanarak, 4 Ekim'de bağımsızlıklarını ilan ettiler. "Beşli İttifak"⁸ içerisinde ayrılıklar oluşmasını engellemek amacıyla konunun milletlerarası bir kongrede görüşülerek sonuçlandırılmasına karar verildi ve Aralık 1830'da toplanan Londra Kongresi'nde Belçika'nın bağımsızlığı kabul edildi (Uçarol, 2000: 125–127). Ancak Hollanda, Belçika'nın bağımsızlığını tanımadı ve 1831 yılında Belçika'yı işgal hareketine girişti. Fransız orduları da aynı anda ülkeye girince Hollanda bir şey elde edemeyeceğini anlayarak geri çekildi ve 1839 yılında Belçika'nın bağımsızlığını kabul etti (Ana Britannica, 1988: 164).

1840 yılında I. Willem yerini oğlu II. Willem'e bırakarak tahttan çekildi. II. ve III. Willem dönemlerinde Hollanda'da meşrutî bir yönetim yolunda adımlar atıldı. (Ana Britannica, 1988: 164). I. Dünya Savaşı başladığı zaman Hollanda tarafsız kalmayı tercih etti. Hollanda savaşın yıkımından kurtulduysa da büyük ve düzenli bir ordu beslemek zorunda kaldı. 1918'de orduda baş gösteren isyanlar önemli sorunlara yol açtı. 1918 sonrasında modernleşme yolunda atılan adımlar yeni bir ivme kazandı. Belçika'nın toprak taleplerini boşa çıkararak Hollanda'da, 1929 Büyük Bunalımını izleyen yıllarda Protestan partilerin öncülük ettiği tutucu politikaların egemenliği sürdü (<http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=42&Itemid=60>, 2005).

I. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmayı başaran Hollanda Krallığı, II. Dünya Savaşı'nda 1940 yılında Almanya'nın işgaline uğradı. İngiltere'ye sığınan Hollanda Kraliçesi Wilhelmina, burada bir sürgün hükümeti kurdu. 1945'te Alman işgalinden kurtulan ülke, tarafsızlık politikasını terk ederek NATO ve diğer Avrupa örgütlerine üye oldu. Önemli sömürgelerinden Endonezya 1949'da, Surinam ise 1975'te bağımsızlıklarını

---

⁸ Avusturya, Rusya, Prusya, İngiltere tarafından Fransa'ya karşı 20 Kasım 1815 tarihinde kurulan "Dörtlü İttifak" a daha sonra Fransa'nın da alınmasıyla "Beşli İttifak" kurulmuştur. Uçarol, Rifat, Siyasi Tarih (1789-1999), İstanbul, 2000, s., 120

kazandılar (<http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=43&Itemid=61>, 2005).

1.2. Osmanlı- Hollanda İlişkilerinin Başlangıcı ve İlk İlişkiler

Hollanda'nın Yakındoğu ile ilk münasebeti Haçlı Seferleri dönemine rastlamaktadır. 1099 yılında Kudüs'ün zapt etmeyi hedefleyen Haçlı Seferinde Godefroy de Bouillon kumandasındaki orduya Hollandalı Haçlılar da katıldılar. Germen İmparatoru Friedrich Barbarossa'nın düzenlediği, 1189 tarihli III. Haçlı Seferi'ne Hollanda'dan bazı prensler de katıldı. Hollanda kontu I. Willem, 1219 tarihli Haçlı seferine donanmasıyla iştirak etti (Kampman, 1959: 514). Hollanda'nın Yakındoğu ile ilişkileri, 1396 tarihli Niğbolu Savaşı sırasında diğer Avrupalı devletler gibi Hollanda'nın da Osmanlı Devleti'ne savaş açması ile devam etti (Uzunçarşılı, 1988: 280).

Bundan sonra 1554 tarihine kadar başka bir kayda rastlanmamaktadır. 1554 yılında İmparator Ferdinand, Kanuni Sultan Süleyman'ın yeni bir saldırısını engellemek amacıyla, Hollandalı Ogier Ghislan de Busbecq'i, İstanbul'a gönderdi (Kampman, 1959: 515). Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ilk kültürel münasebetler de bu dönemde doğdu. Sekiz senelik barış sağlama görevi sırasında Yunanca ve Latince yazıtların kopyalarını çıkartan, el yazmaları toplayan ve eski sikkeler ve antik anıtlarla ilgilenen Busbecq, görevini başarıyla tamamladıktan sonra 1562 tarihinde İmparator Ferdinand tarafından geri çağırıldı (Kampman, 1959: 515–516).

Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ticarî ilişkiler siyasî ilişkilerin başlangıcından çok önceleri başlamıştı. Kanunî Sultan Süleyman döneminden itibaren diğer Avrupa ülkelerinin tüccarlarının olduğu gibi Hollanda tüccarlarının da ticaret yaptıkları yerlerde konsolosluk açma izni vardı. Ancak ticaretleri düşük seviyede olan devletler konsolosluk açmanın yüksek maliyetlerinden kaçınmak için Osmanlı Devleti'nin dostu olan devletlerin bayrakları altında ticaret yapıyorlardı. Hollanda'nın da Osmanlı Devleti'ndeki ticareti düşük seviyede olduğundan dolayı, 1536'da Fransa'ya verilen imtiyazda da belirtildiği gibi, Osmanlı Devleti'nde konsolosluğu bulunmayan diğer Avrupa devletlerinin tüccarları gibi Hollanda tüccarları da Fransız bayrağı altında ticaretlerini sürdürdüler (Kütükoğlu, 1974: 24–25).

Fransa'ya 1536 yılında tanınmış olan geniş imtiyazların 1580 tarihinde İngiltere'ye de verilmesinin ardından, Hollanda tüccarlarının İspanya'ya karşı verdikleri bağımsızlık mücadelesi sırasında yardımını gördükleri İngiltere'nin bayrağı altında ticaret yapmayı tercih ettiler. Bunun üzerine İngiliz elçisi Divan-ı Hümayun'a müracaat ederek Hollandalı tüccarların himaye hakkının kendisine verilmesini istediysede konuyu görüşen Divan-ı Hümayun, himaye hakkının Fransızlara ait olduğuna karar verdi (Küçük, 1998: 222). 1595'te İngiliz elçisi konunun tekrar ele alınmasını temin ettiysede durumda bir değişiklik olmadı. İngiliz diplomatlar, uzun diplomatik mücadeleler sonucunda, Kaptan-ı Derya Ciğâlazade Sinan Paşa'nın da yardımıyla, 1603 yılında dört Hollanda vilayetine ait gemilerin İngiliz bayrağı altında ticaret yapmalarına izin verilmesini sağladılar (Kütükoğlu, 1974: 26). Hollandalılar bundan sonra 1612 yılında kendi ahitnamelerini alana kadar ticaretlerini İngiliz bayrağı altında devam ettirdiler (Kütükoğlu, 1974: 43–44).

1.3. Diplomatik İlişkilerin Başlangıcı

İki ülke arasındaki ilk diplomatik ilişki girişimi Hollanda'nın İspanya'ya karşı verdiği bağımsızlık savaşı sırasında olmuştur. Orange Prensi Willem, bağımsızlık savaşı sırasında İspanya'nın ezeli düşmanı olan Osmanlı Devleti'nden 1553'te İstanbul'a yerleşmiş ve 1579 yılından itibaren ölene kadar Osmanlı siyasetinde rol oynamış olan Joseph Nasi (Don Juan Miquez) aracılığıyla yardım istemiştir (Groot, 1978: 83). 1569 yılında Willem, Joseph Nasi'ye yazdığı mektupta Hollandalıların İspanya Kralı II. Philippe'e karşı verdikleri mücadelede Osmanlı Devleti'nin desteğini istemiştir. Bu talep üzerine Osmanlı Sultanı II. Selim, Hollanda'daki ve İspanyol şehirlerindeki Luthercilere, Katoliklere karşı mücadelelerinde istedikleri zaman donanma, asker ve yardım göndereceğini ifade etmişse de bu dönemde herhangi bir ikili ilişki kurulamamıştır (Arı, 1999: 494). Marlies Hoenkamp, Sokullu Mehmet Paşa'nın bu hareketi desteklemek için maddî yardımda bulunduğunu (Hoenkamp, 2002: 12) iddia etse de bu bilgiye diğer kaynaklarda rastlanmamaktadır.

Hollanda'nın İspanya'ya karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi sırasında, 1574 yılında Fransa'nın Osmanlı Devleti'ndeki büyükelçisi François de Noailles, Hollanda'ya Osmanlı Devleti'nin finansal desteğini sağlamaya çalıştı. Daha sonraları 1578–1579

yıllarında Fransa kralının kardeşi olan Anjou Dükü, yine Osmanlı Devleti'nin desteğini sağlamaya çalıştıysa da Osmanlı Devleti, o sıralarda İran ile savaş halinde olduğundan buna olumsuz yanıt verdi (Groot, 1978: 84).

Hollanda, 1588'de bağımsızlığını kazandıktan sonra siyasî ve ticarî çıkarları nedeniyle⁹ Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkiler kurmaya çalıştı. Hollanda için İspanya'ya karşı düşmanlığı ve ticaret potansiyeli nedeniyle Osmanlı Devleti ile dostane ilişkiler kurmak büyük önem taşıyordu. Ayrıca Hollanda'nın Akdeniz ticareti de o sıralarda tehlikeli bir durumdaydı. Hollanda tüccarları bir taraftan İspanya donanması diğer taraftan da Cezayir ve Tunus korsanlarının tehdidi altındaydı. Gemilerini ve yüklerini kaybediyorlar, gemi mürettebatları esir ediliyor ve Kuzey Afrika limanlarındaki esir pazarlarında satılıyordu. Mürettebatın esir olduğu haberi Hollanda'ya hiç ulaşmadığı ya da geç ulaştığı için de onları kurtarmak imkânsız hale geliyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin 1517'de ele geçirdiği Beyrut-Şam ve Halep-İstanbul ticaret yolları da Hollanda'nın bir hayli ilgisini çekiyordu (Erdbrink, 1974: 159).

Hollanda'nın İspanya'ya karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi sırasında Osmanlı Devleti'ne olan ilgileri ortaya çıkmıştır. "Watergeuzen" (Sea Beggars) (Groot, 1978: 85) olarak bilinen ve Hollanda'nın bağımsızlığını kazanmasında büyük rol oynayan Hollandalı korsanların simgesi olan ve üzerinde "Papa taraftarı olmaktansa Türk olmak"¹⁰ (<http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=54&Itemid=72>, 2005) yazılı hilal şeklindeki madalyon (Slot, 1990: 7) ve bu korsanlarının kırmızı renkli gemilerinin üzerinde bulunan hilal figürleri (Groot, 1978: 85) bu ilginin göstergeleridir.

"Büyük Türk" (Slot, 1990: 7) olarak adlandırdıkları Osmanlı Sultanını, İspanyol Kralı II. Philippe'e karşı muhtemel bir müttefik olarak görüyorlardı. Ancak yine de

---

⁹ Bülent Arı, Artus Thomas'ın "Continuation De L'Histoire Des Tvrcs" adlı eserini tahlil ederken, onun Hollanda'nın Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkiler kurma girişimini Akdeniz'de kaybolan Hollanda gemilerine, yüklerine ve mürettebatına bağladığını belirtir. Ona göre Hollanda, Osmanlı Devleti ile ittifak sağlamak yoluyla Akdeniz'de emniyetli bir şekilde denizcilik ve ticaret yapmak istemekteydi. Arı, a.g.m., s. 496

¹⁰ "Liever Turks dan Paaps" (Rather a Turk than a Papist)

Hollanda'nın bağımsızlık mücadelesi sırasında iki ülke arasında gerçekçi bir ilişki kurulamadı (Orhonlu, 1976: 11).

Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ilişkiler Hollanda'ya XVI. yüzyılın ikinci yarısında Kırım'ın Kefe sancağından 300 bin lale soğanı getirilmesi ile başladı (Orhonlu, 1976: 11). Daha sonra Hollanda tüccarları 1598 yılında Fransa Kralı IV. Henry'den Osmanlı limanlarında Fransız bandırası altında ticaret yapma izni aldı. 1609 yılında kuvvetli toplarla donatılmış ve altın, kumaş ve baharat yüklü ilk büyük Hollanda konvoyu Osmanlı limanlarına geldi (Arı, 1999: 495).

Osmanlı Devleti'nde Hollanda ile ilgili ilk kayıtlar 1601 yılına aittir ki bu tarihe kadar Hollanda tüccarları Osmanlı Devleti'nde Fransız bandırası altında ticaretlerini sürdürüyorlardı. Bu tarihte Kaptan-ı Derya Ciğalazade Sinan Paşa'nın da tavsiyesi ile Hollandalı tacirlerin artık İngiliz bandırası altında seyahat etmelerine karar verildi (Orhonlu, 1976: 12). Hollanda ile ilgili bir sonraki kayıt, Sadrazam Halil Paşa'nın 1603 tarihinde Sultan I. Ahmed'e Holland ve Zeeland eyaletlerinin İspanya ile düşmanlık halinde bulunduğu bildirmesidir (Orhonlu, 1976: 12).

Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ilişkilerin esas olarak başlangıcını teşkil eden olay Hollandalıların bağımsızlık mücadelesi sırasında¹¹ 1604'te Sluis şehri açıklarında bir İspanyol filosunu mağlup ederek, filodaki 1500 esir arasında bulunan Müslüman esirleri bir Hollanda gemisiyle Cezayir'e yollamasıdır. Hollanda "Staaten Generaal"¹² esirlerle birlikte, biri Cezayir valisine diğeri Osmanlı Padişahı I. Ahmed'e verilmek üzere iki mektup gönderdi (Groot, 1978: 92-93).

Bu mektuplarda Osmanlı Sultanının Hollandalıların esir pazarlarında maruz kalacakları güçlüklerle engel olması isteniyordu. Mektuplarda ayrıca Suriye'de serbest ticaret yapma hakkı da isteniyordu. Ancak Osmanlı Devleti bu tarihlerde İran ile savaş halinde

---

¹¹ Hollanda bağımsızlık mücadelesi, 1568-1609, 1621-1648 tarihleri arasında olmak üzere iki devreden oluşur.

¹² 15. yüzyılın sonlarından itibaren din adamları ve asillerden oluşan şehir meclisleri. İlk defa 1464 yılında bugünkü Belçika'nın Bruges şehrinde toplanarak bir araya geldiler. Bundan sonra Staaten Generaal olarak anılmaya başlayan bu konsey şehirlerden seçilen temsilcilerden meydana gelip, devletin dış siyasetini belirlemekteydi. Osmanlı vesikalarında Üstati yada İstati Ceneralleri olarak geçmektedir. Arı, a.g.e., s. 500

olduğundan dolayı bu mektuba herhangi bir cevap verilmedi (Erdbrink, 1974: 160). Mektubun cevapsız kalmasına rağmen Hollanda Parlamentosu, 1607 yılında Dordrechtli Aernout de Valée'yi Halep'e konsolos tayin etti (Groot, 1978: 91).

Osmanlı Devleti Hollanda'nın bu ilişki kurma çabalarına ancak 1610 yılında karşılık verebilmiştir. Kaptan-ı Derya Halil Paşa, istihbarat ağından¹³ aldığı bilgiler sonucu Hollanda'nın İspanya'ya karşı bir müttefik olabileceğini anlamıştır (Çelikkol, 2000: 16). 1610 yılında Venedik'teki Hollanda tüccarı aracılığıyla Hollanda'ya gönderdiği mektupta, Sultan I. Ahmed'in Hollandalılara Osmanlı Devleti'nin bütün limanlarında serbest ticaret hakkı verme kararı aldığını; mektupta ayrıca Hollanda'nın Osmanlı Devleti bünyesinde bir siyasî temsilci bulundurması da istenmiştir (Erdbrink, 1974: 160).

Osmanlı Devleti, Hollanda'ya ve İngiltere'ye imtiyazlar vererek ve bu imtiyazları genişleterek Doğu-Batı yönünde gelişen ticareti yeniden Akdeniz'e çekmeyi hedefliyordu. Osmanlı Devleti, doğu batı arasında gelişen ticareti yeniden Akdeniz'e çekerek Mısır ve Suriye'den geçen kârlı transit ticareti ve İstanbul'un ihtiyaç duyduğu kıymetli madenlerin akışını Avrupa'ya ait büyük yelkenlilerle devam ettirmeyi umuyordu (Bulut, 2000: 108).

Hollanda, Osmanlı Devleti ile ikili ilişkiler kurmaya çalıştığı dönemde İran'la da ilişkilerini geliştiriyordu. Osmanlı Devleti'nin ikili ilişkiler kurmaya yönelmesinde Hollanda'nın İran'la gelişen ilişkilerinin, Şah Abbas'ın 1623'te kurduğu Bender Abbas limanında Hollanda'nın yoğun faaliyetleri dikkate alındığında, Osmanlı transit ticaretine verebileceği muhtemel zararların etkili olmuş olması muhtemeldir. (Groot, 1978: 91).

Doğu Akdeniz'deki Hollanda tüccarları, 1611 yılında Hollanda otoritelerine Doğu Akdeniz ticaretinin Hollandalı tüccarlar çok önemli olduğunu belirtmeleri üzerine (Arı, 1999: 495), Hollanda yetkilileri, İstanbul'da bir elçi bulundurmaları gerektiğini anladılar

---

¹³ Bu istihbarat ağı içerisinde Cezayir, Tunus ve Trablus korsan filolarının kaptanları, "Sefardik Yahudi" tıp adamları, maliye memurları, Babiâli'deki bazı ülkelerin büyükelçilerinin tercümanları bulunmaktaydı. Çelikkol, Zeki, Alexander de Groot, Ben J. Slot, *Lale İle Başladı*, Ankara, 2000, s. 16

(Erdbrink, 1974: 161). Hollanda Hariciye Nazırı Johan von Oldenbarneveldt'in ricası üzerine, Rotterdam civarında Schiedam'da doğmuş olan M. Cornelis Haga, özel bir anlaşma yapmak üzere 1611 yılında İstanbul'a gönderildi (Kampman, 1959: 516). Halil Paşa Hollanda temsilcisi Cornelis Haga'nın İstanbul'a gelişi sırasında kısıtlı ancak cömert bir karşılama töreni düzenledi (Çelikkol, 2000: 16). Haga'dan Osmanlı İmparatorluğunda bulunan bütün Hollandalı esirlerin serbest bırakılmasını ve Hollandalı tüccarların Osmanlı İmparatorluğu karasularında kendi bayrakları altında ticaret yapmasını sağlaması istenmişti (Erdbrink, 1974: 161).

7 Eylül 1611'de yola çıkan Haga, bazı Avrupa ülkelerini dolaştıktan sonra 17 Mart 1612'de İstanbul'a geldi (Küçük, 1998: 222). Haga İstanbul'a geldiğinde Halil Paşa Kaptan-ı Deryalıktan ayrılmıştı ancak yine de Sultanın sarayındaki en etkili gruplardan birine mensuptu. Bu sayede Halil Paşa, Haga'yı Şeyhülislam Hoca Saduddinzade Mehmet Efendi dahil üst düzey şahıslarla tanıştırdı (Çelikkol, 2000: 16). Haga'nın İstanbul'a gelişi özellikle Fransız ve İngiliz elçileri tarafından hoş karşılanmadı. Bu elçiler, Hollanda'nın bağlı olduğu İspanya'ya karşı isyan halinde olması nedeniyle, padişahın Hollanda temsilcisini kabul etmesi durumunda itibarının sarsılacağını ileri sürerek, Haga'nın padişahın huzuruna çıkmasını bir süre engellediler (Küçük, 1998: 223). Fransız elçisi Achille de Harley, Hollanda'ya kapitülasyon verilmesini engellemek amacıyla Babîâli'nin bunu engellemesi durumunda on bin altın rüşvet vereceğini söyleyecek kadar ileri gitti (Arı, 1999: 496).

Haga, ancak iki ay sonra, Halil Paşa'nın da yardımı ile 1 Mayıs 1612 tarihinde Sultan I. Ahmed tarafından merasimle huzura kabul edildi. Haga, hükümeti tarafından kendisinden istenenleri gerçekleştirebilmek için biraz daha beklemesi ve bu arada da İstanbul'daki yüksek nüfuzlu şahısları ziyaret ederek ve onlara hediyeler vermesi gerektiğini biliyordu (Arı, 1999: 496).

20 Mayıs 1612'de Hollanda Federal Hükümetinin lideri Johan van Oldenbarnevelt tarafından hazırlanan ahitname taslağı, Sadrazam Nasuh Paşa'ya sunuldu ve metin üzerinde görüşmeler başladı (Çelikkol, 2000: 17). 30 Haziran 1612 tarihinde Hollanda'ya ait ilk ahitname verildi (Erdbrink, 1974: 162–163). 6 Temmuz 1612'de

Osmanlı Türk hat sanatının ve yazışma usullerinin muhteşem bir örneği olan Hollanda kapitülasyonlarının nihai metni Haga'ya verildi¹⁴ (Çelikkol, 2000: 17). Bu ahitname iki taraflı bir anlaşma olmayıp, İngiliz ve Fransızlara verilenler gibi tek taraflı bir ahitnameydi (Arı, 1999: 496).

Hollanda'ya verilen ahitnamede, Osmanlı Devleti'nde yaşayan ve Hollanda Cumhuriyeti'ne tabi olan bütün Hollandalıların kendi konsolos ve büyükelçilerinin himaye ve kontrolleri altında olacakları; Hollanda'nın Gelderland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Overijsel, Groningen, Groningerland vilayetlerinin ve onlara bağlı yerlerin tüccarının Osmanlı Devleti'nde ticaret yapabilecekleri ve yaptıkları ticarete kendilerinden %3 gümrük vergisi alınacağı; bu tüccarın getirdikleri altın ve paralardan gümrük vergisi alınmayacağı, Hollanda gemilerinin elverişsiz hava şartlarında Osmanlı Devleti'nin liman ve iskelelere girmesine izin verileceği, Hollandalıların kendi aralarındaki davaların, kendi elçi ve konsolosları tarafından, kendi kanunlarına göre çözümleneceği; konsolosların ve tercümanların taraf oldukları davaların İstanbul'da karara bağlanacağı; Osmanlı Devleti'nden herhangi bir kimsenin Hollandalılardan birisiyle davası olması halinde Hollandalının tercümanı hazır olmadıkça kadıların davaları görmeyeceği; daha önceden esir alınmış olan Hollandalıların serbest bırakılacağı, Hollandalı birinin ölmesi halinde mirasının vasiyetine uygun olarak dağıtılacağı; Hollanda'ya ait gemilerin ülkelerine güvenlik içinde dönmelerinin sağlanacağı ve Hollandalı tüccarın Karadeniz tarafından alıp İstanbul tarafına getirdikleri mallardan gümrük alınmayacağı ifade edilmiştir (Groot, 1978: 233-246)¹⁵.

Hollanda'ya verilen bu imtiyazlardan sonra Halil Paşa, Hollanda'nın konumu, Akdeniz ve Avrupa'daki güç ve etkisi hakkında bilgi toplamak amacıyla kendi maiyetinden Osman Bey ve Müteferrika Ömer Ağa (Çavuş lakaplı) adlı iki kişiyi Hollanda'ya gönderdi. Osman Bey karayoluyla, Haga'nın baş danışmanı olan ve kapitülasyonların orijinal metnini, tercümesini ve müzakere raporlarını Lahey'e götürmekle görevli olan

---

¹⁴ Cornelis Haga ve Hollanda'ya verilen kapitülasyonlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bülent Arı, *The First Dutch Ambassador in Istanbul: Cornelis Haga and The Dutch Capitulations of 1612*, Doktora Tezi (Bilkent Üniversitesi), Ankara, 2003

¹⁵ Hollanda'ya verilen 1612 ahitnamesinin maddeleri için bkz. Halil İnalçık, "Trade: Notheners in the Mediterranean", *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*, ed. Halil İnalçık, Donald Quataert, Cambridge, 1997, s. 375-376.

Lambertus Verhaer ile birlikte seyahat etti. Ömer Ağa ise deniz yoluyla, Haga'nın tercümanı olan ve kapitülasyonların Cezayir, Tunus ve Trablus'ta uygulanmasını sağlamakla görevli olan Gian Giacomo Belegno ile birlikte seyahat etti. Ömer Ağa, 15 Şubat 1614 tarihinde Hollanda'ya vardı (Çelikkol, 2000: 36-37).

Ömer Ağa'nın görevi Tunus ve Cezayir'de esir bulunan Hollandalılarla birlikte Hollanda'ya giderek bu devlet hakkında bilgi toplamaktı. Hollanda'ya ulaşan ilk Türk heyeti burada cömertçe ağırlandı (Groot, 1976: 1420). Hollanda Hükümeti tarafından kabul edilen ilk Osmanlı temsilcisi olan Ömer Ağa, etrafı incelemek için bol bol fırsat buldu. 24 Mart 1614'te Hollanda'dan ayrılarak 6 Haziran 1614'te İstanbul'a döndü (Çelikkol, 2000: 37).

Haga'nın ahitname almak için uyguladığı başarılı siyasetten sonra, "Staaten Generaal" ahitnameyi veren Sultan I. Ahmed'in isteğine de uygun olarak, Haga'nın İstanbul'daki görevine daimî elçi olarak devam etmesine karar verdi. Bunda Haga'nın amirlerini İstanbul'dan ayrılması durumunda elde edilmiş olan mevkiinin yok olacağına ikna etmesi etkili oldu. Haga, bu unvanıyla 29 Mayıs 1613'te Sultan I. Ahmed'in huzuruna kabul edildi (Çelikkol, 2000: 36). Haga, 28 sene bu vazifede kaldı (Erdbrink, 1974: 165).

İlk Hollanda büyükelçiliği, İstanbul'un Beyoğlu semtinde (o günkü adı Pera) kuruldu. Tomtom Caddesinin köşesindeki bir ana caddenin üzerinde yer alan bugünkü Palais de Hollande (Hollanda Büyükelçiliği) ile hemen hemen aynı yerde bir ev kiralandı. Elçilikte, diplomatik ve mahallî görevliler, sekreter, idarî memur, maliye katibi, dört tercüman, bir Türk memur ve bir ressam olmak üzere toplam 22 görevli vardı. 1622'de Kalvinci Protestan bir rahip bu kadroya alındı ve şehirdeki Hollanda cemaati için de bir kilise açıldı (Çelikkol, 2000, 37).

Haga'nın 5 Nisan 1625 tarihli raporunda belirttiği gibi, Hollanda gemilerinin korsanlar tarafından yağmalanmasının engellenmesi amacıyla, bir kontrol ve tavsiye heyeti olarak "Akdeniz'deki Doğu Ticaret ve Nakliyat Müdürlüğü" adlı bir şirket kuruldu (Erdbrink, 1974: 165). Şirketin başlıca görevi Hollanda'nın Osmanlı Devleti'ndeki temsilcisi ile

Kuzey Afrika'daki konsolosları arasında haberleşmeyi sağlamaktı. Müdürlük Akdeniz'de bir konsolos ağı kurarak, Akdeniz'deki seçkin tüccarın siyasî ve idarî zeminini oluşturdu (Arı, 1999: 497).

Hollandalılar ilk olarak ticari faaliyetlerini Akdeniz'in geleneksel ticaret merkezleri olan Halep, Kıbrıs, Kahire ve Suriye'nin diğer limanlarında yoğunlaştırmaya çalıştılsa da Venediklilerin 1548'de, Fransızların 1562'de ve İngilizlerin 1583'te buradaki konsolosluklarını açmış olmaları ve ticaret ağlarını oluşturmuş olmaları nedeniyle, Hollandalılar Halep'te tutunamadı (Goffman, 1995: 62). Halep'te yaygın bir ticaret ağı kuramayan Hollandalılar, 1650'ye kadar İpek ticaret yolunun İzmir'e kaymasının da etkisiyle, ticaret ağlarını İzmir çevresine kaydurdular (Arı, 1999: 497).

Hollanda Levant Direktörlüğü'nün¹⁶ yöneticileri yerli Rum, Ermeni ve Yahudileri konsolos olarak tayin etmekteydi. Bu konsoloslar, Osmanlı Devleti'nde merkezî otorite zayıflamaya başladıktan sonra ortaya çıkan eşkıya guruplarının Hollanda ticaretine verebilecekleri zararları onlarla anlaşma yoluna giderek engelliyorlardı. On yedinci yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti'ndeki Fransız ticareti zayıflamaya başlayınca Hollandalılar, Akdeniz'deki faaliyetlerini genişlettiler. Yine on yedinci yüzyılın ortalarında İngiltere'de ortaya çıkan karışıklıklar nedeniyle İngiltere'nin de ticarî faaliyetleri zayıflayınca Hollanda'nın Akdeniz ticareti daha da gelişti. 1652–1654 İngiltere-Hollanda Savaşı sonucu Hollandalılar faaliyetlerini İngiltere aleyhine daha da geliştirdi. Düşük ücretli nakliye sebebiyle Hollanda gemileri, barış anlaşması imzalandıktan sonra, yalnız Ermeni ve Yahudi tüccar tarafından değil aynı zamanda İngiliz tüccar tarafından da tercih edilmeye başlandı (Kütükoğlu, 1974: 48).

On yedinci yüzyılda Hollanda'nın Doğu Akdeniz ticareti hızla geliyordu ancak bu sırada Osmanlı Devleti'ndeki Hollanda temsilcileri sık sık maddi sıkıntılara düşüyorlardı. Cornelis Haga'nın İstanbul'a geldikten sonra iki yıl içerisindeki masrafı 15.963 Riyal'di. Haga, Tunus ve Cazayir'de esir bulunan Hollandalıların serbest

---

¹⁶ Hollanda, Akdeniz ticaretini desteklemek amacıyla Levant Ticaret ve Denizcilik Direktörlüğü adlı bir örgüt kurdu. Direktörlük Levant tüccarlarının talebiyle 1625 yılında birçok kasabanın katılımıyla kuruldu. Çalışanlarını ilgili tüccarların oluşturduğu bu örgütün amacı, bölgede savaşlar, korsanlık ve korsanlardan kaynaklanan ticarî riskleri sınırlandırmaktı. Mehmet Bulut, *Ottoman-Dutch Economic Relations In The Early Modern Period 1571-1699*, Utrecht, 2000, s. 100.

bırakılmasını ve 1624 ve 1634'de ahitnamenin yenilenmesi temin etmek amacıyla üst düzey Osmanlı yetkililerine bazı kıymetli hediyeler sunduğundan dolayı oldukça borçlandı (Erdbrink, 1974: 168). 1621'de yılında İspanya ile yeniden savaş başlayınca Haga'nın malî sıkıntıları iyice arttı ve Haga, istifa etmek istedi. Staaten Generaal'in vazifesine devam etmesini emrine rağmen, Haga, bu isteğinde ısrar edince 1638'de bu talebine olumlu cevap verildi. Bir yıl da Sultan IV. Murat'tan Osmanlı Devleti'nden ayrılma izni almak için bekledi ve sonunda 1639 yılında Hollanda'ya geri döndü (Erdbrink, 1974: 169).

Haga, 1639 yılında Hollanda'a geri dönerken kendisine sekreter olarak görev yapan yeğeni Henrico Cops'u kendisinin yerine maslahatgüzar olarak atadı (Çelikkol, 2000: 37). Henrico Cops da, Cornelis Haga gibi büyük borçlar altına girdi. Borçlarını ödeyemeyince yargılanarak ağır hapis cezasına çarptırıldı. Hollanda, borçları ödemek için 1647 tarihinde para gönderdiğinde, Cops, hastalığı sonucu vefat etmişti (Küçük, 1998: 223).

1647'de Henrico Cops'un ölümünden sonra önce Haga'nın eski sekreterlerinden biri, ondan sonra da elçilik tercümanı Moise Abencayar Hollanda'nın çıkarlarını korumak amacıyla maslahatgüzar olarak atandı. İkisinin de aynı yıl içinde ölümü üzerine Hollanda Hükümeti eski Hollandalı Levanten olan ve İstanbul'da yaşayan Nicolo Ghisbrehti'yi maslahatgüzar tayin etti. Ghisbrehti, 1654'te ölümüne kadar görevde kaldı (Çelikkol, 2000: 37).

Nicolo Ghisbrehti'nin ölümü üzerine Leiden Üniversitesinden genç bir bilim adamı olan Levinus Warner mukim elçi olarak atandı. Tüccarın baskısı üzerine de Leidenli bir kişi İzmir'e konsolos tayin edildi (Çelikkol, 2000: 62). Levinus Warner, Leiden'de şarkiyat öğrenimi görüyordu ve İstanbul'a bu alandaki bilgisini geliştirmek için gelmişti. 1655 yılında itimatnamesi gönderilen Levinus Warner'e Hollanda Hükümeti tarafından "Hollanda milletinin tek temsilcisi" unvanı verildi (Kramers, 1954: 124–125).

Girit Muharebesi sırasında Hollanda'nın faal olarak Venedik'i desteklediği¹⁷ haberleri nedeniyle Warner, Babiâli'de hoş karşılanmadı. Osmanlı Devleti'nin Hollanda'dan kiralamış olduğu "Caesar Octavianus" adlı geminin önemli bir çatışma olmaksızın Malta yelkenli gemileri tarafından ele geçirilerek Osmanlılara ait yükü zarara uğratması ilişkileri iyice gerdi (Çelikkol, 2000: 63). 1656 ve 1663'te bir Osmanlı paşasının esir edilmesi ve mallarının yağmalanması tansiyonu iyice arttırdı. Hatta Warner 1663'te bir süre hapsedildi (Arı, 1999: 498). Levinus Warner 1665'de öldü. Warner'ın vasiyet yoluyla Leiden Üniversitesi'ne hibe ettiği kütüphanesi ve elyazmaları¹⁸ onun şöhretini bu güne kadar devam ettirdi (Kampman, 1959: 517). Warner, diplomatik alanda pek başarılı olamasa da, görev yaptığı dönemde Hollandalıların Türklerle yaptığı ticaret gelişme gösterdi. Aslında bu gelişmelerde Warner'ın hiçbir katkısı olmadığı halde kendisi bu gelişen ticaretten, parasal açıdan, payını almasını bildi (Slot, 1990: 10). İstanbul'daki diplomatik temsilcilik alınan hediyelerin parasını İzmir'deki ticaretten karşılıyordu. İzmirli tüccar bundan hoşnut değildi ve Levinus Warner'ı kendilerini korumak için harcaması gereken parayı el yazması toplamak için kullanmakla suçluyorlardı (Çelikkol, 2000: 63).

Levinus Warner'ın Haziran 1665'te İstanbul'da vefat etmesinden sonra Hollandalılar bir kez daha korumasız kaldılar. Warner'ın yanında kaçıncılar olarak çalışan Hollandalı tacir Francesco de Brosses görevi devraldı. Fakat Staaten Generaal, İstanbul'a tam yetkili bir büyükelçinin atanmasının daha fazla ertelenemeyeceğini anladığından ve Doğu Akdeniz'deki durumun tehlikeye düşmesinden endişelendiğinden 30 Eylül 1665'te aslen bir avukat olan Joris Croock elçiliğe tayin edildi. Ancak Croock ve maiyeti daha İstanbul'a ulaşmadan Ragusa'da meydana gelen bir depremde hayatlarını kaybetti (Arı, 1999: 498). Bunun üzerine Staaten Generaal, 21 Temmuz 1667'de başka bir avukat ve Hollanda Eyalet Yüksek Mahkemesi savcısı olan Justinus Colyer'i elçi olarak tayin etti. Colyer'in öncelikli görevi 1612 ahitnamesinin yenilenmesini

---

¹⁷ Hollandalı gemi sahipleri, Ege'de Osmanlı Devleti ile Venedik arasında savaş çıkmasından sonra iyi silahlandırılmış ve kuvvetli personele sahip gemilerini savaşan taraflara kiralamışlar, böylece Hollanda gemicileri savaşa iki tarafta da katılmıştır. Ancak genellikle daha fazla paraya sahip olan Venediklilerin yanında yer almışlardır. Çelikkol, a.g.e., s. 63

¹⁸ Warner, Osmanlılarla politik alanda dostluk kuramadığı için Hollanda Devleti'nin büyükelçisi olarak fazla başarı elde edemedi. Warner, zamanının çoğunu Arapça, Farsça, İbranice ve Osmanlı elyazmalarını toplamakla geçirmiş, ölümünden sonra bu el yazmalarını Leiden Üniversitesinin kütüphanesine bırakmıştır. Slot, a.g.m., s., 10

sağlamaktı. Colyer, Türk harfleriyle yazılmış bir dünya küresi ve Atlas Maior¹⁹ adlı eserin de içinde bulunduğu kıymetli hediyelerle İstanbul'a geldi (Küçük, 1998: 223).

1668'de İstanbul'da padişahın huzuruna kabul edilen Colyer, Hollanda'nın 1612 tarihli ahitnamesini, 1680 tarihli ahitname ile yenilemeyi başardı (Orhonlu, 1976: 12). İlk ahitname ile hemen hemen aynı olan bu ahitname ile Hollanda'ya yabancılara yasak bölge olan Karadeniz'de ticaret yapma hakkı verildi (Erdbrink, 1974: 176). Bu ahitname kapitülasyonların kaldırılmasına kadar Osmanlı Devleti'ndeki Hollanda ticaretini şekillendirdi (Groot, 1987: 140).

17. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasındaki ilişkilerde bir bunalım dönemi başladı. Diplomatik çekişmeler dostane ilişkilerin bozulmasına neden oldu, bundan da tüccar zarar gördü. Bu bunalım döneminin bir yansıması olarak da Haga'nın halefleri büyükelçi değil, günümüz diplomatik temsilcileri gibi sıradan vatandaşlar olmuştur (Çelikkol, 2000: 62).

Justinus Colyer'in elçiliği zamanında Avrupa'daki savaşlar, Osmanlıları Batılılara karşı kızdırdı ve Haga zamanındaki Osmanlı-Hollanda dostluğu tamamen kayboldu (Slot, 1990: 10). Justinus Colyer'in sorunlarından biri de devlet tercümanlarından Alexandros Mavrokordatos'un kendisine düşman kesilmesi idi. Yüksek nüfuza sahip Mavrokordatos, Colyer'e Osmanlı Devleti'nin sırlarını para karşılığı satmaya çalıştı, ancak Colyer ilgilenmeyince Hollanda'nın çıkarlarına karşı husumet gösterdi. 1680 yılında Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Hollanda'yı kapitülasyonları kaldırmakla tehdit etmesi bu zatın telkinleri sonucu olmuştu ki Hollandalılar bu durumdan kurtulabilmek ve ahitnameyi yenileyebilmek için yüklü bir ödeme yapmak zorunda kaldı²⁰ (Çelikkol, 2000: 64).

Justinus Colyer'in 1682'de ölümü üzerine, elçilik işlerini, daha önceden elçiliğe geçici olarak kâtip tayin edilen oğlu, Jacobus Colyer devraldı (Slot, 1990: 10). Bu sıralarda

---

¹⁹ 1662 senesinde Amsterdam'da Joan Blaeu tarafından basılmış olan Büyük Atlas. Erdbrink, a.g.m., s., 174

²⁰ Hollanda'ya 1680 yılında verilen kapitülasyonların tam metni için bkz. Bülent Arı, *Conflicts Between the Dutch Merchants and the Ottoman Local Authorities According to the "Felemenk Ahdname Defteri"* Dated 1091/1680, Yüksek Lisans Tezi (Bilkent Üniversitesi), Ankara, 1996, s. 48-62

Osmanlı Devleti, Avusturya ile savaş halinde olduğundan dolayı, Jacobus Colyer'in elçiliğe tayini 1684 senesinde onaylandı (Erdbrink, 1983: 1594).

1650'lerden sonra giyim biçimlerindeki meydana gelen değişiklikler sonucu Osmanlılar Leiden'de üretilen parlak renkli Hollanda yünülerine ilgi göstermeye başlayınca, Hollanda'nın İzmir ticareti canlandı ve kısa sürede İzmir'de büyük bir tüccar topluluğu oluştu (Çelikkol, 2000: 62).

Jacobus Colyer, elçiliği sırasında, devamlı artan ticari ilişkilerde kendisini göstermesini bildi. Onun elçiliği sırasında büyük diplomatik ilişkilerde bulunmak için çok müsait bir ortam vardı. 17. yüzyılda İngiliz ve Hollandalıların dış politikadaki tek öncelikleri, Fransa İmparatoru XIV. Louis'in yayılcı politikasını önlemek; Osmanlı Devleti'yle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında dostluk sağlamak ve böylece Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu Fransa'ya karşı müttefik olarak tutmaktı (Çelikkol, 2000: 64). Fakat bunu yaparken Osmanlı Devleti'ne karşı dikkatli olmak gerekiyordu. Çünkü bu bir Osmanlı-Fransız ittifakının kurulmasına sebep olabilirdi (Slot, 1990: 10). Viyana'daki Hollanda büyükelçisi Heenmskerck ile Colyer Osmanlı Devleti ile Avusturya Macaristan İmparatorluğu arasında anlaşma sağlamak için çok uğraştı ve uzun müzakereler sonunda 1699 yılında Karlofça'da anlaşmaya varılmasını sağladılar. Karlofça Antlaşması ile ortaya çıkan Osmanlı-Avusturya sınırı uluslar arası teminat altında bir sınır haline getirildi. Heenmskerck, Hollanda'da, Colyer ise İstanbul'da büyük itibar kazandı (Çelikkol, 2000: 65). Kendisine, Roma İmparatoru tarafından "Roma İmparatorluğu'nun Kontu" unvanı verildi (Erdbrink, 1983: 1595).

Colyer, Karlofça'daki başarısını yeni kapitülasyonlar elde etmek amacıyla kullanacaktı. Ancak Osmanlı-Hollanda ilişkileri aniden bozulmaya başladı. 1702-1713 Hollanda-Fransa savaşı sırasında, Hollanda'nın Zeeland eyaletine bağlı bir korsan gemisi Osmanlı uyruklu yolcuları ve eşyalarını taşıyan bir Fransız gemisini ele geçirdi. Her ne kadar Hollandalı tüccar zararı karşıladılarsa da ilişkiler zedelendi ve Osmanlı-Hollanda ticareti zayıflamaya başladı. Bu nedenle de yeni kapitülasyonlar meselesi başlamadan kapanmak zorunda kaldı (Çelikkol, 2000: 65).

Colyer'lerin İstanbul'da elçilikleri sırasında, İzmir konsolosları gerek Hollandalılar ve gerek Osmanlılar arasında oldukça itibar gören De Hochepped ailesinden seçiliyordu. İzmir Konsolosu Jacob van Dam'ın 1678'de ölümü üzerine Justinus Colyer'in kızıyla evli olan Daniel Jan de Hochepped onun yerine konsolos olarak tayin edildi. 1725 yılında onun ölümü üzerine de, oğlu Daniel Alexander de Hochepped, babasının yerine konsolos tayin edildi (Erdbrink, 1983: 1595).

2. BÖLÜM: 19. YÜZYIL ORTALARINA KADAR OSMANLI HOLLANDA İLİŞKİLERİ

2.1. 18. Yüzyılda Osmanlı Hollanda İlişkileri

III. Ahmet'in cülusunu takip eden senelerde Ruslara yenilen İsveç Kralı'nın Osmanlı Devleti'ne sığınmasından sonra Rusya, Sultan III. Ahmed'den Mart 1700 tarihli İstanbul anlaşmasının yenilenmesini istedi. Anlaşma, İsveç Kralı'nın Rus hududunun istediği yerinden ülkesine gitmesine Rus Çarı'nın müdahale etmeyeceği yönündeki bir maddenin ilavesiyle yenilendi. Bu ilave madde İstanbul'daki İngiltere, Hollanda ve Avusturya elçileri tarafından da garanti edildi (Uzunçarşılı, 1988: 69).

Rusya'nın 1711 Prut anlaşmasının hükümlerini yerine getirmemesi üzerine Osmanlı hükümeti Rusya'ya savaş ilanına karar verdi, fakat 1712'de İngiliz ve Hollanda elçilerinin araya girerek anlaşmanın bazı maddelerinde tadilat yapılarak yeniden yürürlüğe konulmasını sağladılar ve Osmanlı Devleti'ni savaştan vazgeçirdiler (Uzunçarşılı, 1988: 91–94). 1716 yılında Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında ilişkiler gerginleşince İstanbul'daki İngiliz ve Hollanda elçileri yine devreye girdiler. Bu sefer savaşı engelleyemediler ancak savaşı bitiren Pasarofça Antlaşması'nda arabulucu olarak devreye girdiler (Uzunçarşılı, 1988: 138).

Jacobus Colyer 1725'de öldüğünde elçilik borç içinde yüzüyordu. Colyer'in ölümünden sonra 1725–1726 yılları arasında sırasıyla Petrus de La Fontain ve Fajel maslahatgüzarlık işlerini üstlendiler. 1726–1743 yılları arasında gerçek bir diplomat ve Amsterdamlı bir ailenin oğlu olan Cornelis Calkoen, Hollanda'nın Osmanlı Devleti büyükelçiliğine tayin edildi (Slot, 1990: 11). Calkoen, diplomat olarak fazla başarılı olamasa da, şahsi dostluklarla işlerini halletmeyi bildi. Elçiliğin borçlarını kapattı ve elçiliği yeniden düzenledi (Küçük, 1998: 224). Calkoen, III. Ahmed (1703–1730) döneminde, sekreteri Fransız Jean Louis Frigo'nun Osmanlı ve Fransız tanıdıkları ve Fransız asker Ahmed Paşa Bonvenal sayesinde, Osmanlılarla Hollandalılar arasında bir dostluk ortamı oluşturdu. (Slot, 1990: 11). Calkoen, 1733 Polonya Veraset Savaşı sırasında Sadrazam Hekimoğlu Âli Paşa ile görüşerek ona Avrupa'daki durum hakkında bilgi verdi (Erdbrink, 1983: 1594). Calkoen, sürdürdüğü lüks hayat nedeniyle, 1743

yılında İstanbul'dan ayrıldığında kendisinden önceki büyükelçiler gibi yüksek miktarda borç bırakmıştı. Maddî sıkıntıları yüzünden İstiklal Caddesi'ndeki evini Ortadoğu Ticaret Odası müdürüne sattı ve böylece Hollanda Büyükelçilik binası, 1748 yılında Hollanda hükümetinin mülkiyetine girdi.

1744–1747 seneleri arasında, konsolosluk işlerini, maslahatgüzar sıfatıyla Calkoen'in sekreteri Jean Charles des Bordes devraldı. 1747'de İzmir'deki konsolos Daniel Alexander'in küçük erkek kardeşi Elbert de Hochepped büyükelçi olarak tayin edildi. Ticarî ilişkilere önem veren De Hochepped, kazandığını ticari maceralara ve oğlu Gerard'a harcaması yüzünden öldüğü sırada maddî sıkıntı içerisindeydi (Slot, 1990: 12).

Hochepped'den sonra sırasıyla Van Artin (1763–1764) ve Şotes (1764–1765) konsolosluk işlerini üstlendi. 1765'te Willem Gerrit Dedel, büyükelçi olarak göreve başladı. Ortadoğu'nun yaşam tarzına alışık olmayan Dedel'in 1767'de ölümünden sonra, sekreteri Alman Fredirik von Weiler, 1767–1776 tarihleri arasında elçiliğin işlerini yürüttü. 1775 yılında Hollanda Parlamentosu onu büyükelçiliğe terfi ettirdi (Slot, 1990: 12). Ancak tarihlerde Hollandalı elçilerin Osmanlı devlet adamlarıyla olan dostluk ilişkileri azaldı (Küçük, 1998: 224). Fransızlara karşı dostlukları nedeniyle Topal Osman Paşa ve Hekimoğlu Ali Paşa döneminde, Osmanlı Devleti'nin Avrupa siyasetinde Fransız tavsiyeleri etkin duruma geldi (Uzunçarşılı, 1988: 237).

Fransa, Osmanlı ülkesini iyi bir pazar olarak görüyordu ve bu pazarı Rus tehdidine karşı koruma politikası izliyordu. Bu politika Osmanlı Devleti'nde Fransızların tavsiyelerinin dinlenmeye başlamasında etkili oldu. 1736'da Rusya, Azak üzerine yürüyerek Osmanlı Devleti ile arasındaki anlaşmayı bozunca, Osmanlı Hükümeti İngiltere, Hollanda, Fransa, Avusturya ve Venedik hükümetlerine mektuplar yollayarak bu ülkelerin desteklerini istedi. Osmanlı Hükümetinin başvurusunu dikkate alan İstanbul'daki İngiliz ve Hollanda elçileri arabuluculuk girişiminde bulundularsa da bir sonuç elde edemediler (Uzunçarşılı, 1988: 250–254).

Bunun üzerine Fransa elçisi, Osmanlı hükümetine arabuluculuk teklifinde bulunması ve Osmanlı hükümetinin bunu kabul etmesi üzerine inisiyatifi elden bırakmak istemeyen

İngiltere ve Hollanda elçileri de devreye girmeye çalıştılar, ancak Osmanlı hükümeti Fransa'nın tavsiyelerine göre hareket edeceğini bildirdi (Uzunçarşılı, 1988: 278–280). Fransızların arabuluculuğu sayesinde, Avusturya ile 1739 Belgrat Antlaşması ve bunun sonrasında da Rusya'yla anlaşma imzalandı (Uzunçarşılı, 1988: 293–294).

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Fransız nüfuzu, 1779 Aynalıkavak Tenkihnâmesi'nde de kendini gösterdi. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nın uygulanması hususundaki anlaşmazlıklar neticesinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ilişkiler gerilmeye başladı. Fransızların arabuluculuğu ile bu anlaşmazlıklar giderildi ve böylece olası bir savaşın önüne geçilmiş oldu. Bu tarihten sonra Fransa, Osmanlı Devleti'ni karşısına almadan Rusya ile iyi ilişkiler kurmaya başladı. 1783'te Kırım'ın işgalinden sonra ise tamamen Rusya yanlısı bir siyaset benimsedi (Uzunçarşılı, 1988: 451).

1778 yılında Hollanda büyükelçiliğine tecrübeli bir siyasetçi olan Reiner van Haaften tayin edildi. Haaften, 8 sene büyükelçilik yaptıktan sonra Viyana'ya tayin edildi. Hollanda parlamentosu Haaften'den sonra Overjsel'li soylu Fredirik Gijbert Van Dedem'i büyükelçi tayin etti. Van Dedem, 1785'den Hollanda'nın Fransa tarafından işgal edildiği tarih olan 1810 yılına kadar Türkiye'de Hollanda büyükelçiliği yaptı. Van Dedem'in büyükelçiliği sırasında, ticarî ilişkiler düzenli bir şekilde devam etti. Oluşan istikrar sayesinde Osmanlı Devleti bu dönemde Hollanda'yı sadık bir dost olarak görmeye başladı (Slot, 1990: 13).

1780 yılında başlayan IV. İngiltere-Hollanda savaşı sırasında Hollanda bayrağı taşıyan gemilerle Osmanlı Devleti'ne mal taşımak imkânsız hale gelmesi üzerine ticari ilişkiler durma noktasına geldi. Bir miktar ticaret karadan devam etti. Durma noktasına gelen ticaret nedeniyle İzmir'deki Hollanda tüccarlarının faaliyet alanlarını değiştirmesi ticarî ilişkilere büyük bir darbe vurdu (Slot, 1990: 21).

Van Dedem'in elçiliği sırasında ilişkilerde oluşan istikrar, Hollanda'nın 1789 yılında Sistova'nın düşmandan kurtarılmasına yardımcı olması ile perçinlenmiştir (Slot, 1990: 13). 1790'da donanmanın acil ihtiyaçları için Hollanda ve İngiltere'den gemi alınması gündeme geldi. 1790'da III. Selim, donanmadaki acil gemi ihtiyacının karşılanması için

Hollanda ve İngiltere elçisi ile temasa geçilmesini emretti. Bunun üzerine Hollanda Elçisi Fredirik Gijsbert Van Dedem ile temasa geçildi ve hazırda sadece bir gemi bulunduğundan bunun acilen İstanbul'a getirilmesi kararlaştırıldı (Slot, 1990: 13).

Osmanlı-Hollanda ilişkilerindeki bu istikrar, 1798'de Batav Cumhuriyeti'nin Fransa'yla beraber Mısır'a yaptığı saldırı üzerine bozulmuş ve Osmanlı Devleti, Hollanda büyükelçisini Bükreş'e sürgüne yollamış ve Osmanlı Devleti'nde bulunan bütün Hollandalı beratlıların beratlarını toplamıştır (Slot, 1990: 7).

Osmanlı Devleti, Avusturya ve Rusya'ya karşı 1787–1791 yılları arasında yapmış olduğu savaşın başında mali sıkıntıya düşünce Hollanda'dan borç almayı düşündü. Hollandalılar on yedinci yüzyıldan itibaren ticaretten elde ettikleri gelire büyük bir sermayeye sahip olmuş ve Avusturya İmparatoru, Saksonya Elektörü, Bavyera Elektörü, Danimarka Kralı, İsveç Kralı, Rus Çarıçesi, Fransa Kralı, kendi rakipleri olan Hamburg kenti ve Amerikan asilerin de içerisinde olduğu birçok ülkeye borç para vermiştir (Braudel, 1993: 208).

Osmanlı devlet adamları savaşın başlarında toplantılar yaparak büyük meblağlar tutan savaş masraflarını karşılamamanın bir yolunu bulmaya çalıştılsa da bu toplantılardan bir sonuç alınamadı. Bu toplantılardan birinde dışarıdan bir ülkeden borç alınması gündeme geldi. Malî sıkıntıyı düşmanların öğrenmesi Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakabileceği için mesele gizli tutulmaya çalışıldı. Kaymakam Mustafa Paşa, Padişah III. Selim'e durumu arz edince, III. Selim Osmanlı Devleti'nin dışarıdan borç almasının daha önce benzeri görülmemiş bir olay olması nedeniyle öncelikle Şeyhülislam Mehmet Kamil Efendi'yle görüşülmesini istedi. Mehmet Kamil Efendi, yabancı bir ülkeden borçlanmanın mekruh olduğunu ancak mevcut şartlar altında bunun yapılması gerektiğini bildirince Hollanda elçisi Fredirik Gijsbert Van Dedem'le konu ile ilgili görüşmelere girişildi (Şeref, 1330: 327).

Kasım 1788'de Kaymakam Meşalecizâde Mustafa Paşa, Sultan III. Selim'e ordunun ve savaşın masraflarının karşılanması için 25 bin kese altına ihtiyaç olduğunu ve Reisülküttâb Raşit Efendi'nin Hollanda Elçisi Van Dedem ile yapmış olduğu

görüşmede, Van Dedem'in Reis Efendi'ye ne kadar paraya ihtiyaç duyulduğu, ne kadar faiz teklif edildiği, anamal ve faize karşılık olarak gösterilecek teminatı ve geri ödemenin ne zaman yapılacağını sorduğunu bildirmiştir (Şeref, 1330: 322–325).

Aralık 1788'de Osmanlı Hükümeti'nin Van Dedem'e takdim ettiği ödeme planında, paranın alındığı tarihten itibaren üç sene boyunca faiz ödenmesi, üç senenin sonunda, belirlenen 8 Osmanlı iskelesinin her birinden senede rayiç fiyat üzerinden altışar bin İstanbûli kîle buğday, yıllık 900 keseden fazla tutan Yenişehir cizyesi, her yıl Selanik, Siroz, Yenişehir ve İzmir iskelelerinden rayiç fiyat üzerinden bir miktar pamuk ve Selanik'ten yün verilerek ödemenin taksit taksit yapılması" (Şeref, 1330: 326–327) öngörülmekteydi.

14 Mayıs 1789'da Van Dedem, hükümetiyle ödeme planını hakkında yazıştığını, Hollanda hükümetinin, bu tür işlerin böylece tüccarlar tarafından organize edildiğini söyleyerek, Osmanlı hükümeti de herhangi bir tüccarla bu işe girerse, Hollanda hükümetinin bu teşebbüsü el altından destekleyeceğini bildirdiklerini ifade etmiştir. Van Dedem ayrıca tanıdığı tüccarlara konu hakkında teşvik edici mahiyette yazılar yazdığını, bunların cevabını beklemekte olduğu ve gelişmelerden Osmanlı hükümetinin haberdar edeceğini de ifade etmiştir (Şeref, 1330: 333–335).

28 Nisan 1790'da Van Dedem ile Reisülküttâb Raşit Efendi arasındaki resmî görüşmede, elçi borçlanma şartlarını ve usulünü anlattı. Borçlanılacak miktarın karşılığında verilecek senedin yanı sıra alınan paraya eşit değerinde rehin verilecekti. Verilecek rehin bir Hollanda gemisiyle sigortalanarak Hollanda'ya gönderilecekti. Sigorta masrafları Osmanlı Devleti tarafından karşılanacak ve herhangi bir kaza olması durumunda zarar Osmanlı hükümetine ödenecekti. Borçlanma Osmanlı ülkesindeki veya Hollanda'daki tüccarlar aracılığıyla gerçekleştirilecekti. Paranın Osmanlı Devleti'ne getirilmesinin masrafı da Osmanlı hükümetince karşılanacaktı. Faizin ödenmesi esnasında sigorta masrafı olmamakla birlikte Florinle Osmanlı akçesi arasında vezin ve ayardan kaynaklanacak fark da Osmanlı Hükümeti tarafından karşılanacaktı. Bunların yanı sıra kendisine "temessük" verilen tüccarın istihdam

edeceği vekil ve simsarların masrafları da Osmanlı Hükümeti tarafından karşılanacaktı (Uzunçarşılı, 1988: 236).

Bütün bu görüşmeler ve yazışmalara rağmen, iki devlet arasında şartlarda anlaşılamayınca, borçlanma gerçekleşmedi. Ancak buna rağmen, on sekizinci yüzyıl boyunca Hollanda kaynaklı sermaye, gerek ticarî kredi olarak ve gerekse nakit alınmak suretiyle Osmanlı tüccarları ve memurları tarafından kullanılmaktaydı (Uzunçarşılı, 1988: 600).

2.2. 19. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Hollanda İlişkileri

2.2.1. Sultan III. Selim Dönemi

III. Selim dönemine kadar Osmanlı Devleti dış temsilcilikler bulundurmamaktaydı. Osmanlı Devleti, padişahların tahta çıkışlarını bildirmek veya diğer ülkelerin imparatorlarına önemli haberler götürmek gibi özel görevlerle elçiler gönderiyordu ancak bunların hepsi geçici statüdeydi ve işleri bittiğinde geri çağrılıyorlardı. (Beydilli, 1999: 75).

Osmanlı tarihinde ilk defa olarak, Sultan III. Selim, Avrupa devletlerinin başkentlerinde daimi elçilikler kurulmasına karar verdi. İlk olarak 1794'de Londra'da, ardından da 1797'de Paris, Berlin ve Viyana'da daimi elçilikler açıldı. Avrupa ülkelerinde konsolosluklar açılmaya başlandı. İlk Osmanlı konsolosluğu 1806'da Londra'da açıldı. 19. yüzyıl boyunca Akdeniz kıyılarından Kuzey Denizi'ne kadar belli başlı her limanda üst üste konsolosluklar kuruldu. Konsoloslar, Osmanlı Devleti adına pasaport verme, resmi belge düzenleme yetkilerine sahiptiler ancak buna rağmen konsoloslar genellikle Yahudi veya Hıristiyanlardan seçiliyordu (Uçarol, 2000: 108).

18. yüzyılın sonlarında Osmanlı-Hollanda ilişkileri bozulmaya başladı. Fransız İhtilali'nden sonra Avrupa'da güçler dengesi Fransa lehine değişti. Napolyon Bonaparte Fransa'nın başına geçtikten sonra 1 Temmuz 1798'de Mısır'ı işgal etmeye başladı. İşgalin arkasından, Mısır halkına bir bildiri yayınlarak, padişahın dostu olarak geldiğini, amacının, Fransa'nın Mısır'daki yurttaşlarına kötü davranan ve zarar veren, aynı zamanda padişah III. Selim'in emirlerini dinlemeyen Kölemenleri

cezalandırmaktan ibaret olduğunu açıkladı (Uçarol, 2000: 81). Napolyon, ilk hamle olarak Doğu Akdeniz ve çevresine Fransa'yı egemen kılmak istiyordu ve bunu başarmak için Mısır'a egemen olmak istiyordu. Mısır'a egemen olabilmek için Mısır halkını kazanması gerekiyordu. Bu yüzden halka Sultan III. Selim'in dostu olarak geldiğini ilan etti.

Osmanlı İmparatorluğu, Fransa'dan böyle bir saldırıyı, onu yüzyıllardan beri dost olarak gördüğü için beklemiyordu. Üstelik, iki devlet arasında bir dayanışma anlaşmasını gerçekleştirebilmek üzere Osmanlı Devleti, 1797 yılı ilkbaharında Fransa'da ilk daimi elçiliğini açtı ve Seyyid Ali Efendi'yi de elçi olarak atadı. Seyyid Ali Efendi'nin Fransa'nın Mısır'ı işgal etmek için yaptığı hazırlıklardan ve niyetlerinden zamanında haberdar olamaması ve bunu Osmanlı hükümetine bildirememesi, Osmanlı Devleti'nin dış politikadaki yetersizliğini bir kere daha kanıtladı (Uçarol, 2000: 82-83).

Fransa'nın Mısır'ı işgali sırasında Hollanda'daki Batav Cumhuriyeti, Fransa'ya destek verdi. Osmanlı Devleti'yle Hollanda arasındaki ilişkiler de bu sebeple 1798 yılında kesintiye uğradı. On dört yıllık bir durgunluktan sonra 1812'de ilişkiler normale döndü. Amsterdam'da bulunan Petro Marcella adında Rum asıllı bir esnaf 1804 yılında buraya ilk Osmanlı konsolosu olarak tayin edildi. 1805'te de Osmanlı ülkesindeki Hollandalı konsolos ve tercümanlara ilişkiler kesildiği zaman toplanan beratları iade edildi (Slot, 1990: 7).

III. Selim döneminde Osmanlı-Hollanda ilişkileri 6 yıllık bir kesintiye rağmen toparlanma dönemine girdi. 18. yüzyıl sonlarında ticarî ilişkilerde başlayan gerileme, 19. yüzyılın ikinci yarısında Hollanda'nın Osmanlı Devleti'nin en önemli ticari müttefiki durumuna gelmesiyle sona erdi.

1804 yılında Osmanlı Devleti, ilk Hollanda büyükelçiliğini kurarak ilişkilere yeni bir boyut getirdi. Ancak Osmanlı Devleti'nin büyükelçileri, Hollanda konsolosları gibi ticari potansiyelle ilgilenmedikleri için Osmanlı-Hollanda ticari ilişkilerinde önemli bir rol oynamadılar.

2.2.2. II. Mahmut Dönemi

II. Mahmut dönemi, Osmanlı Devleti'nin yeniden yapılanması ve bu yapılanmanın doğurduğu sorunlarla geçti. II. Mahmut, 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırıp yerine Avrupa standartlarına uygun bir ordu kurarken, diğer taraftan da devlet düzeni ve yönetiminde yenilikler yapmaya girişti. Geleneksel "Divan" örgütünü kaldırarak onun yerine Batı devletlerindeki şekle uygun bir hükümet kurdu ve bakanlıklar arasında iş bölümü yaptı. Bu arada, 1836'da "Hariciye Nezareti"ni kurdu ve dışişleri teşkilatını geliştirdi (Uçarol, 2000: 181). II. Mahmut, yeniden yapılanmanın getirdiği zorluklar sebebiyle dış politikada, III. Selim'in yaptığı gibi yalnızcılık politikasını bir kenara bıraktı ve dostane ilişkiler kurarak Avrupa devletlerinin yardımını sağlamaya çalıştı.

Osmanlı-Hollanda arasındaki dostane ilişkiler, II. Mahmut döneminde de devam etti. 1680 tarihinde Hollanda'ya verilen ahitname doğrultusunda Hollanda gemilerinin İstanbul Boğazı'ndan geçerek Karadeniz'de ticaret yapma hakkının, Fransa Elçisinin de talebiyle, İngiliz ve Fransızlarla aynı müsaade derecesinde olması konusunda 1808 senesinde Hollanda elçisi Van Dedem ile Reisülküttâb Raşit Efendi arasında bir anlaşma yapılmıştır (BOA, HAT, 262, 15151). Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki siyasî ve ticarî ilişkiler tekrar düzelmeye yüz tutsa da bu pek uzun süreli olmayacaktı.

Osmanlı Devleti'nin haber kaynaklarından biri olan Boğdan Voyvodası'nın 1809 senesinde bildirdiğine göre, Napolyon Bonaparte, İtalya ve Hollanda Krallıklarını kardeşlerine vermiş ve İtalya ve Alman hudutlarına asker sevk ederek kardeşlerinin bu krallıklara hakim olmasını sağlamaya çalışmıştır. Boğdan Voyvodası'nın bildirdiğine göre Bonaparte'nin Lui adlı üçüncü kardeşi Hollanda Kralı tayin olunacaktı (BOA, HAT, 171, 7308). Bu durum Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ilişkilerin yeniden bozulmasına ve ticarî ilişkilerin yeniden durmasına yol açtı.

Napolyon, İngiltere'yi barışa zorlayabilmek için İngiliz mallarına kıta ablukası uyguluyordu. Ancak yine de İngiliz malları kaçak olarak ülkeye giriyordu. Napolyon bunu engellemek için Hollanda ve Danimarka kıyılarını işgal etmeye karar verdi (Uçarol, 2000: 29). Nitekim 1810 tarihinde Eflak Voyvodası Konstantin, Osmanlı

Hükümeti'ne Felemenk Cumhuriyetinin vaziyetinin değiştiğini ve Lui Bonaparte'nin kral olduğunu, Dük Dubronsvik'in Petersburg'dan memnun bir şekilde Berlin'e döndüğünü fakat Petersburg'da yaptığı görüşmelerin neticesinin belli olmadığını bildirmiştir (BOA, HAT, 35, 1746). Böylece Hollanda dolaylı yoldan da olsa Fransa kralı Napolyon Bonaparte'nin hakimiyetine girmiş oluyordu.

Aynı tarihte Fransa İmparatorluğu, Osmanlı Devleti'nden, Napolyon Bonaparte'nin kardeşlerinin Hollanda ve Napoli Krallıklarının tanınmasını ve onaylanmasını istemiştir (BOA, HAT, 165, 6899). Ancak bu tarihte Napolyon, İngiltere'ye karşı başlattığı kıta ablukasında Hollanda Kralı olan kardeşi Lui Bonaparte'nin kendisine yardımcı olmaması sebebiyle Hollanda'yı işgal ederek direkt olarak Fransa'ya bağladığı (Küçük, 1998: 224) için bu isteğe olumlu veya olumsuz cevap verilmesi mümkün olmadı.

19. yüzyılın ilk yıllarında Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ticarî ilişkilerin tekrar başlayabilmesi için bazı olanaklar ortaya çıktıysa da olumlu bir şekilde sonuçlanmadı. 1814 yılında Hollanda Krallığı'nın kurulmasıyla iki devlet arasındaki siyasî ve ticarî ilişkiler yeniden başladıysa da ticarî ilişkiler eski seviyesine çıkamadı. 1821 Mora isyanından sonra, İzmir de eski önemini yitirdi (Küçük, 1998: 224).

1822'den yani Mora isyanının uluslararası bir problem haline geldikten sonra, bir zamanlar keten pazarının merkezi olan İzmir bir daha eski haline dönemedi. Bu sebeple bu şehrin Hollanda ticareti için taşıdığı önem azalmaya başladı. Hollanda açığını kapatmak için başka ticaret yolları aramış ve sonunda eskiden hiç uğramadığı Güney Ege limanlarına uğramaya ve gemilerini buralardan Ortadoğu'ya göndermeye başladı. Bununla beraber Hollanda, Karadeniz'de ve Tuna Nehri'nde de ticarete başladı. İstanbul'un Hollanda için değeri arttı. Hollanda gemileri İstanbul'a ihraç malları getirerek İstanbul'dan hammadde almaya başladı (Slot, 1990: 21-22).

1814 tarihli bir belgede, Osmanlı Devleti malı olarak Hollanda'ya giden pamuklulardan %40 vergi alındığı belirtilerek bunun örnekleri rakamlar halinde verilmiş, ayrıca Fransa'da zabt olunan reaya gemileri arasında bulunan tüccar gemilerinin kurtarılmaya

çalışıldığı belirtilmiştir (BOA, HAT, 288, 17289). Bu da ticareti ilişkilerin yeniden başladığının bir kanıtıydı.

1815 Viyana Kongresi, İngiltere'nin istek ve önerisiyle dünyada korsanlığa son vermeyi kararlaştırmıştı. Bunun uygulanmasını da, bu yüzyılın başlarında büyük bir deniz ve sömürge devleti haline gelen, Akdeniz'de ve bölgede geniş çıkarları bulunan İngiltere üstüne almıştı. Bu nedenle İngiltere, 1815 Ekim'inde "Garp Ocakları" hakkında Avusturya ve Prusya ile bir antlaşma yaptı ve 1816 yılında Cezayir'e bir donanma gönderdi (Uçarol, 2000: 159).

1816 senesinde Boğdan Voyvodasının bildirdiğine göre, İngiliz ve Hollanda donanmaları ile Cezayir Ocağı arasında savaş çıkmıştı (BOA, HAT, 455, 224S6/.İ). Aynı tarihte Boğdan Voyvodasının Osmanlı Hükümetine gönderdiği bir diğer belgede İngiliz ve Hollandalıların Cezayir'e anlaşma şartlarını sunduğu bildirilmiştir. Belgeye göre İngiltere; "İngilterelilerin, Cezayir mutasarrıfına adam göndererek, ileri sürecekleri anlaşma şartlarının kabul edilip imzalanmasını, bu yapılmazsa bir saat içinde toplarla ikaz atışları yapılacağı, eğer anlaşma şartları dokuz saat içerisinde imzalanmazsa Cezayir şehrinin top atışlarıyla yakılıp yıkılacağı; Cezayir mutasarrıfı, şartları kabul eder. bundan sonra İngiltere ve Hollanda gemilerine saldırmamayı taahhüt eder, yirmi dört saat zarfında iki devlet tebaasından olan esirleri serbest bırakır, İngiliz ve Hollanda konsoloslarına yapılan hakareten dolayı özür diler ve bu şartların kabul edildiğini Cezayir Resmi Gazetesi'nde yayınlarsa geri çekileceklerini" taahhüt etmiştir (BOA, HAT, 455, 22486/.E).

Cezayir mutasarrıfı şartları kabul etmeyince, İngiliz donanması. Hollanda filosu ile birleşerek Cezayir şehrini topa tuttu, gemilerini batırdı. Bunun üzerine Cezayir Dayısı, İngiltere ve Hollanda ile birer anlaşma yapmak zorunda kaldı. Bu anlaşmalara göre, Cezayir'deki Hıristiyan esirler serbest bırakılacak ve bundan böyle Hollanda gemilerine saldırılmayacaktı (Uçarol, 2000: 159).

Van Dedem'den sonra Hollanda bir süre Osmanlı Devleti'ne büyükelçi atayamadı. Bu süre zarfında elçiliğin işlerini François ve Gaspard Testa kardeşler yürüttü (Slot, 1990: 14). 1825 yılında Mora isyanı karışık bir hal alınca, Hollanda, en iyi diplomatlarından

biri olan Hugo van Zuylen van Nijenveld'i İstanbul'a büyükelçi olarak tayin etti. Osmanlı Devleti'nin Mora isyanını destekleyen İngiltere, Fransa ve Rusya ile ilişkileri bozuk olduğu için Zuylen, bu ülkelerle Osmanlı Devleti arasında arabuluculuk yaparak önemli diplomatik faaliyetlerde bulundu (Küçük, 1998: 224-225). Van Zuylen, özellikle Fransa'nın haklarını koruduğu için Katoliklerin büyük sevgisini kazandı. Fakat görevinde başarılı olamadı ve 1829'da İstanbul'dan ayrıldı (Slot, 1990: 14).

1825 tarihli bir Hatt-ı Hümayun'da, yeniçerilerin maaşlarının bir kısmının hazırlanarak dağıtılmasına dair Divan görüşmelerinden sonra Anadolu Valisi İzzet Mehmet Paşa ile Hollanda Elçisi Van Zuylen'in kabul edilmesine dair Sultan II. Mahmud'un izninin çıktığı belirtilmektedir (BOA, HAT, 340, 19430). Buna göre Van Zuylen görevinin bitmesinden dört sene önce Sultan II. Mahmud'la görüşme imkanı bulmuştur.

3. BÖLÜM: TANZİMAT'TAN SONRA OSMANLI-HOLLANDA İLİŞKİLERİ

3.1. Sultan Abdulmecid Dönemi

Sultan Abdulmecid dönemi, Osmanlı Devleti'nin hukukî gelişim süreci açısından bir dönüm noktası teşkil eder. 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile Osmanlı Devleti'nde özgürlük ve eşitlik ortamının doğması Osmanlı Devletini bir hukuk devleti haline getirmeye başladı. Bu ferman bütün Osmanlı Devleti halkını eşit saydığı için yabancı devlet büyükelçiliklerinin işlevi azaldı. Bu sebeple de bu büyükelçilikler maddî açıdan darbe yemiştir. Mesela, Hollanda büyükelçiliği kendi halkını himaye altına almak için büyük miktarda para alıyordu (Slot, 1990: 12).

Van Zuylen'den sonra Hollanda, maddî imkansızlıklar nedeniyle İstanbul'a yeni bir büyükelçi tayin edemedi. Bu yüzden elçilik işlerini Testa devraldı. Testa, yaşlanana kadar elçilik işlerini yürüttükten sonra 1847 senesinde İstanbul'dan ayrıldı. Testa elçilik işlerini bıraktıktan sonra Mollerus, İstanbul'a büyükelçi olarak atandı. Mollerus, yeniçerilik kaldırıldıktan sonra İstanbul'a gelen ilk büyükelçidir. Yeniçerilik kaldırıldığı için, Sultan Abdulmecid tarafından, kendisinden önceki elçilere nazaran daha az şaşalı bir törenle karşılanmıştır (Slot, 1990: 14).

19. yüzyılda Osmanlı Devleti de Hollanda'da daimî elçilik açtı. İlk büyükelçi Rum asıllı Petro Marcella adında bir esnaftı. Bundan sonra da bir müddet Osmanlı Devleti'nin Hollanda büyükelçiliğini Rum asıllı Osmanlılar oluşturdu. Hollanda büyükelçileri ticaretle bazı gayrimüslim Osmanlı halkının himayesi gibi konularla uğraşırken Osmanlı büyükelçileri bu gibi işlerle pek ilgilenmiyorlardı (Küçük, 1998: 225).

Hollanda'dan İstanbul'da gezmeye gelen elçilerin ve beyzadelerin Ayasofya ve diğer büyük camiler ile Topkapı Sarayı ve Çırağan Sahil Sarayını gezmelerine ve seyretmelerine müsaade ediliyordu. Hollanda elçisinin 4 Eylül 1844 tarihli tavrında de o güne kadar Hollanda'dan İstanbul'u ziyarete gelen elçilerin ve asilzadelerin Ayasofya ve diğer büyük camiler ile Topkapı Sarayı ve Çırağan Sahil Sarayını gezmelerine ve seyretmelerine müsaade edilmiş olduğu ve bu sefer de Hollanda'dan Marod ve Amildeste adlı beyzadeler hanımlarıyla beraber adı geçen yerleri ziyaret etmek

istediğinden, kendilerine gerekli iznin verilmesini talep etmiş ve kendilerine gerekli izin verilmiştir (BOA, A.DVN.DVE. 8, 67).

Aynı şekilde 14 Eylül 1852 tarihinde, on adamıyla birlikte Osmanlı Devleti'ndeki büyük camileri gezmek ve seyretmek için İstanbul'a gelecek olan Hollanda beyzadesinin emsallerinde olduğu gibi usulüne göre bu camileri gezdirilmesi istenmiş ve buna da emsalleri gibi izin verilmiştir (BOA, NZD. 59, 79).

Osmanlı-Hollanda ilişkilerinde nadir olarak alacak-verecek problemlerine de rastlanmaktadır. Mesela, Sultan Abdulmecid döneminde, 1853 tarihli bir belgede, İzmir'deki Hollanda tüccarlarından Jakob'ın, Kalemros adasında oturan sünger tüccarı İsmail Yardi'den 1842 senesinden beri alacaklı olduğu 76.837 Kuruş ve 36 parenin tamamen tahsili ve adı geçen tacirin vekili Sakilakis Juannis Simon'a teslimi için Rodos kaymakamının görevlendirildiği belirtilmektedir (BOA, HR. MKT., 11, 4).

Aynı türde bir problem, 1897 yılında, Sultan II. Abdulhamid döneminde de gerçekleşti. Bu tarihte, Cemile Sultan'ın Hollandalı kuyumcu Novber'e olan borcunun ödenmemesi yüzünden, Hollanda Büyükelçiliği devreye girdi ve bu borcun ödenmesini istedi (BOA, Y.PRK.HR., 21, 93).

12 Ekim 1854'te Lahey sefirliğine Karaca Kostaki Bey atanmış ve almakta olduğu maaş haricinde verilen 5 bin Frank maaş ve 60 bin kuruş harcırahın ve maiyetindeki Sermed Efendiye verilen 5 bin kuruş harcırahın hazinece karşılanması istenmiştir (BOA, HR.MKT., 89, 17). Karaca Kostaki Beye verilen 60.000 kuruş harcıraha ek olarak 15.000 kuruş daha verilmiş ve oğlu Yahya Karaca Paşa birinci katip olarak atanarak ona da 7.500 kuruş harcırah verilmiştir (BOA, HR.MKT., 91, 24).

2 Kasım 1854 tarihinde Lahey sefaretine tayin olunan Karaca Kostaki Beye verilmesi kararlaştırılan harcırahın kendisine halen verilmediği ve kendisinin o günlerde Lahey'e hareket edeceği ve bu yüzden harcırahının bir an önce yatırılması gerektiği belirtilmiş, Sultan Abdulmecid de 4 Kasım'da hazinenin durumundan kaynaklanan bu sorunun giderilmesini ve harcırahın Karaca Beye teslim edilmesini buyurmuştur (BOA, HR.MKT., 92, 20).

Lahey sefirliğinden ve hizmetlerinden dolayı Karaca Kostaki Beye ikinci rütbe birinci sınıftan bir kıta nişan verilmiştir (BOA, HR.MKT., 28, 58). Lahey Sefiri Karaca Kostaki Beye ikinci rütbenin birinci sınıfından bir kıt'a nişan verilmesi nedeniyle Darphane-i Amire'den Karaca Kostaki Beye verilmek üzere adı geçen nişanın hazırlanması istenmiş (BOA, HR.MKT., 28, 58), 3 Ağustos 1854 tarihinde Mecidiye nişanının beratıyla beraber kendisine teslim edildiği bildirilmiştir (BOA, İ.DH., 19370).

Osmanlı- Hollanda ilişkilerine ait belgelerde değişik belgelere rastlamak da mümkündür. Bunlardan biri 7 Mayıs 1856 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Hollanda Büyükelçisi Karaca Paşa'nın oğlu ve başsıkatibi olan Yahya Karaca Bey'in Fransa Devleti tebaasından Duran Mazorka'nın kızı Karolina ile evlenmek için padişahın iznini talep ettiği belgedir ki 8 Mayıs 1856 tarihinde istediği izin verilmiş ve kendisine bildirilmiştir (BOA, İ.HR., 169, 9126).

Karaca Kostaki Bey, 1856 tarihinde Hollanda ile şehbenderlik maddesine dair imzalanan anlaşma için tasdikname hazırlandığını bildirmiş ve bunun hüküm ve ifadelerinin padişahın emrettiği gibi düzenlenerek onay alınmak üzere padişaha sunulmasını; padişahın onayının ardından tasdiknamelerin değişimi için kendisine gönderilmesini istemiştir (BOA, A.AMD., 75, 19). Yapılan taramalarda Şehbendelik maddesine dair imzalanan anlaşma Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde tasnif edilen belgeler arasında bulunamamıştır.

1856 senesinde Lahey Sefiri Karaca Kostaki Bey'in gönderdiği tahrirat Hollanda sefaretinin masraflarını belirtir nitelikte olduğundan önemlidir. Karaca Bey bu tahriratta sefaret hademesinin toplam 603 Felemenk Florini tutarındaki elbise ve sair masraflarının sefaretler bütçesinden karşılanmasını ve istemiştir (BOA, A.AMD., 79, 73).

Aynı nitelikte bir belgede Lahey sefiri Karaca Bey, sefaret için sipariş ettiği eşyaların bedeli olan beş bin ve sefaretin senelik kirası olan iki bin Florinin ödenmesini ve maaş ödemelerinde kur farkından dolayı zarar edildiğinden maaşların Florin olarak yatırılmasını talep etmiş ve meblağın hazinenin sefaretler bütçesinden ödenmesinin ve

maaşların Hollanda Florinine çevrilerek yatırılmasının Maliye Nezaretine havale edilmesi için padişahın onayı istenmiştir (BOA, A.AMD., 80, 63).

Yine sefaret masraflarını gösteren, Lahey sefiri Karaca Bey tarafından Hariciye Nezaretine gönderilen 14 Temmuz 1858 tarihli bir diğer belgede, 4 yıldır ertelenen hademe elbisesi 728, şapkacının defterinde 79, dükkan defterinde 84, İstanbul'a gönderilen mektupların ücreti 140, Mayıs 1858 den Temmuz'a kadarki hane kirası 500, Hollanda devleti memurlarına gönderilen Mecidi nişanlarını içeren sandıkların taşınma masrafı 15, İstanbul'a gönderilen sandığın nakliyesi 6, sefaretin beş aylık kirasından eksik kalan 400 ve toplam 1952 Florin masrafın karşılanması istenmiş ve bu masrafları içeren defterlerin birer nüshası da ek olarak yollanmıştır. 5 Ekim 1858 tarihinde masrafın hazinece karşılanması ve sefarete de uygun bir cevap yazılmasına karar verilmiştir (BOA, İ.HR., 161, 863).

Lahey sefiri Karaca Beyin oğlu Yanko Karaca asker olarak binbaşılık rütbesi almış ancak devamlı bir maaşı olmadığından zor duruma düşmüş olduğundan dolayı kendisinin Lahey sefaretinde istihdam edilmesi ve aylık sefaretler bütçesinden kendisine beş yüz Frank maaş bağlanması Hariciye Nezaretince uygun görülmüş olup 19 Mart 1859 tarihinde padişahın onayına sunulmuştur. İstenen onay 20 Mart 1859 tarihinde verilmiştir (BOA, İ.HR. 8993).

6 Ağustos 1861 tarihinde Hollanda kralına gönderilen mektup ile iki devlet arasında mevcut olan dostane ilişkilerin devamını sağlamak amacıyla Hollanda'daki Osmanlı sefaretine elçilik unvanıyla, eski Londra sefiri bulunan ve 1. rütbeden Mecidiye nişanı olan Musurus Beyin tayin edildiği bildirilmiştir (BOA, A.AMD., 94, 79). Bu nedenle Hollanda Kralına yazılan mektupta, orta elçilik sıfatıyla Lahey'de bulunan Karaca Kostaki Beyin emekli olması nedeniyle sefirlikten ayrıldığı bildirilmiş, oradaki hizmeti sırasında kendisine gösterilen iyi niyet ve davranışlardan ötürü kral hazretlerine müteşekkir olunduğu bildirilmiştir (BOA, A.AMD., 38, 91).

19. yüzyılın ilk yarısında Hollanda elçiliği önemini yitirmeye başladı. Bu dönemde Hollanda devlet düzeninde bazı değişiklikler oldu ve elçilik organları ayrı hizmet bölümlerine ayrıldı. Himaye altında bulunanların sorunlarıyla daha yakından ilgilenmek

amacıyla Konsolosluk İşleri Müdürlüğü kuruldu. Hollanda'nın ilk Konsolosluk İşleri Müdürü, İzmir'de bulunan Keun adlı kişi oldu. Mollerus'tan sonraki Hollanda büyükelçileri göze batmayan insanlardı. 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Hollanda elçileri arasında bu konudaki tek istisna Hugo van Zuylern'in yeğeni Van Zuylern Van Nijeveld'dir. Van Zuylern Osmanlı Devleti'nin din işlerine karışmak istediye de başarılı olamadı. 1855 yılında eski Hollanda büyükelçilerinden Cornelis Calkoen'in tercümanı olan Scarlato Karatza Osmanlı Devleti'nin Lahey büyükelçiliğine getirildi (Slot, 1990: 14). 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı-Hollanda ilişkilerinde bir durgunluk dönemi başladı.

Hollanda'ya verilen ahitnamede Hollandalı tüccarların %3 vergi ile ticaret yapmalarına imtiyaz buyrulmuştu. Ancak bazen bu ahitnameye aykırı işlemler de yapılmaktaydı ki bunun bir örneği Sultan Abdulmecid devrinde, 1859 tarihinde meydana gelmiştir. Hollanda Devleti tacirlerinden, İskenderiye'de oturan Söc isimli tüccar kendisinden kanunlarla belirtilenden fazla vergi alındığını bildirmiş, durum incelendikten sonra kendisinden kanunlara aykırı miktarda vergi talep edilmemesi buyrulmuştur (BOA, HR. MKT, 47, 94).

Hollanda, diplomatik alanda Osmanlı Devleti'ndeki önemini kaybetmeye başladıysa da vatandaşlarının haklarını savunmak için faaliyetlerde bulunuyordu. Nitekim 1860 yılında, Hollandalıların işlerini görmek üzere, Yafa İskelesine Perikli Recyo adında bir kişi konsolos vekili olarak tayin edilmiştir. Bu sebeple Sultan Abdulmecid'den bu kişiye vekalet emri verilmesine yardımcı olunması rica edilmiştir (BOA, A. }AMD,48, 68).

Hollanda'nın Osmanlı Devleti'ndeki diplomatik başarısızlıklarına rağmen Hollanda elçileri, 19. yüzyılda da dostane ilişkileri ve ticarî çıkarlarını korumak için diplomatik ilişkilere girmiştir. Örneğin, 1860 tarihli bir belgede Hollanda Elçisi Van Zuylern Van Nijeveld'in, Hollanda Kralının kardeşinin evlenmesini haber veren mektubun bir suretini Hariciye Nezaretine gönderdiği, elçinin mektubun aslını bizzat Sultan Abdulmecid'e sunmaya mazhar olmak için Sultan Abdulmecid'le görüşme arzusunda olduğu, Sultan Abdulmecid buna müsaade ederse elçiye ona göre cevap yazılacağı belirtilmiştir (BOA, A. }AMD,45, 8).

Sultan Abdulmecid döneminde Osmanlı-Hollanda ilişkileri ticari alanda artmaya devam etmiştir. Özellikle 1856 Islahat Fermanı ile gayrimüslimlere yeni imtiyazlar verilmesinden sonra Hollanda'nın Osmanlı Devleti'yle olan ticareti hız kazanmıştır (Slot, 1990: 21).

3.2. Sultan Abdulaziz Dönemi

Sultan Abdulaziz dönemi iki ayrı dönemde incelenebilir. Birinci dönem Âli ve Fuat Paşaların dönemidir ki, bu dönemde Osmanlı Devleti'nin üzerinde Avrupa'nın etkisi hissedilir. İkinci dönem ise Mahmud Nedim Paşa'nın sadrazamlığı sırasında devletin üzerinde Rusya etkisinin hissedildiği ve Panslavizm'in doruk noktasına vardığı dönemdir (Uçarol, 2000: 312).

Sultan Abdulaziz döneminde siyasî ve ekonomik gelişmelerden çok askeri gelişmeler dikkat çeker. Abdulaziz'in orduya ve özellikle donanmaya yaptığı tutumsuz harcamalar yüzünden devlet ekonomik güçlüklerle karşı karşıya kalmıştır. Genelde askeri alanla uğraşılsa da, Osmanlı Devleti'nin yetiştirdiği büyük devlet adamlarından olan Ali ve Fuat Paşalar diplomatik ilişkilere de önem verdiler ve bunun sonuçlarından biri olarak 1861'de Berlin ve Hollanda Ortaelçilikleri kurulmasına karar verildi (BOA, A.}AMD, 96, 90). Âli Paşa'nın 7 Eylül 1871'de vefat etmesine (Uçarol, 2000: 312) kadarki dönemde Avrupa devletleriyle dostluklar ilerletilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde Osmanlı-Hollanda ilişkilerinde de dostane ilişkilerin arttığı görülmektedir.

Osmanlı Devleti ile Hollanda arasında 25 Mart 1862 tarihinde İstanbul'da imzalanan ticaret anlaşmasının mukaddimesinde gerek Hollanda kralının ve gerekse Osmanlı padişahının iki devlet arasında mevcut olan ticareti arttırmak arzusuyla ticaret ve deniz seyahati üzerine bir anlaşma imzalanmasına karar vermiş olduklarından, anlaşmanın hazırlanması için Osmanlı Devleti Ticaret nazırı olan ve birinci rütbeden Mecidi nişanına, İspanya Devletinin İzabel Lakatolik nişanına, İran Devletinin Şir Hurşid nişanına, Yunan Devletinin Hover nişanına ve diğer bazı yabancı devlet nişanlarına sahip olan Mehmed Esed Safvet Efendi, Divan-ı Hümayun Beylikçi Kaleminden birinci rütbeden Mecidi nişanına, Rusya Devletinin Agel Bilanişi nişanına ve İtalya Devletinin St. Moris Alazar nişanına sahip Mehmed Cemil Bey ve Hollanda kralının Osmanlı

Devleti'nde yerleşik elçisi olan ve Lion Netherlande nişanının şövalyeliğine ve Lüksembourg nişanının komandorluğuna sahip Mösyö Henri Şarl Debuva'nın tayin edilmiş olduğu belirtilmiştir (BOA, A.DVN.MHM., 36, 29). Ancak yine Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan araştırmalarda tasnif edilmiş belgeler arasında ticaret anlaşmasına dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

1862 tarihinde, Osmanlı Devleti ile Hollanda arasında öteden beri süregelen iyi ilişkilerin ve dostluğun büyük bir eseri olarak, Osmanlı Devleti'nde Hollanda maslahatgüzarı unvanıyla bulunan Filip Jakob'un memuriyeti küçük elçiliğe terfi ettirilmiş, bu terfiinin iki ülke arasındaki hakiki ve kusursuz dostluğu artıracığı umulduğu belirtilmiştir (BOA, A.}AMD, 55, 16).

19. yüzyılın ikinci yarısında Hollanda'nın Osmanlı Devleti'yle ticareti hareketlenmeye başladı. Hollanda, 19. yüzyıl başlarından beri yaptığı küçük gemicilikte ilerleme kaydetti, ve bu sayede ticari ilişkiler yeniden gelişerek sağlamlaşmaya başladı (Slot, 1990: 22). Bu dönem ticari ilişkilerinin bir örneği olarak, 1863 tarihinde Hollanda Devleti, gümrük vergisinden dolayı bazı eşyalarda yaptığı fiyat değişikliklerini içeren bir kanunname ile birlikte Hollanda Elçiliği'nce verilen tahririn tercümelerinin, Osmanlı Devleti'ne gönderildiğini beyan ederek, gönderilen bu evrakların ticarethanede tutulup saklanmasını arzu ettiğini bildirmiştir (BOA, HR. MKT, 95, 57).

1864 tarihinde İstanbul'a gelen Hollanda konsolosu Mösyö Karbonari'ye dostane ilişkileri artırması konusunda üstün hizmeti dolayısıyla Mecidiye Nişanı verilmesine karar verilmiştir (BOA, A.}DVN., 111, 73). Buradan da Mollerus'tan sonra Hollanda konsolosluğuna Mösyö Karbonari'nin geçtiği anlaşılmaktadır.

Bu sıralarda Lahey'deki Osmanlı Devleti Büyükelçisi değişti ve Skarlato Karatza'nın yerine Karaca Kostaki Bey büyükelçiliğe tayin edildi. Nitekim 1865 senesi tarihli bir belgede, "Osmanlı Devleti ile Hollanda Devleti arasında şehbenderlik maddesine dair Lahey büyükelçisi Karaca Kostaki Bey vasıtasıyla imzalanan anlaşma metninin onaylanmak için Babiâli'ye gönderildiği belirtilmiş, onaylanıp onaylanmayacağını

Lahey büyükelçisi Kostaki Bey'e bildirilmesi" (BOA, A.}AMD., 75, 19) arz edilmiştir ki, bu da o sıralarda Osmanlı Devleti'nin Lahey büyükelçisinin değiştiğini onaylar.

19. yüzyılda da Osmanlı Devleti ile Hollanda arasında dostane ilişkiler devam etti. Bu dostluğun devam etmesi iki ülkenin karşılıklı çıkarları, ilişkilerin başlamasından itibaren, iki ülkenin birbirine verdiği güven duygusu ve bu ilişkilerin devamı için sarf edilen çabalar sayesinde oldu. Osmanlı Devleti, Hollanda ileri gelenlerine nişanlar vererek, bu dostluğun devam etmesini sağlamaya çalıştı.

1866 yılında, Hollanda Dışişleri Bakanı Milekor Van Dajan'a beğenilen çalışmaları sebebiyle birinci rütbeden Mecidi nişanı verilmiştir (BOA, MHM., 25, 70). 1867 yılında, Hollanda Devleti maslahatgüzarı Van Dunitin Doniloto'ya iyi hizmet ve hayırseverliği sebebiyle ikinci rütbeden Mecidi nişan-ı hümayunu verilmiştir (BOA, A.DVN. MHM., 25, 76). 1868 yılında da, Hollanda Devleti'nin Dışişleri Bakanı Kont Jili'ye, İstanbul'daki büyükelçiliği sırasında yaptığı hizmetlerine bir mükafat olarak birinci rütbeden Mecidi Nişanı verilmesine karar verilmiştir (BOA, A.DVN.MHM., 30, 45). Bu nişanlar iki ülke arasındaki iyi ve dostane ilişkileri göstermesi bakımından önemlidir.

Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimler bazen Osmanlı vatandaşlığına geçebiliyordu. Bunun bir örneği Osmanlı-Hollanda ilişkilerinde de görülür. 1868 tarihli bir belgede Amerikalı Yahudi Aniko ile Hollandalı Banko'nun Osmanlı Devleti vatandaşlığına geçtiği ve isimlerinin nüfus ceridesine yazıldığı belirtilip, emniyet, asayiş ve rahatlarının sağlanması ve ihtiyaçlarının karşılanması konusunda Torca mutasarrıfından yardım istenmiştir (BOA, A.MKT.UM, 525, 30).

Hollanda, 1872 yılında Cidde'de bir konsolosluk kurdu. Buradaki konsoloslar özellikle Hicaz'daki Endonezyalı hacıların sorunlarıyla ilgilenmekle görevlendirildi. Bu konsoloslar İstanbul'daki elçiye bağlı değildi ve direkt olarak merkezden emir alıyorlardı. Hatta bu yüzden Snouck Hurgronje'nin Cidde konsolosluğu sırasında İstanbul büyükelçiliğiyle Cidde konsolosluğunun arası açıldı (Slot, 1990: 15).

3.3. Sultan II. Abdulhamid Dönemi

3.3.1. İlişkilerin Genel Seyri

II. Abdulhamid dönemi, Osmanlı Devleti dış politikası açısından önemli bir dönemdir. Osmanlı Devleti bu dönemde denge politikası ile ayakta durmaya çalışmıştır. Bu denge politikasının sonucu olarak birliğini yeni tamamlamış ve Müslüman sömürgeleri bulunmayan Almanya ile siyasî münasebetler başlamış ve bu münasebetlerin sonucu olarak da Almanya, Osmanlı Devleti'nde bazı hak ve imtiyazlar elde etmiştir. Özellikle 1877–78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti Avrupa'da tek başına kaldığını anlayınca bu münasebetler sıkılaştı ve Almanya da bu durumdan faydalanarak Osmanlı pazarını kullanmaya ve imtiyazlarını genişletmeye başlamıştır (Uçarol, 2000: 389).

II. Abdulhamid zamanında, Osmanlı Devleti'nde gittikçe artan milliyetçilik hareketlerini durdurmak amacıyla Osmanlı Hükümeti, Sultan II. Abdulhamid'in halifelik sıfatını ön plana çıkarmaya karar verdi (Slot, 1990: 14). Bu dönemde uygulanan İslamcılık politikası diğer sömürgeci devletler gibi Hollanda'yı da rahatsız etti. Özellikle Hollanda'nın sömürgesi olan Endonezyalı gençlerin Osmanlı Devleti'nin askeri okullarında okutulması Hollanda'yı yakından ilgilendiriyordu. O zamana kadar sadece ticarî ilişkilere ağırlık veren Hollanda sömürgelerinin problemleriyle ilgilenmek zorunda kaldı (Küçük, 1998: 225).

Osmanlı Devleti'nde hizmeti görülen Gayr-ı Müslimlere nişan verilme geleneği II. Abdulhamid döneminde de devam etmiştir. 22 Nisan 1877 tarihinde, Tuna vilayetinin göndermiş olduğu tahrirat üzerine askeri idare ve mahalli hükümetin işlerinde yardımcı olmasından ötürü Hollanda Devleti tebaasından Niğbolu'da meskun Mösyö İspiraki'ye dördüncü rütbeden Mecidî nişanı verilmesi uygun görülmüştür (BOA, İ.DH., 60770).

II. Abdulhamid döneminde Osmanlı- Hollanda ilişkileri üzerine yapılan araştırmalarda en fazla rastlanan belgeler padişahın kral veya kraliçeye ve kral veya kraliçeden padişaha gönderilen mektuplardır. Bunun ilk örneği de 10 Ocak 1879 tarihinde Hollanda kralı tarafından padişaha gönderilen mektuptur. Bu mektupta kral, Prens Dö Valdek'in kızı Prenses Aladayir Terez ile aynı yıl Şubat ayının yedisinde gerçekleşecek olan düğününü haber vermiş ve iki devlet arasında mevcut olan dostane ilişkilerin devamını ve padişahın

şasının artmasını sağlayacak her şeyi daima arzu ettiğini ifade etmiştir. Padişah da cevaben gönderdiği mektubunda yapmış olduğu evlilikten ötürü kralı tebrik etmiş ve iyi niyet ve dostane düşüncelerini ifade etmiştir (BOA, Y.PRK.NMH., 1, 47).

19. yüzyılın başlarından itibaren Hollanda, Osmanlı Devleti ile ticari ve dostane ilişkilerinin devamının sağlanması için İstanbul'da sürekli bir büyük yada orta elçi sıfatıyla bir elçi bulundurmuştur. Bunun bir örneği olarak, Sultan II. Abdulhamid'in Nisan 1879 tarihinde Hollanda kralı Wilhelm'e gönderdiği mektupta iki devlet arasında bulunan dostane ilişkilerin teyidi için Baron Ludewijk Arent Helyas dö Ittersum'un orta elçilik unvanıyla Osmanlı Devleti'ne tayin olunmasını memnuniyetle karşıladığını ve ikili ilişkilerin devamı ve gelişmesi dileklerini iletmesi gösterilebilir.

Aynı belgenin eklerinde Baron Ittersum'un, İstanbul sefaretine tayinini içeren ve Hollanda kralı tarafından gönderilen itimatnamenin aslını takdim etmek üzere, Sultan II. Abdulhamid'le görüşme talebinde olduğu ve bu nedenle padişahın sefiri hangi gün ve hangi saatte kabul edilebileceği sorulmuştur (BOA, Y.EE., 5, 2).

Lahey sefirinin Hariciye Nezaretine gönderdiği 29 Mayıs 1879 tarihli tahriratta, Sultan II. Abdulhamid tarafından kendisine verilmesi uygun görülen ikinci rütbeden Mecidî nişanı nedeniyle teşekkürlerini bildirmiş ve memuriyetini üstün çaba ve sadakatle sürdüreceğini beyan etmiş ve teşekkürlerinin padişaha iletilmesini istemiştir (BOA, Y.PRK.HR., 4, 57).

19. yüzyılın son çeyreğinde, Osmanlı Devleti'nin Almanya ile yakınlaşmasının yanında, Hollanda'nın gittikçe büyüyen gemi ticareti Osmanlı-Hollanda arasındaki ilişkileri sağlamlaştırdı. 1880 yılında Hollanda, Osmanlı Devleti'nin en önemli ticari müttefiki oldu. Ancak Batılı endüstri ülkelerinin Hollanda gemileri aracılığıyla Güney Avrupa'dan Orta Doğu'ya ucuz mal göndermeleri yüzünden Osmanlı Devleti ekonomik krize girince ilişkiler yeniden bozulmaya başladı. Osmanlı Devleti'nin Selanik ve Kavala'yı kaybetmelerinden sonra da iki ülke arasındaki ticaretin bir bölümü yok oldu (Slot, 1990: 22).

13 Nisan 1880 tarihinde İstanbul'da bulunan Hollanda elçisi padişahın huzuruna çıkma talebinde bulunmuş ve huzura kabul edilirse Lahey sefaretinin devamlı hale getirilmesini Hollanda Kralı Wilhelm adına padişahın talep edeceği öğrenildiğinden, görüşme zamanının tayininden önce bu konuda mütalaaların yapılmasının uygun olacağı Bab-ı Âli'ye bildirilmiştir (BOA, Y.EE., 72, 80).

Osmanlı Devleti, devletlerarası yazışmalarında devletlerarası yazışma kurallarına uygun ifadeler kullanırdı. Ancak bazen bu kurala uyulmadığı zamanlar da oluyordu. Buna örnek olarak Sultan II. Abdulhamid'in 15 Nisan 1879 tarihinde, Hollanda kralının gönderdiği mektuba cevaben yazdırdığı mektup gösterilebilir. Bu mektubun iki devlet arasında mevcut olan ilişkilere ve devletlerarası yazışma usullerine uygun olmamasından dolayı, Hariciye Nezareti, padişahın yazdıracağı mektupların o günden sonra nezaretçe hükümdar ile padişah arasındaki ilişkilere uygun olup olmadığı kontrol edildikten ve sadrazam tarafından da onaylandıktan sonra gönderilmesi gerektiğini ifade etmiş ve devletlerarası yazışma kurallarına ve kral ile padişah arasında mevcut olan dostane ilişkilere uygun yazışmalar yapılmasına dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (BOA, İ.DH., 63655, 16).

19 Nisan 1880 tarihinde Lahey sefaretini Leyden Üniversitesi Arapça öğretmeni Mösyö Goj'un üç cilt olarak çıkardığı "Tarih-i İslam" yada "Ebu Caferü't-Taberî" adlı eserini padişaha sunmak istediğini bildirmiştir. Hariciye Nezareti, 19 Nisan 1880 tarihinde Hollanda'nın ünlü edebiyatçılarından Mösyö Goj'un gönderdiği eserinin bir nüshasını padişaha sunulmak üzere Sadrazam'a iletmiştir. Sadrazam da bu eseri sefaretin ve nezaretin tezkereleriyle beraber 24 Nisan 1880 tarihinde padişaha sunmuştur (BOA, Y.A.HUS., 166, 25).

Sadrazamın Brüksel sefaretinin maaşının hariciye bütçesinden karşılığının bulunmasını emreden 13 Nisan 1880 tarihli tezkeresi üzerine, 22 Temmuz 1880'de Lahey sefaretinin lağvedilerek yıllık tahsisatı olan 360.115 kuruşun yeniden hariciye bütçesine eklenerek Brüksel sefaretinin masrafları için kullanılmasının maliye nezaretine bildirilmesi teklif edilmiştir (BOA, A.MKT.MHM., 486, 4). Ancak bu teklif kabul edilmemiştir ki Lahey sefaretini lağvedilmemiş ve günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir.

19 Şubat 1881 tarihinde Hollanda Kraliçesi tarafından, Padişaha yazılan bir mektupta Kraliçe, Osmanlı Devleti'yle Hollanda arasındaki dostane ilişkileri arttırmış ve kuvvetlendirmiş olan Hollanda elçisi Guderian'ın başka bir memuriyete tayin olunduğu için görevinin sona erdiğini ancak Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki iyi ve dostane ilişkilerin devam etmesini arzu ettiğini bildirmiştir (BOA, Y. PRK.NMH, 6, 12). Bu mektuptan, Hollanda'nın Osmanlı Devleti büyükelçiliğine Van Zuyler'den sonra Guderian'ın geçtiği anlaşılmaktadır. 1883 yılında da Ortaelçilik hizmetine atanan Baron Lui Arthur, elçilik işlerini devralmıştır (BOA, Y.EE., 5, 2).

1884 tarihinde iki devlet arasındaki dostâne ilişkilerin ve samimiyetin eseri ve Padişahla Hollanda Kralı arasındaki samimî münasebetlerin bir işareti olmak üzere, Hollanda Kralı'na, II. Abdulhamid tarafından, madalyalarıyla beraber Osmanlı Devleti nişanlarının en büyüğü olan "imtiyaz nişanı" gönderilmiştir (BOA, Y. PRK.NMH., 2, 61). 25 Ekim 1883 tarihinde de Şura-yı Bahriye Başkanı Ferik Süleyman Paşa ve Mabeyn-i Hümayun katiplerinden Ali Cevad Paşa, Sultan II. Abdulhamid'in Hollanda Kralı III. Wilhelm'e ihsan buyurduğu Büyük İmtiyaz Nişanını Hollanda'ya götürerek Krala teslim etmekle görevlendirilmişlerdir (BOA, İ.DH., 71546).

Sultan II. Abdulhamid, 23 Aralık 1883 tarihinde Hollanda kralı Wilhelm'e göndermiş olduğu mektupta iki devlet arasında mevcut olan dostane ilişkiler ve samimi dostluğun bir eseri olarak kendisine Osmanlı Devleti'nin en büyük nişanı olan iki madalyası ve beratıyla beraber İmtiyaz Nişanı gönderdiğini, bu nişanı teslim etmek üzere Mabeyn-i Hümayun Katibi Ali Cevad Bey ve Şura-yı Hayriye Reisi Ferik Süleyman Paşa'nın görevlendirildiğini bildirmiştir (BOA, Y.PRK.NMH., 2, 59).

Cevad ve Süleyman Paşaların krala teslimi için görevlendirildiği Büyük İmtiyaz Nişanının beratında iki devlet arasında mevcut olan dostane ilişkilerin eseri olarak ve kral hazretleriyle padişah arasında bulunan muhabbetin bir nişanesi olarak krala, Osmanlı Devleti'nin nişanlarının en büyüğü ve itibarlısı olan Büyük İmtiyaz Nişanının madalyalarıyla beraber ihda kılındığı ve usulen bu beratın da yazıldığı ifade ediliyordu (BOA, Y.PRK.NMH., 2, 61).

Sultan II. Abdulhamid'in Hollanda Kralı III. Wilhelm'e ihsan buyurduğu imtiyaz nişanını Hollanda'ya götürüp Krala teslim etmekle görevlendirilen Cevad ve Süleyman Paşalar 28 Aralık 1883 tarihinde İstanbul'dan ayrılmış ve 6 gün sonra Lahey'e ulaşmışlardır. Cevad ve Süleyman Paşalar Lahey'e vardktan sonra öncelikle hariciye nezaretini ziyaret ettiler. 4 Ocak'ta Bahriye nazırı ile birlikte Bahriye müzesini gezdiler. Aynı gün Bahriye nazırı ve başvekil iade-i ziyarette bulundular. Sonraki gün hariciye nazırının verdiği ve Başvekil, Dâhiliye, Harbiye, Bahriye ve Adliye nazırlarının hazır bulunduğu ziyafete katıldılar. Ertesi gün imtiyaz nişanının teslimi için Kral tarafından Lahey'e üç saat mesafede ve Almanya sınırına yakın bir yerde olan "Lou" adlı kasra davet edildiler. Hariciye nazırı P. J. A.M. van der Does de Willebois bizzat üniforması ile Cevad ve Süleyman Paşaları krala takdim etmek için hazır bulunuyordu.

Kral III. Wilhelm, görevlendirdiği mabeynci onları istasyondan alarak kralın özel arabasıyla adı geçen kasra götürdü. Özel dairelerinde 2-3 saat dinlendikten sonra gece 5:30 da salona inildi ve kral geldikten sonra Süleyman Paşa önceden hazırlanmış olan nutku okudu. Cevad Paşa da imtiyaz nişanını krala takdim etti. Kral, Sultan II. Abdulhamid'e teşekkürlerinin ve memnuniyetinin iletilmesini istedi. Kral Cevad ve Süleyman Paşalar bahriye mensubu olduğu için onları bahriye üniformasıyla karşılamıştı. Kralın huzurundan çıkıldıktan sonra hariciye nazırının vasıtasıyla Kraliçe hazretlerine ihsan buyrulan nişan ve şefkat unvanının teslimi için Kraliçenin huzuruna çıkıldı. Kraliçe hazretleri de teşekkürlerini ve memnuniyetini dile getirdi. Yarım saat sonra yemek salonuna geçildi ve kraliçe Süleyman Paşayı sağ tarafına, kral da Cevad Paşayı sol tarafına oturttu. Kral birkaç kez imtiyaz nişanına bakarak etrafına memnuniyetini belli etti.

İki saat kadar süren yemeğin ardından kral hazretleriyle yapılan görüşme sırasında kral Cevad Paşaya Avrupa'nın hangi ülkesinde okumuş olduğunu sormuş; Cevad Paşa da Avrupa'ya ilk kez geldiğini, Avrupa mektepleriyle aynı seviyede olan Oslamlı Devleti okullarında okuduğunu ve Darülfünunu bitirdiğini söylemiştir. Görüşme sırasında kral padişaha defalarca memnuniyet ve teşekkürlerinin iletilmesini istemiş ve görüşme sonunda Cevad ve Süleyman Paşalara veda etti (BOA, Y.PRK.AZJ., 39, 79).

Sultan II. Abdulhamid'in Hollanda Kralı III. Wilhelm'e gönderdiği imtiyaz nişanını Hollanda'ya götürüp Krala teslim etmekle görevlendirilen Cevad Paşa, yemek sırasında Hollanda Kralı ile aralarında geçen konuşmayı, seyahatnamesinde soru cevap olarak yazarak 17 Ocak 1884 tarihinde padişaha sundu (BOA, Y.PRK.BŞK., 8, 24).

Hollanda'nın İstanbul elçisi Dirk Arnold Willem van Tets van Goudrian, padişahın huzurunda okuduğu nutukta, Hollanda Kralı Wilhelm'in kendisini "Lion Nderlande" nişanını padişaha arza memur ettiğini, bu şerefe ulaştığı için çok mutlu olduğunu, kralın padişaha kendi nişanlarından birincisini göndermesinin ve bu nişanı İstanbul'a Akdeniz donanmaları komutanı Mösyö Don Halzin ile ulaştırmasının kralın padişaha karşı samimiyetinin bir delili olduğunu ifade etmiştir.

Elçinin beraberinde getirdiği mektupta Hollanda kralı ve "Orange Nassau" prensi ve Lüksembourg frandükası III. Wilhelm, bütün Osmanlıların imparatoru olan Sultan II. Abdulhamid Han'a kıymetli dostluğunu tebliğ ve beyan etmiştir. Sultan II. Abdulhamid'in kendisine gönderdiği Osmanlı'nın en büyük nişanı olan Büyük İmtiyaz Nişanının Osmanlı memurları aracılığıyla kendisine ulaştığını ve bundan dolayı çok memnun olduğunu ifade etmiş, iki ülke dostluğunun göstergesi olan böyle bir nişanın kıymetini bildiğini, bu nişanı kendisine ulaştıran Şura-yı Bahriye Reisi Süleyman Paşa ve padişahın kâtibi Cevad Bey'in uhdelere verilen bu görevi ve padişahın nişanla beraber gönderdiği mektubunda kral hazretleri hakkındaki düşüncelerinden ötürü teşekkürlerini bildirmiştir. İlişkilerin ve dostluğun iki yönlülüğünün bir göstergesi olarak da bu "Lion Nderlande" nişanının giran kurvasıyla birlikte bu dostane ilişkilerin devamının gerek şahıslarının gerekse halklarının mutluluğu için bir teminat olduğunu dile getirmiştir (BOA, Y.PRK.NMH., 2, 39).

Sadrazam, 24 Aralık 1883 tarihinde, Hariciye Nezaretinden, Lahey ve Stockholm sefiri Karaca Paşa'dan neden bir yıldan beri İsveç'te ikamet edip Lahey'de bulunamadığını ve Hollanda Kralına gönderilen imtiyaz nişanının teslimi sırasında bu işle görevli olan Süleyman Paşa ve Cevad Beyin İstanbul'dan ayrıldıkları 3 kere telgrafla bildirildiği halde bunların krala takdim ve tanıtılması görevi için neden Lahey'e hareket etmediğinin öğrenilmesi istemiştir (BOA, Y.A.HUS., 175, 111). Hariciye Nezareti de 25 Aralık

1883'te durumu Karaca Paşa'ya bildirmiş ve imtiyaz nişanının teslimi sırasında neden hazır bulunmadığı sorulmuştur(BOA, Y.A.HUS., 175, 122). Karaca Paşa 28 Aralık 1883 tarihli telgraf ile verdiği cevapta eğer nişanın teslimi için yola çıksaydı göğüs nezlesi hastalığı nedeniyle yolda kalabileceğini, nişanın teslimi sırasında Hariciye Nezaretinin yemeğine katılma ve birçok masrafla ziyafet verme görevi orta elçi sıfatıyla kendisinde olduğundan, bu masraflar nedeniyle Lahey'e gitmek için kesin bir emir beklemiş olduğunu, nişanın tesliminden sonra kraliçenin kendisine vermek istediği kordonu almasının kendi menfaatini düşündüğü gibi yanlış anlamalara neden olabileceğini belirtmiş, ayrıca ortaelçi sıfatıyla hariciye nezaretinin ziyafetine karşılık kendisinin de çok masraflı bir ziyafet vermek zorunda olacağını, bu masraflara ilişkin ve Hollanda'ya gitmesi için kesin emir gelmediğinden dolayı ve hariciye nezaretinin gönderdiği emri anlamayarak kendisinin de gitmesi gerektiğini bilmeyerek nişanın teslimi sırasında hazır bulunmadığını yanlış bir şey yaptıysa padişahın kendisini affetmesini istirham etmiştir (BOA, Y.A.HUS., 175, 122).

Hollanda Kralı Wilhelm, Sultan II. Abdulhamid'e gönderdiği mektupta Hollanda prensi olan kayını Prens Friederick'in vefatından dolayı padişahın üzüntülerini bildirmesinden dolayı çok memnun olduğunu ifade etmiş ve teminat-ı samimiyesinin kabul edilmesini rica etmiştir.

22 Haziran 1884 tarihinde Hollanda Kralı Wilhelm, Sultan II. Abdulhamid'e gönderdiği telgrafta en büyük oğlu ve Oranj prensi Guleur'un ölümünden dolayı acısını paylaştığı için Sultan'a tüm kalbiyle şükranlarını bildirmiştir (BOA, Y.PRK.NMH., 2, 78).

1884 tarihli bir belgede Hollanda Elçisi Mösyö Pistel'in yerine tayin olunan elçinin Sultan II. Abdulhamid'in huzuruna çıktığında okuyacağı nutukta iki devlet arasında mevcut olan dostane ilişkilerin devamına ve geliştirilmesine gayret edeceğini ve özen göstereceğini dile getirerek, Hollanda kralının kendisi için kaleme aldığı itimatnamelerini sunacağı ifade edilmiştir (BOA, Y.PRK.HR., 8, 61).

Yahudi ileri gelenlerinden Hollandalı Mattiya'nın eşkiyaların eline düşmüş olan oğlunun sağ salim kurtarılmasından dolayı şükranlarını iletme üzere hastane ve sanayi okulu

yaptıracağı ayrıca alaybeyi ve diğer zabitan ve polisler 245'er kaime olmak üzere toplam 305 lira göndereceği ve bunun kabul edilmesini istediğine dair Selanik vilayetinden gelen tahrirat Meclis-i Mahsus'da okunmuş ve hastane ve sanayi okulu yapılmasına katkıda bulunmak için bağışının kabul edileceği ancak oğlunun kurtarılması sırasında görev yapan polis ve zabitanların padişaha bağlı olduklarından dolayı zaten bunu yapmakla mükellef oldukları ve bu nedenle de kendilerine hediye de olsa akçe verilemeyeceğine 23 Mart 1886 tarihinde Meclis-i Mahsus'ça karar verilmiştir (BOA, A.MKT.MHM., 489, 9).

19. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ticaret gittikçe artmaktaydı. Ancak bazen ticareti yapılan mallar hususunda anlaşmazlıklar da oluyordu. Mesela "mahlut yağlar" nedeniyle Mayıs 1888 tarihinde bir anlaşmazlık çıkmıştır. "Sade ve çerviş yağların" muayenesiyle mahlut bulunanlarının ithalinin men edilmesi hakkında çıkan karar üzerine sefaretlere yazı gönderilmiş ve bu yazıya Hollanda sefreti tarafından verilen cevap Dahiliye Nezareti tarafından 16 Mayıs 1888 tarihinde Tıbbiye nezaretine gönderilmiştir (BOA, DH.MKT., 1512, 46).

1892 tarihinde Hollanda, Süveyş Kanalı'nın mukavelenamesinde değişiklik yapılması için konuyla ilgili Altı Büyük Devlete başvurdu. Bunun üzerine, Altı Büyük Devlet yaptığı görüşmeler sonucunda, Hollanda'nın, Süveyş Kanalı'nın anlaşma metninde, kanalın doğu ve batı sahilleriyle ilgili değişiklik yapmak veya yeni bir madde eklemek istediği belirttikten sonra Altı Büyük Devletin buna gerek olmadığını düşündüğünü, ancak konunun Osmanlı Devleti Hariciye Nezaretince görüşülerek karara bağlanmasını, kararın Büyük devletlerin yanında küçük devletlere de bildirilmesini ve başvuruda bulunan Lahey Büyükelçiliğine bir cevap yazılması gerektiğini Osmanlı Devleti Hariciye Nezaretine bildirmiştir (BOA, A.}MKT.MHM, 498, 36).

Aynı tarihte bu husus Meclis-i Mahsus-u Vükela'da görüşülmüş ve Süveyş Kanalı'nın doğu ve batı sahilleri ile ilgili bir madde değişikliğine veya yeni bir madde eklenmesine gerek olmadığına karar verilmiştir. Osmanlı Devleti Hariciye Nezareti de bu kararın Altı Büyük Devletin yanında diğer küçük devletlere de bildirilmesine, Lahey Büyükelçiliğine de bu kararın cevap olarak gönderilmesine karar vermiştir (BOA, A.}MKT.MHM, 498, 36).

Lahey ve Stockholm Sefareti baş kitabetine tayin olunan Dakes, 7 Mayıs 1893 tarihinde durumu Roma sefirinden öğrendiğini bildirmiş ve atandığı yeni görevden ötürü memnuniyetini bildirerek teşekkürlerinin padişaha iletilmesini istemiştir (BOA, Y.PRK.EŞA., 17, 43).

Lahey Sefiri Yahya Karaca Paşa 11 Haziran 1893 tarihinde Hariciye Nezaretine gönderdiği telgrafla hastalığı nedeniyle yaz ayının rutubetine dayanamadığını için izne ayrılmak istediğini; zaten kraliçe ile diğer zatların bu sıralarda Lahey’de bulunmadıklarını ve mesafesinin yakınlığı nedeniyle ve gerektiğinde hemen Lahey’e geçebileceğinden dolayı yaz aylarını Belçika sınırındaki Montana bölgesinde geçirmek istediğini bildirmiştir. 13 Haziran 1893 tarihinde Karaca Paşa’ya istediği izin verilmiştir (BOA, Y.MTV., 78, 212).

5 Ağustos 1893 tarihinde Lahey sefiri Yahya Karaca Paşa, Padişahın Hariciye Nezareti aracılığıyla Lüksembourg Grandükasına verilmek üzere kendisine gönderdiği ve Osmanlı Devleti’nin en muteber nişanlardan biri olan Avrupa nişanını Grandükaya teslim ettiğini ve Grandükanın çok memnun ve müteşekkir olduğunu, sarayda verilen öğle yemeği sırasında da bu memnuniyetin neticesi olarak Osmanlı Devleti’ne saadet ve selamet ve Padişaha ömür ve sıhhat dilediğini bildirmiştir (BOA, Y.MTV., 80, 161).

19 Şubat 1894 tarihinde Hollanda kraliçesi Sultan II. Abdulhamid’e gönderdiği mektubunda, Osmanlı Devleti’nde Hollanda Devleti orta elçisi olarak görev yapan Mösyö Arnold Willem van Tets dö Goudriyan’ın başka bir memuriyete tayininden dolayı Osmanlı’daki görevine son verildiğini ve kendisinin İstanbul’da bulunduğu süre içerisinde padişah tarafından görmüş olduğu iltifatlardan dolayı çok müteşekkir olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Willem van Tets dö Goudriyan’ın kraliçenin emirlerine uygun olarak iki devlet arasındaki ilişkileri geliştirmek amacıyla üstün gayret gösterdiğini ifade etmiş ve Osmanlı Devleti’nde kendisine karşı gösterilen hoşgörü için padişaha teşekkür ve memnuniyetlerini iletmiştir (BOA, Y. PRK. NMH., 6, 12). Mösyö Goudriyan’ın görevine son verilmesi üzerine yerine Othon Daniel van der Staal van Piershil atanmış ve 1899 yılına kadar görevde kalmıştır.

Sultan II. Abdülhamid devrinde Hollanda'daki kahvehanelerden birinde oynanan bir skeç Osmanlı Devleti'nin imajını zedeler nitelikteydi. Skeç sultan ve harem döngüsünde geçtiğinden dolayı Lahey'deki Osmanlı elçisi Karaca Paşa'dan duruma midahale etmesi istendi (Deringil, 2002: 149). 17 Temmuz 1894 tarihinde Yahya Karaca Paşa, Amsterdam'daki şarkılı kahvehanede bir harem dâhilini gösterir surette oynanan skeçle ilgili padişahın talimatını aldığını, Hollanda'daki şarkılı kahvehanelerin adi yerler olduğunu ve oralarda oynanan oyunların bayağı şeyler olduğundan dolayı bunları ilan bile etmediklerini, zaten mahalli hükümetin bu oyunun oynandığından haberinin de olmadığını, oyunda padişahımızın sıfatına herhangi bir hakaret bulunmadığını sadece bir yerde sultan kelimesinin geçtiğini ancak Hollandalıların Hint prenslerine bu namı verdiklerini ve ayrıca oyunda Türkiye kelimesi geçmemesinin yanı sıra elbiselerin de Osmanlı halkına has elbiseler olmadığını ifade etmiştir²¹. Karaca Paşa, bu oyunun zaten üç aydır yasaklanmış olduğunu, kendi teşebbüsleri sonucunda da bu oyunun oynanmasının tamamen yasaklandığını, Hollanda hükümetinin büyük bir nezaketle bunun takipçisi olacağını ifade etmiştir (BOA, Y.MTV., 100, 26).

18 Ekim 1894 tarihli belgede Lahey ve Stockholm sefaretlerine vekâleten Karatorodi Efendinin atandığı, padişahın Lahey ve Stockholm sefaretlerinin ayrılması ve bu iki şehirde küçük birer sefaret kurulması emri üzerine iki yüzer lira maaş ve on bin kuruş tahsisatın uygun görüldüğü ve Karatorodi Efendinin bu sefaretlere atanması hususunda İsveç ve Hollanda hükümetleri ile görüşüldüğü ve İsveç kralının bunu uygun gördüğü belirtilmiştir. Ayrıca Hollanda kraliçesinin Lahey'de ayrı bir elçi bulundurma iltiması göz önüne alınarak Stockholm sefreti Karatorodi Efendide bırakılarak yeni teşkil edilecek olan Lahey sefaretine tahrirat-ı hariciye katibi ve Londra sefir yardımcısı Nuri ve Hamid veya Viyana sefreti müsteşarlarından Mavrel ve Nusret beylerden birinin atanmasının uygun olacağı, eğer Mavrel veya Hamid beylerden biri atanırsa yerine birinin atanmasının gerekmeyeceği ve böylece bu göreve tahsis edilen beş bin kuruşluk maaşın iki yüz liralık sefir maaşının bir kısmını karşılayacağı, sefaret için otuz- otuz beş bin kuruş ve katip

---

²¹ Karaca Paşa, oyunun bir özetini de göndermiştir. Buna göre, Hollanda köylüsü bir oğlanla bir kız bir beyefendi ile birlikte bir Şark sahilinde kaza geçirir. Kazadan sonra oğlan hadım edilir ve kız da sultanın gözdelelerinden olur. Kıza aşık olan beyefendi onu kurtarmaya çalışır, ancak sultana yaptığı ricalar sonunda kendisini Harem Polis Komiseri olarak bulur. Selim Deringil, İktidarın Sembolleri ve İdeoloji, II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909), çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 2002.

maaşı olarak da iki bin kuruşun bütçeye ilave edilmesi uygun görülmüş, Meclis-i Mebusan'ın bu durumu görüşerek karara bağlaması istenmiştir (BOA, Y.A.RES., 72, 59).

Paris sefiri, Hariciye Nezaretine gönderdiği takrirden, 15 Kasım 1894 tarihinde gelen tahriratın kendisine ulaştığını, sefaret müsteşarı Misak Efendi'nin sefarete tayininden sonra sefaretin işlerinin bozulmaya başladığını, ancak Misak Efendi'nin yarışır gibi çalışması neticesinde işlerin düzeldiğini ifade etmiştir (BOA, Y.PRK.HR., 20, 25).

Hariciye Nezareti'nin 7 Aralık 1894 tarihinde Sadrazam'a gönderdiği tezkerede, Lahey Sefaretinin boş bulunması nedeniyle daha önce 8 Ağustos 1894'te gönderilen tezkere ile Dahiliye Matbuatı Müdürü Behçet Bey veya Peşte Başşehbenderi Asım Bey efendilerden birinin seçilerek tayin edilmesi hususunun belirtilmiş olduğu; bunun için de, sefir maaşı olarak 20.000 ve ev kirası için yıllık 35.000 ve katip maaşı olarak 2.000 kuruş tahsisi ve bu meblağın Hariciye nezareti bütçesine eklenmesi hususları bildirilmiştir (BOA, Y.A.RES., 73, 13).

Hicaz Kumandanı Mirliya İzzet Beyin 31 Aralık 1894 tarihli şifresinde 17 Kanunuevvel 310 tarihinde almış olduğu irade-i seniyye mucibince İngiliz ve Hollanda devletlerinin Müslüman tebaasına karşı herhangi bir tehlike olmadığını, o güne kadar Hicaz'da padişaha karşı herhangi bir hal ortaya çıkmadığını o günden sonra da çıkmayacağından emin olduğunu ifade etmiştir (BOA, Y.PRK.ASK., 102, 6).

Lahey Sefiri Abdulhak Hamid Bey, 17 Temmuz 1895 tarihli tezkeresinde birkaç gün içinde Hollanda kralı tarafından kabul edileceğini belirttiikten sonra o güne kadar Padişah'a karşı mevcut olan ubudiyet ve sadakatini aynen devam ettireceğini ve Padişahın haklarını hal ve mahal müsait oldukça her halükarda padişahın haklarını koruyacağını belirtmiş ve bu göreve getirilmesinden ötürü teşekkürlerini bildirmiştir (BOA, Y.PRK.EŞA., 22, 15).

Hollanda sefaretinden 30 Mart 1896 tarihinde gelen ve Matun Nobuvan'ın Cemile Sultan'dan alacağı bakiyenin ödenmesini isteyen yazı 1 Ağustos 312 tarihinde hariciye Nazırı tarafından Sadrazama iletilmiştir (BOA, Y.PRK.HR., 22, 10).

Hollanda'nın Osmanlı Devleti konsoloslugu bazen İngilizler tarafından yürütülmüştür. Mesela, aslen İngiltereli olup Hollanda konsoloslugu hizmetinde bulunan Doçi tarafından yaptırılıp Fransalı Katoliklere verilen Rodos kasabasındaki okul ve kiliseye ilave yapılması için bir miktar arazi satın alınmak amacıyla 1897'de başvurduysa da bu okul ve kilisenin ruhsatı olmadığı için ilave yapılmak için istenilen arazinin satılmasının uygun olmadığına karar verilmiştir (BOA, A. }MKT.MHM, 700, 9).

Trabzon Vilayeti'nin, Trabzon'da meydana gelen bazı vahim olaylar neticesinde Rusya'ya göç etme arzusunda olan Hıristiyanların bu fikirlerinden vazgeçirilmelerinde Trabzon Vilayeti Metropolitdi Grigoriyos Efendi ile Trabzon'da mukim Hollanda Konsolosu Doktor Mözyö İsparaton'un üstün hizmeti görülmesi nedeniyle kendilerine üçüncü rütbeden birer Mecidi nişanı verilmesi isteği uygun görülmüş ve Sultan II. Abdulhamid, 20 Şubat 1897 tarihinde nişanların verilmesinin uygunluğunu onaylamıştır (BOA, İ. DH., 65393).

27 Haziran 1897 tarihinde Abdülhak Hamid Bey'in Londra sefaretı müsteşarlığına atanması nedeniyle, yerine Paris sefaretı müsteşarı Misak Efendi'nin atanmış, 29-30 Haziran'da da Hamid Beyin Londra'ya, Misak Efendinin de yeni memuriyetine gideceğine ve Hamid Beyin görevine son verildiğine dair mektupların birkaç gün içinde gönderileceği bildirilmiştir (BOA, Y.PRK.HR., 24, 41).

2 Temmuz 1897'de Londra'daki Reuters Ajansı'na çekilen bir telgrafta Osmanlı gazetelerinde Lahey sefiri Abdülhak Hamid Beyin Londra sefaretı müsteşarlığına atandığına ilişkin haberler olduğu belirtilmiştir (BOA, Y.PRK.PT., 14, 106).

9 Temmuz 1897'de Hariciye Nezaretı, Misak Efendinin memuriyetini ve Abdülhak Hamid Beyin memuriyetinin son bulduğunu bildiren name-i hümayun yazılması gerektiğini bildirdi. Bunun üzerine 16 Temmuz 1897'de II. Abdulhamid, Felemenk Kralı'na, Felemenk Devleti'nde Osmanlı Devleti orta elçisi olarak görev yapan Abdülhak Hamid Beyin Londra sefaretı müsteşarlığına atandığından görevine son verildiğini; ancak iki ülke arasındaki dostane ilişkilerin devamını sağlamak üzere yerine murabıt-ı divaniyenin birinci rütbesinin birinci sınıfını ve ikinci rütbeden Osmanî ve Mecidî

nişanlarına sahip olan Misak Efendi'nin Orta elçi unvanıyla Lahey sefaretine atandığına dair iki kıt'a name-i hümayun yazdı (BOA, Y.A.RES., 87, 71).

Misak Efendi, 21 Temmuz 1897'de görevine başlamak üzere Lahey'e vardı. Misak Efendi'nin 1 Ağustos 1897'de Hariciye Nezaretine gönderdiği tahriratta, Felemenk Kraliçesi ile görüşme talebinde bulunduğunu, Hariciye Nazırı Mösyö Dubofer'in Hamid Beyin veda mektubunu getirip getirmeyeceğini sorduğunu, kendisinin ise bunu bilmediğini ancak veda mektuplarının kendi itimatnameleriyle beraber gelme ihtimali olduğunu söylediğini bildirmiştir. Ayrıca itimatnameleri hâlâ eline ulaşmadığından, bunlar gelene kadar Lahey'de bulunmasının bir hükmü olmadığını bu yüzden itimatnamelerin bir an önce kendisine ulaştırılmasını talep edmiştir. Bunun üzerine, 10 Ağustos 1897'de II. Abdulhamid, Felemenk Kraliçesine yazdığı name-i hümayununda, Abdülhak Hamid Beyin Lahey'deki görevine son verildiğini bildirmiş, memuriyeti sırasında kendisinin görmüş olduğu iyi muameleden ötürü teşekkür etmiştir. Misak Efendinin orta elçilik unvanıyla Lahey sefaretine atandığını, görevinin karşılıklı olarak onaylanmasının iki devlet arasındaki dostane ilişkilerin devamı açısından münasip olacağını ve kendisine itimat edilmesinin uygun olacağını bildirmiştir (BOA, Y.A.RES., 88, 68).

10 Ağustos 1897'de II. Abdulhamid tarafından Hollanda kraliçesine yazılan, Abdülhak Hamid Beyin memuriyetinin sona erdiğini ve yerine Paris sefaret müsteşarı Misak Efendinin tayin olduğunu bildiren iki mektup gönderildi, ancak İstanbul'daki Hollanda elçisinden öğrenildiğine göre uzun zaman geçmesine rağmen mektuplar yerine ulaşmamıştı. Bu yüzden de Abdülhak Hamid Bey hâlâ sefir olarak görülüyordu. Bu nedenle 30 Kasım 1897'de yeniden Abdülhak Hamid Beyin görevinin sona erdiğini ve sefarete murabıt-ı divaniyenin birinci rütbesinin birinci sınıfını ve ikinci rütbeden Mecidî nişanlarını haiz ve hamil olan Misak Efendi'nin orta elçilik unvanıyla tayin edildiği bildirildi (BOA, Y.A.RES., 90, 11).

16 Ekim 1897 tarihinde Beyoğlu Mutasarrıfı Enver Bey, aynı günün gecesinde Hollanda sefaretinde bir ziyafet verileceğini ve bu ziyafete Almanya ve İsveç sefirleri ve

hanımlarıyla, Avusturya ve Rusya maslahatgüzarları ve hanımlarının ayrıca İtalya Sefareti birinci katibinin katılacaklarını bildirmiştir (BOA, Y.PRK.ZB., 20, 12).

30 Kasım 1897 tarihinde Lahey Sefiri Abdülhak Hamid Beyin Lahey'deki görevine son verilmesi nedeniyle Padişahın Hollanda kralına gönderdiği mektupta Abdülhak Hamid Beyin Lahey'deki memuriyeti sırasında kral tarafından görmüş olduğu iyi ve dostane muamelenin vermiş olduğu memnuniyet dile getirilmiştir (BOA, Y.PRK.NMH., 7, 57).

15 Mayıs 1898 tarihinde Sultan Abdülhamid, Hollanda Kralına gönderdiği bir telgrafla kralın 25. evlilik yıldönümünü tebrik etmiş ve kraliçe hazretleriyle saadetlerinin devamını temenni ettiğini bildirmiştir (BOA, Y.PRK.NMH., 7, 78).

Reşid Beyin 5 Haziran 1898 tarihinde gönderdiği arzualinde, Lahey Sefareti ikinci katipliğine atandığını bildiren iradenin Paris Sefareti müsteşarı Necib Süleyman Efendi tarafından kendisine tebliğ edildiğini bildirmiş; bu memuriyete atanmış olması nedeniyle padişaha teşekkürlerinin iletilmesini istirham etmiştir (BOA, Y.PRK.AZJ., 37, 6).

7 Eylül 1898 tarihinde rüsumat emanetinin göndermiş olduğu tezkerede Marsilya ve Amsterdam'dan İstanbul'a gelen 550 fiçı pamuk ve susam yağının daha önceden Şura-yı Devlet tarafından alınmış olan karara göre müsaderesi gerektiği, ancak o güne kadar o kadar büyük miktarda mahlût yağın müsadere edilmemiş olduğu belirtilmiş, nasıl bir işlem yapılması gerektiği sorulmuştur. Konu Meclis-i Vükela'da 9 Eylül 1898 tarihinde görüşülmüş ve bu yağların gelmiş oldukları mahallere iade edilmesine ve kesinlikle İstanbul'da kalmalarına izin verilmemesine karar verilmiştir (BOA, MV. 95, 85).

Stockholm sefareti başkâtibi Mehmed Salih Bey oranın hava ve suyuna uyum sağlayamadığından 2 Ocak 1899'da istişare odası muavinliğine atanmış, Stockholm sefareti başkâtipliğine Lahey sefareti başkâtibi Reşid ve Lahey başkatipliğine de Londra sefareti ikinci katibi Mahmud Faid Beyin atanması ile Londra sefaretinde iki ikinci katip bulunması nedeniyle birinin lağvı ve maaşı olan 2610 kuruştan 1610'unun Salih Beye, bin kuruşunun da maaşına iki bin kuruş zam yapılan tercüme kalemi ikinci müdür

yardımcısı olan Mazhar Beye aktarılması Hariciye Nezareti Mülkiye Memurları Komisyonu tarafından uygun görülmüştür (BOA, Y.A.RES., 2799).

Hariciye Nezaretinin 28 Nisan 1899 tarihli tezkeresi, 3 Nisan 1894 tarihinde Hollanda hükümetinin Paris'te imzalanan devletlerarası Sıhhiye Anlaşması ile 1898 yılında Paris'te imzalanan bu anlaşmanın tadili için beyannamenin meclisin Nisan ayı ikinci oturumunda kabul edileceğini içeren 26 Nisan 1898 tarihli Lahey sefaretinin taktirinin tercümesiyle birlikte Sıhhiye nezaretine gönderilmiştir (BOA, A.MKT.MHM., 700, 35).

30 Mart 1899 tarihinde Umum Mekatib-i Askeriye-i Şahane Nazırı'nın Sadaret'e sunduğu tezkerede, 1899 yılının Ağustos ayının 8'i ile 12'si arasında Amsterdam'da üçüncü defa toplanacak olan Doğum Bilimi ve Kadın Hastalıkları kongresine Osmanlı Devleti'nin de temsilci göndermesinin kongre komitesi tarafından Lahey sefaretinden talep edildiğini, bu kongreye Mekteb-i Fünun-u Tıbbiye Hariciye Hastalıkları öğretmeni Operatör Ferik Cemil Paşa, Doktor Miralay Besim Ömer ve Doktor Miralay Cemil Beylerin tayin edilerek bu memuriyetlerinden dolayı kendilerine emsalleri gibi harcırah, yol ve zarurî masraflarının karşılığı olarak Maliye Nezareti bütçesinden 200'er Lira verilmesinin uygun olduğu bildirilmiştir. 7 Mayıs 1899 tarihli Meclis-i mahsus toplantısında durum görüşülmüş ve kongreye üç kişinin gönderilmesine gerek olmadığına, bu nedenle de kongreye Operatör Ferik Cemil Paşa ve Doktor Miralay Besim Ömer beyin görevlendirmesine ve kendilerine harcırah, yol ve zarurî masraflarının karşılığı olarak 200'er Lira tahsisine karar verilmiştir (BOA, Y.A.RES., 99, 33).

19 Şubat 1900'de Amsterdam'a gitmek üzere saat 12 sularında hareket limandan eden ve Salacak açıklarında karaya oturan Hollanda bandıralı tahıl yüklü gemide yeni sistemde Amsterdam fabrikalarında dökülüp getirilmek üzere tersane-i amireden 700 ton civarında top haresi bulunduğu Salacak deniz polisinin deniz zabıtası müfettişliğine sunduğu jurnalinden anlaşılmaktadır (BOA, Y.PRK. ZB., 25, 25).

Hollanda Kraliçesi Wilhelmina 18 Ekim 1900 tarihli bir mektubunda Sultan II. Abdulhamid'in iyi dileklerinden ötürü kendisine samimî teşekkürlerini iletmiştir (BOA, Y.PRK.NMH., 8, 39).

Hollanda kraliçesi 7 Şubat 1901 tarihinde padişaha gönderdiği mektup ile Lüksembourg dükası Prens Henri Viladimir Elbert Ernest Döpiba ile o gün Lahey’de evlendiğini ve sadık tebaasının mutluluklarını temin edeceğini bildirmekten dolayı mutlu olduğunu iletmiştir. 12 Zilkade 1318’de Sultan II. Abdulhamid Hollanda kraliçesine yazdığı 2 Nisan 1901 tarihli mektupta, iki ülke arasında mevcut olan dostane ilişkilerin teyit edecek olan bu izdivaçtan dolayı kendilerini tebrik ettiğini ve beş yıl önce İstanbul’a gelmiş olan Prens Döpiba’nın kendilerinde hoş bir hatıra bırakmış olduğunu ve bu nedenle de kendisine bir kıt’a Osmanî nişanı gönderileceğini bildirmiş ve kendilerine mutluluklar dilemiştir (BOA, Y.PRK.NMH., 8, 60).

Osmanlı Devleti ile Hollanda arasında eskiden beri mevcut bulunan iyi ve dostane ilişkileri geliştirmek ve devamını sağlamak amacıyla beş yıl evvel İstanbul’a gelen Hollanda prensi Henri Viladimir Albert Ernest Döpiba hazretlerinin İstanbul’da bulunduğu süre zarfında kendisiyle vuku bulan görüşmelerin hoş bir hatıra bırakması nedeniyle kendisine 9 Nisan 1901 tarihinde birinci rütbeden Osmanî nişanı verilmesi uygun görülmüştür (BOA, Y.PRK.NMH., 8, 60).

Yenişehirli Müfettiş Mehmed Rasim Bey, 21 Aralık 1901’de gönderdiği arzuhalinde Sultan Abdulmecid döneminde yani 1853 senesinde Hıristiyanların imtiyazlarının temini için İstanbul’a gönderilen Mençikof’u büyük ölçüde etkileyen Ermeni milletinin itibarlı şahıslarından Misakyan’ın oğlu olan ve Paris sefaretı müsteşarlığı görevinde bulunan Misak Efendi nail olduğu memuriyetin kadrini kıymetini bilmeyerek büyük bir cüretle Fransa ve sair Avrupa devletleriyle işbirliği yapmakta olduğu ve entrikalar çeviren bir hain olduğu; bunun ispatı için bir aylık bir zaman gerektiği bildirilmiştir (BOA, Y.PRK.AZJ., 21, 1). Misak Efendi hakkında böyle bir ithamda bulunulmasına rağmen bu iddiaların asılsız olduğu ortaya çıkmış ve Misak Efendi bu iddialardan aklanmıştır.

Şişli’de Hollanda sefaretinin fakir çocukları tedavi etmek amacıyla kurmuş olduğu himaye-i etfal Şişli Hastanesi cemiyetine ait hastane binası bu cemiyet adına tashih edildiğinden ve hastanenin bağışlar ile idame ettiğinden dolayı bu hastanenin vergiden affı için Hollanda sefaretinin yaptığı başvuru üzerine okul, hastane ve diğer hayır müesseselerinin vergiden affedilmeleri ancak emlak vergisinden muafiyetlerinin uygun

olmayacağına dair maliye nezaretinin 18 Temmuz 1903 tarihli tezkiresi okunmuş; hayır kurumlarının senelik vergisinin dahiliye nezaretine tesviyesine karar verildi (BOA, MV., 198, 123).

Londra sefirinin gönderdiği 21 Temmuz 1909 tarihli takrirde, Cava Müslümanlarının maruz kaldığı kötü muamele edilmesi nedeniyle İngiltere hükümeti tarafından Hollanda hükümetine karşı teşebbüste bulunulması gerektiğini bildiren 10 Temmuz 1909 tarihli irade-i seniyye mucibince İngiltere Harbiye Nazırı Lord Lansrodni ile görüştüğünü ancak Lord Lansrodni'nin hemen bir cevap veremeyeceğini söylediğini, alacağı cevabı derhal Babıali'ye bildireceğini ifade etmiştir (BOA, EŞA., 43, 42).

27 Ekim 1909 tarihli Meclis-i Vükela toplantısında, Lahey sefiri Misak Efendi'nin memuriyetten emekliliğini istemesi üzerine yerine Washington eski sefiri Aristarki Beyin Devlet Memuriyeti Emeklilik kanununun üçüncü maddesi uyarınca Lahey sefiri olarak atanması hakkında Hariciye Nezareti'nden gelen 26 Ekim 1909 tarihli tezkere okunmuş ve yapılan görüşme sonunda muamelelerin yapılmasına karar verilmiştir (BOA, MV., 133, 63).

17 Temmuz 1906'da Lahey sefiri Misak Efendi'nin Hariciye Nezaretine gönderdiği tahriratta Sultan II. Abdulhamid'in tahta çıkışının 30. yıl dönümü dolayısıyla Felemenklilerden oluşan bir komite tarafından Utrecht şehrinde bir şenlik düzenlenmek istendiği belirtilmiştir. Misak Efendi heyetin başkanının Utrechtli bir gazeteci olduğunu, bu gazetecinin dördüncü rütbeden St. Jak nişanına sahip olduğunu öğrendiğini, bu şahsın sabık bir unvanı olmadığını ve maksadının bir kıt'a nişan-ı zişan almaktan ibaret olduğunu bildirmiştir. Heyetin diğer üyelerinin herhangi bir mevki sahibi olmadığını belirttikten sonra bu girişimin Osmanlıların millî hislerine uygun olmadığını açık olduğunu bildirmiş, kim olduğu belirsiz şahısların icra edeceği yürüyüşlere Osmanlı Devleti'nin ihtiyacının olmaması nedeniyle bu tekliflerinin nazik bir şekilde reddedilmesinin uygun olacağını belirtmiştir. Bu heyetin fahri başkanlığı Lahey sefiri Misak Efendiye teklif edilmişti. 6 Ağustos 1906'da bu komitenin çalışmalarının nelerden ibaret olacağını bilinmemesi ve olayın ayrıntılarının öğrenilerek arz edilmesi gerektiğinden bu teklif reddedilmiştir (BOA, Y.A.HUS., 505, 68).

29 Mayıs 1916 tarihli Meclis-i Vükela toplantısında Lahey Sefiri Nusret Beyin izne ayrılması nedeniyle izni sırasında sefaret işlerini Atina sefiri Baki Ahmed Muhtar Beyin yürütmesi ve padişahın da onayı alındıktan sonra bu durumun Hollanda Kraliçesine bildirilmesi kararlaştırılmış, padişah da bu izni 30 Mayıs 1916'da vermiştir (BOA, MV., 243, 15).

10 Temmuz 1921 tarihli Meclis-i Vükela toplantısında, Hariciye Nezaretinin Lahey Sefiri Nusret Beye bir defaya mahsus olmak üzere uygun bir miktarda akçe verilmesi hakkındaki tezkeresi görüşülmüş ancak hazinenin durumu göz önüne alınarak buna müsaade edilemeyeceğine karar verilmiştir (BOA, MV., 223, 233).

20. yüzyıla girerken Osmanlı-Hollanda ilişkileri bazı aksaklıklara rağmen iyi ve dostane bir şekilde devam etmiştir. I. Dünya Savaşı çıktığı sıralarda Hollanda tarafsızlığını ilan ettiği halde politika değişikliğine giderek bazı ülkelerin çıkarlarını korumaya başladı. Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonları kaldırmasından fazla etkilenmeyen Hollanda'nın savaştan sonraki Atatürk'ün Türkiye'siyle de bir anlaşmazlığı olmadı ve siyasî ve ticarî ilişkiler günümüze kadar devam etti (Slot, 1990: 15).

Hollanda Kralının büyük oğlu ve veliahdı olan Prens Gilyom'un Virtemberg kralının kızı ile evliliğini tebrik amacıyla kral hazretlerine yazılan mektuba gelen cevap Hollanda'nın İstanbul maslahatgüzarı tarafından Hariciye Nezaretine verilmiş, bu mektuba yazılan cevap iki devlet arasındaki ilişkilere uygun olmayacağından Sultan II. Abdulhamid uygun görürse şekil ve ifadelerin usulüne uygun bir şekilde yeniden hazırlanacağı ve mektuba padişahın imzası ve mührü vurulmak üzere tekrar padişaha takdim edileceği bildirilmiştir (BOA, İ. HR., 311).

İstanbul'daki Hollanda maslahatgüzarının Hariciye Nezaretine gönderdiği mektupta, Sultan II. Abdulhamid tarafından kendisine ihsan buyrulan nişanın kendisini onurlandırdığını ve iki devlet arasında mevcut olan dostane ilişkilerin geliştirilmesinde etkili olacağını, 32 seneden beri Osmanlı Devleti'nde çok hoşnut bir şekilde yaşadığını ifade ederek teşekkürlerini bildirmiştir.

Kontes Voronçof'un Hariciye Nezaretine gönderdiği mektupta Sultan'ın kendisi hakkındaki iltifatı ve kendisine gönderilen hediyeler için teşekkürlerini bildirmiş ve memnuniyetini dile getirmiştir.

İstanbul'daki Hollanda maslahatgüzarı Hariciye Nezaretine gönderdiği mektupta, Prens Hanri De Orange'a gönderilen hediyeler ile iltifatın 250 seneden beri iki devlet arasında mevcut olan dostane ilişkilerin geliştirilmesinde ve devamında etkili olacağı ve Prens Hanri'nin müteşekkir olduğunu ifade etmiş ve memnuniyetlerini dile getirmiştir.

Kont Voronçof tarafından gönderilen mektupta İstanbul'da bulunduğu sırada hanımına karşı gösterilen iltifat ve iyi davranışlardan dolayı ve kendisine ve hanımına gönderilen hediyelerden ötürü teşekkürlerini ve memnuniyetini dile getirmiştir. Bu bölgede getirileceği hizmetlerde her zaman Osmanlı Devleti'ne uğrayacağını ifade etmiştir.

Padişaha sunulan tezkere ile Hollanda kralının veliahdı olan Prens Henri'ye ve Hollanda maslahatgüzarına gönderilen hediye ve nişanlar ile kendilerine yapılan iltifatın ve Kont ve Kontes Voronçof'a gönderilen hediyeler ile kendilerine yapılan iltifatın verdiği memnuniyet Hollanda maslahatgüzarı tarafından ifade edilmiş ve teşekkürleri içeren 4 mektubun tercümelemleri padişaha iletilmiştir (BOA, İ.HR., 257).

Sadrazam, Hollanda ile imzalanan ticaret anlaşması dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin hazırladığı tasdikname ile Hollanda'nın hazırladığı tasdiknamenin resmî değişimi önceki gün Hariciye Nazırı Reşid Paşa'nın hanesinde Hollanda maslahatgüzarı ve diğer lazım gelenlerin katılımıyla gerçekleşmiş olduğunu; Hollanda Devleti memurlarına ve Hariciye Nazırı Reşid Paşa'ya, Hariciye müsteşarı Refet Beye ve Hariciye kâtibi Şevket Efendi ile Divan tercümanı Ali Efendiye verilmek üzere ihsan buyrulan nişan ve hediyelerin usulüne göre yerlerine teslim edileceğini ve anlaşma metninin Divan Kalemünde koruma altına alınacağını bildirmiş; bunun yanı sıra Sefaret baş sırkatibine hatırdan çıktığı için emsalleri gibi nişan ihsan buyrulmadığından kendisinin mahzun olduğunu halinden anlaşılmasını belirterek kendisine de bir kıt'a nişan verilmesine müsaade edilmesi istenmiştir. Padişah, nişanların ve hediyelerin dağıtılmasını ve anlaşma metninin Divan

kalemde koruma altına alınmasını istemiş; ayrıca sefaret baş sıratibine de hafifçe bir kıt'a nişan verilmesine karar vermiştir (BOA, İ.HR., 252).

Sadrazam, Hollanda sefaretinin Daha önce Hollanda ile imzalanmış olan ticaret anlaşmasının tasdiknamesinin bugünlerde geleceğini bildirmesi nedeniyle kaleme aldırılan tasdiknamenin yazısının ve ifadelerinin düzeltilerek yeniden usulüne göre yazılması için padişahın müsaade talebinde bulunmuştur (BOA, İ.HR., 5, 233).

Sadrazam Hollanda ile imzalanmış olan ticaret anlaşmasının yeniden usulüne göre yazılması amacıyla padişahın ibaresini içeren pusula ile beraber gönderdiği tasdikname müsveddelerinin yeniden tanzim edilerek iadesini talep etmiştir (BOA, İ.HR., 235).

Osmanlı Devleti ile Hollanda arasında imzalanan ticaret anlaşması nedeniyle Hollanda Kralı tarafından verilen Hariciye Nazırına birinci, Hariciye müsteşarı Refet Beye ikinci rütbeden nişan ve Hariciye katibi Ali Efendiye bir adet kutu göndermesine karşılık Osmanlı Devleti'nin de Hollanda Dışişleri Bakanı Baron Doylin ve Dışişleri baş sıratibinin birer nişan ile taltif edilmeleri; Hollanda maslahatgüzarı ve anlaşmayı onunla beraber İstanbul'a getiren Baron Doleroz'a hediye verilmesi; maslahatgüzara daha önce nişan verilmiş olması nedeniyle ona 15.000 kuruş değerinde bir kutu, Baron Doylin'e ağırca, Baron Doleroz ile baş sıratibi ve tercümana da hafifçe birer nişan verilmesi, ayrıca Hollanda kralının gönderdiği nişan ve hediyelerin kabul edilmesi uygun görülmüştür (BOA, İ.HR., 240).

Hollanda tebaasından fabrikatör Mösyö Hendrik Salamonos'a üçüncü rütbeden Osmanî ve Viyana'da oturan Almanya tebaasından Mösyö Albert Goldşimit'e aynı rütbeden Mecidî nişanları ihsan buyrulmuş; bu nişanların hazırlanması ve gönderilmesinde Hariciye Nazırını görevlendirilmiştir (BOA, MV., 242, 6).

Şura-yı Devlet azası Reşid Beyin hanımının cariyelerinin babasının Hollanda'da tehlikeli bir şekilde hasta olması sebebiyle bu cariyelerin babalarının yanına gönderilebilmesi için gerekli olan masrafların karşılanması için padişahın yardım talebinde bulunmuştur (BOA, AZJ., 36, 35).

Hollanda tebaasından Viçanço adlı tacirin Mustafa Beyden alacağı 45.000 kuruşun Saruhan kaymakamı tarafından alınıp tacire verilmesi gerektiği, ancak Mustafa Beyin borcunu ödemesi için verilen 91 gün dolmadığı, borcun süresi dolduğunda tamamının tahsil edilerek adı geçen tacire verileceği ifade edilmiş; Hollanda sefaretinin talebi olursa Hariciye Nezareti hademesinden sefarete bir mübaşir tayin olunacağı bildirilmiştir (BOA, A.MKT.MHM., 1, 8).

Hollanda Devleti tarafından Mösyö Pistel'in yerine tayin olunan mukim elçinin padişaha sunacağı nutkunda, iki devlet arasında mevcut olan dostane ilişkilerin devamını ve gelişmesini sağlamak için gayret sarf edeceğini Osmanlı Devletine sefir olarak tayin edildiği için çok şanslı ve memnun olduğunu beyan edeceği ve Hollanda kralı tarafından hazırlanan itimatnameleri sunacağı belirtilmiştir (BOA, Y.PRK.HR., 8, 57).

Lahey Sefareti ikinci katibi Reşid Bey, padişahın o güne kadar görmüş olduğu iltifat ve inayetten dolayı teşekkürlerini ve padişaha sadakat ve ubudiyetle hizmet etmeye devam edeceğini bildirmiş; gerek babasının vefatından sonra tamirhanesinin kapanmasından gerekse ailesinin durumunun mukavemet edemeyecekleri dereceye gelmesinden ötürü Hersekli Kamil Beyin öğrencisi olan ve padişaha sadakatle bağlı biçare kardeşi Ekrem'in münasip bir görev ve yeterli miktarda maaşla bir memuriyete atanmasını niyaz ve istirham etmiştir (BOA, Y.PRK.EŞA., 21, 86).

3.3.2. Lahey Konferansı

19. yüzyılın sonlarında dünyadaki kutuplaşmalar ve gerginlikler bir savaşın habercisi niteliği kazandı. Rus Çarı II. Nikola bu durumun farkındaydı ve savaşı önlemek, silahsızlanmayı sağlamak ve dünya barışını güvence altına almak amacıyla uluslararası bir konferans toplanması gerektiğini düşünüyordu. Bu nedenle Rus Dışişleri Bakanı Kont Mouravieff, 24 Ağustos 1898'de St. Petersburg'da elçilikleri olan devletlere birer bildiri sunarak son yıllardaki aşırı silahlanmanın yıkıcı sonuçlar doğuracağını, bu silahlanmanın durdurulabilmesi için bir konferans toplanacağını ve bu devletlerin konferansa temsilciler yollamalarını talep etti (Bozkurt, 2002: 369).

11 Ocak 1899'da Rusya konferansın içeriğini bildiren ikinci bir bildiri hazırlayarak bu ülkelere gönderdi. Bu bildiride, konferansın mevcut kara ve deniz kuvvetlerinde ve

savaş bütçelerinde indirimle gidilmesi, yeni geliştirilen silahların ve daha güçlü barutların ve patlayıcı maddelerin tüfek ve toplarda kullanılmaması, patlayıcı maddelerin kullanımının sınırlandırılması, deniz savaşlarında denizaltıların kullanılmaması ve yeni savaş gemilerinin yapılmaması, 1864 Cenevre Sözleşmesi'nin deniz savaşlarına da uyarlanması, deniz savaşlarında batan gemilerin personeli kurtarmaya çalışan gemilere dokunulmaması, 1874'de Brüksel'de imzalanan savaş kanunlarına ilişkin konferans metninin yeniden incelenmesi ve devletlerarası savaşların engellenmesi amacıyla arabuluculuk ve hakemlik kurumlarının kullanılması gibi konuları ele alacağı ifade ediliyordu (Bozkurt, 2002: 369–370).

Konferansa Almanya, ABD, Avusturya-Macaristan, Belçika, Çin, Danimarka, İspanya, Fransa, İngiltere ve İrlanda, Yunanistan, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Meksika, Karadağ, Hollanda, İran, Portekiz, Romanya, Rusya, Sırbistan, Siyam, İsveç-Norveç, İsviçre, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan olmak üzere toplam 26 devlet çağrıldı. Hollanda Kraliçesi Wilhelmina'nın daveti kabul edilerek konferansın Lahey'de toplanmasına karar verildi. Konferansa toplam 100 delege katıldı ve bunların çoğu diplomat ve devlet adamıydı (Bozkurt, 2002: 370–371).

20 Mayıs 1899 tarihinde Berlin sefaretinden Hariciye Nezareti'ne gönderilen tahriratta Hollanda'da çıkan "Lokal Anzeiger" gazetesinin Rusya'nın "Novya Deremiya" gazetesinden naklen Lahey Konferansı'na katılan Osmanlı murahhasları hakkında bazı şayialar yayınladığını kendisinin bu şayialara nedeniyle gazetelerde bunların gerçek dışı olduğuna dair yazılar yayınlattığını ifade etmiştir (BOA, HR. SYS., 39, 28).

Osmanlı Devleti'nin Stockholm Büyükelçisi Şerif Paşa'nın bu konu hakkında gönderdiği 25 Nisan 1899 tarihli raporda, "Berliner Lokal Anzeiger" gazetesinde, İstanbul muhabirinin verdiği bilgileri içeren bir telgrafın İsveç gazetelerinde yayımlandığını bildirdiğini, bu telgraflarda Sultan II. Abdulhamid'in Lahey konferansındaki Türk temsilcilerine Alman temsilcilerinin fikirlerini desteklemelerini ve konferansın sonuçlarını günü gününe rapor etmelerini emrettiğinin yer aldığı ifade edilmiştir (BOA, HR. SYS., 551, 6).

Beyoğlu Mutasarrıfı Enver Bey, 10 Haziran 1899 tarihinde Ermeni patriğinin Lahey Konferansına gönderdiği telgrafın tesirini hükümsüz kılmak amacıyla Ermeni Hınçak Komitesinin konferansa bir muhtıra vereceğinin haber alındığını bildirmiştir (BOA, Y.PRK.ZB., 22, 116).

3 Nisan 1899 tarihinde Osmanlı Devleti'ni Lahey Konferansı'nda Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi üyelerinden Turhan Paşa, Tahrirat-ı Hariciye Kâtibi Nuri Bey, Harbiye Feriki Abdullah Paşa ve Özel İdare Meclisi Başkanı Mehmet Paşa'nın temsil edeceği, Turhan Paşa'ya harcırah olarak 600, yevmiye olarak da 10 lira; Nuri Bey, Abdullah Paşa ve Mehmet Bey'e harcırah olarak 400'er, yevmiye olarak da 6'şar lira verilmesinin uygun görülmüştür (BOA, İ. HR., 1316).

17 Nisan 1899'da Osmanlı Devleti'ni Lahey Konferansı'nda temsil edecek bu heyete Hariciye Nezareti Özel Kalem Müdürü Yusuf Bey, Tercüme Odası üyesi Agâh Bey ve İstişare Odası Muavini Şerif Bey de ilave edilmiştir. Yusuf Bey'e 250 lira harcırah ve 3 lira yevmiye, Agah ve Şerif beylere de 150'şer lira harcırah ile 2'şer lira yevmiye verilmesi uygun görülmüştür (BOA, İ. HR., 1317).

Lahey sefiri Misak Efendi hakkındaki bazı suçlamalar nedeniyle bu heyete dâhil edilmemiştir. Misak Efendi, hakkındaki suçlamalar üzerine, 34 senedir padişahın emrinde memuriyette bulunduğunu, bunun otuz senesinin sefaret hizmetlerinde geçtiğini, o güne kadar en büyük sermayesinin padişahın teveccühleri olduğunu, on sene önce Paris sefaretinde müsteşar olarak görev yaptığı zaman da hakkında asılsız suçlamalar olduğunu ancak Paris sefiri Esad Paşa'nın kendisi için verdiği teminat ve hakikatleri bildirmesi sonucunda aklandığını, padişahın kendisine karşı teveccühlerini çekemeyenlerin asılsız iddialarla kendisini suçladığını, iki sene önce Lahey sefiri olduğu zaman bunu sadakat ve hakkındaki teveccühlerin bir mükâfatı olarak gördüğünü ve kabul ettiğini, bundan sonra da önceden olduğu gibi padişaha sadakat ve ubudiyetle hizmet edeceğini beyan etmiş ve bunların padişaha iletilmesini istemiştir (BOA, Y.PRK. EŞA., 32, 89).

Lahey Konferansında Osmanlı Devletinin temsilcisi olarak bulunan Turhan Paşa'nın gönderdiği 13 Haziran 1899 tarihinde şifrede Ahmed Rıza'nın hain teşebbüslerini tespit

etmek amacıyla peşine hafiyeler taktığını; bu memurların verdikleri raporlara göre Ahmed Rıza'nın konferansa Osmanlı Devleti'nin idaresi hakkında bir layiha göndereceği ve konferanslar tertip etmek amacıyla olduğunu; bu teşebbüslerin başarısız kılınması için kendisinin hariciye nazırı ve diğer devletlerin birinci murahhasları ile görüşmeler yaptığını ve bu devlet temsilcilerinden bu layihanın şiddetle reddedileceğine dair teminat aldığını; konferanslar hususunda da Felemenk hükümeti nezdinde çalışmalar yaptığını ve buna müsaade edilmemesini sağlayacağını bildirmiştir.

Hariciye Nazırı, 16 Haziran 1899 tarihinde Ahmed Rıza tarafından Lahey sokaklarında dağıtılan ilanlarda 21 Haziran akşamı bir meclis-i meşveret toplanacağı ve toplantının firmasonlara mahsus salonda olacağına dair Lahey sefaretinden alınan tahriratın ekleriyle beraber arz ve takdim kılındığını ve Rıza'nın daha önce Paris'e gittiğine dair Lahey sefaretinden alınan telgrafın tercümesinin de daha önce arz ve takdim edilmiş olduğunu bildirmiştir.

Turhan Paşa 11 Haziran 1899 tarihinde gönderdiği tahriratta, Almanya birinci murahhası ile görüştüğünü, kendisinin arbitraj görüşmelerini herkesin gözünün boyanmak için yapıldığını ifade ettiğini, ancak Almanya'nın siyasi alanda bu konuda taviz vermeyeceğini, Mahkeme-i Hakime konusunda ise hiç kimsenin bu mahkemeye başvurmayacağına zorlanamayacağını, mecburi olması durumunda ise Almanya'nın bunu kabul etmeyeceğini belirttiğini bildirmiştir. Turhan Paşa konferansta iki şeyin dikkat çektiğini ifade etmiştir. Birincisi Rusya'nın tekliflerinin sadece birkaç devlet tarafından görüşülmesi, ikincisi ise Üçlü İttifak'a dâhil olan devletler arasında konferans müzakerelerinde fikir birliği olduğu halde Rusya ile Fransa arasında ihtilafın görülüyor olmasıdır. Turhan Paşa konferans sırasında Osmanlı murahhasları olarak kendilerinin oylamalarda ön plana çıkmayarak diğer devletlerle ihtilaf yaşamamaya çalıştıklarını, görüşülen konular arasında büyük çoğunlukla kabul edilenlerine olumlu oy verdiklerini, diğer konularda da Osmanlı Devleti'nin çıkarlarına göre hareket ettiklerini ifade etmiştir. Turhan Paşa ayrıca Ermeniler tarafından kongreye sunulan yazışmaların imha edildiğini ve konferans kararlarının yer aldığı üç mukavelenamelerin temsil heyetine verileceğini ve 12 gün içerisinde kararların kabul edilip edilmediğinin bildirilmesinin isteneceğini ifade etmiştir.

Turhan Paşa'ya 23 Haziran 1899 tarihinde gönderilen tahriratta Rusya İmparatorunun bütün dünyayı sulh konferansına çağırması gerçekten dünya barışını bir dereceye kadar temin ettiği, bunun da en çok Osmanlı Devleti'nin çıkarına olduğu ifade edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin büyük gerginlikler yaşadığı o dönemde böyle bir teklifin gelmesi ve sonucu kestirilemeyecek nitelikte olan bu kongrenin toplanması bir müddet genel barışı sağlayacağından dolayı Osmanlı Devleti kendini toparlayabilme fırsatı bulacaktı. Daha önceleri ise yine Rusya'nın teklifi üzerine Avusturya Devleti ile aralarında aldıkları karar neticesinde Balkan hükümetlerinin rahat durmaları sağlanmış ve Osmanlı Devleti'nin bu hükümetler tarafından rahatsız edilmesi engellenmişti (BOA, Y.PRK.BŞK., 59, 107).

Osmanlı Devleti'nin Lahey konferansındaki temsilci Turhan Paşa 20 Haziran 1899 tarihinde, Arnavud Serbesti Komitesinin serbesti sağlamak amacını güderek konferansa gönderdiği 15 Haziran 1899 tarihli layihadan haberdar olduğunu bildirmiştir.

Turhan Paşanın 20 Haziran 1899 tarihinde gönderdiği şifrede Hariciye nazırı ile görüştüğünü ve Rıza'nın konferans vermek istediği mason locasının sulh konferansı bitene kadar kendisine tahsis edilmeyeceği ve bunun Rıza'ya da iletildiğini ifade ettiğini bildirmiştir.

21 Haziran 1899 tarihinde Lahey sefiri Misak Efendinin hariciye nezaretine gönderdiği tahriratta o akşam bir meşveret meclisi toplanacağına dair Lahey sokaklarında dağıtılan ilanların bir suretinin gönderildiği ve bu toplantının fürmasonlara mahsus salonda olacağı ifade edilmiştir.

Paris'te çıkan Tan gazetesinin 15 Haziran 1899 tarihli nüshasında daha önce Paris'e gelmiş olan Genç Türkler temsilcisi Ahmed Rıza'nın aynı gün murahhaslara Genç Türklerin şikâyetlerini, ihtilalcilik suçlamalarının asılsızlığını ve Osmanlı Devleti'nde uygulamaya koyulmayan mevcut kanunların tatbiki talebini içeren bir muhtıra yayınlanmıştır.

Turhan Paşa'nın gönderdiği 21 Haziran 1899 Rıza tarihli şifrede, Rıza'nın mason locasında konferans vermekte başarısız olması üzerine bugün bize bile gönderdiği

davetiyeler ve gazeteler aracılığı ile diğerk bir mahalde yarın akşam bir konferans vereceğini ilan ettiğini, matbu davetiyede konferansa Felemenk mebuslarından birinin başkanlık edeceğini ve toplantıya Anmakiyan, İskalirin ve eski Avusturya parlamentosu azalarından Rusya aleyhinde bulunan doktor Livakodaski'nin makaleleriyle katılacağını yazıldığını; konferansı engellemek için çalıştığını bildirmiştir (BOA, Y.PRK.HR., 22, 72).

Petersburg sefiri Hüsnü Bey 22 Haziran 1899 tarihinde hariciye nazırı ile yaptığı görüşme sonucunda, Sırbistan sınırında meydana gelen olayların sebeplerinin Sırp ve Karadağ muhacirleri olduğu ve bazı ecnebi ve Bulgar komitelerinin Osmanlı Devleti'nde mevcut olan asayiş bozmak ve Osmanlı'nın müzakerelerde olduğu şu günlerde Avrupa'nın dikkatini celb etmek için karışıklık çıkarmak maksadından kaynaklandığı; Sofya'daki Makedonya komitesinin Lahey'e bir delege göndermeyi arzu etmiş olsalar da harcırahı temin edemediklerinden buna muvaffak olamadıkları; Rusya hükümetinin de Avrupa hükümetleri gibi Balkanlarda mevcut statünün devamını istediği bildirmiştir (BOA, Y. PRK.EŞA., 33, 50).

28 Haziran 1899 tarihinde Hollanda'nın Muhafazakar Partisinin yayın organı olan İstandar gazetesinde, toplanacak Hollanda senatosunda sulh konferansı nedeniyle Lahey'e gelmiş olan ecnebi Osmanlılara karşı kanuna aykırı olarak gösterilmiş olan suçlardan ötürü mebusların Osmanlı Devleti'ni sıkıştırmaları için ısrar edilmesi istendiği Mütercim Rıza tarafından tercüme edilmiştir (BOA, Y.PRK.TKM., 42, 38).

Turhan Paşa'dan gelen 29 Haziran 1899 tarihli şifrede, Sofya'daki Makedonya komitesi ile Arnavud Serbesti komitesi adındaki cemiyetler tarafından gönderilen muhtıralar hususunda Mösyö Karbenek ile görüşüğünü, Mösyö Karbenek'in o muhtıraların alt komisyonlarca mütalaasız iptal olduğunu ve konferansa asla uğramayacağını, ayrıca kendisine gönderilmiş olan nişanlardan dolayı müteşekkir olduğunu ifade ettiğini bildirmiştir (BOA, Y.PRK.HR., 27, 67).

1 Temmuz 1899 tarihinde Lahey'de bulunan Osmanlı temsilcileri adına, Turhan Paşa'nın 30 Haziran tarihli telgrafa cevap olarak gönderdiği şifrede, Mösyö Bufor'un adı geçen mebusun dört yıl ceza alabileceğini söylemesine rağmen kendi araştırmalarına

göre birkaç Frank ceza ile de kurtulabilmelerinin mümkün olduğunu bildirmiştir (BOA, Y.PRK.HR., 27, 71).

Osmanlı Devleti'nin Lahey konferansındaki temsilcilerinden Ferik Abdullah Paşa, 1 Temmuz 1899 tarihinde gönderdiği şifrede, Rıza haininin her türlü fesat teşebbüslerinin günü gününe rapor edildiği halde gerek hariciye nezaretinden gerekse başkitabetten gelen telgraflarda ayrıntılı bilgi istendiğine ve katip Reşid beyin telgrafları telgrafhaneden aldırma ihtimali olduğundan dolayı Turhan paşa ve kendisinin daha dikkatli olmaları gerektiğine dair Şakir Paşa'dan gelen telgraftaki bu hususlara dikkat edeceklerini bildirmiştir.

Lahey'de bulunan Turhan, Abdullah ve Mehmed Paşalar ile Nuri Beyin 4 Temmuz 1899 tarihinde gönderdikleri şifrede konferansa gönderilen heyetin yevmiyeleri günü gününe harcandığı için hiçbirinde ihtiyat akçesi kalmadığı; konferansın 1 ay daha süreceği ve geçen ayki yevmiyeleri geç geldiği için kötü duruma düştüklerini; konferansın 3 Temmuz'dan itibaren başlayan 3. ayına ait 31 günlük yevmiyenin Osmanlı Bankası aracılığıyla gönderilmesi gerektiği ifade etmişlerdir (BOA, Y.PRK.HR., 27, 76).

Lahey Konferansında bulunan Osmanlı heyetinin gönderdiği (Mehmed, Abdullah ve Nuri Beyler ile Turhan Paşa) 11 Temmuz 1899 tarihli şifrede, konferans yapılan görüşmeler sırasında Padişahın emrine binaen kara ve deniz kuvvetleri ile askerî bütçelerin sınırlandırılması teklifini nazik bir şekilde reddettikleri, birkaç aydan beri diğer devletlerin temsilcilerinin resmi ruhsatnamelerini teslim ettiklerini ve kendilerinden de resmi ruhsat istendiğini, kabul edilen maddelerin imzalanmaması durumunda Osmanlı Devleti konferansa katılmamış gibi gözükeceği, daha önce defalarca bu ruhsatnameleri istediklerini ancak Hariciye Nezaretinden herhangi bir cevap alamadıklarını belirtilmiş ve kabul edilen maddelerin tasdiki için gerekli olan resmi ruhsatnamenin bir an evvel hazırlanması hususunda gerekli kişilere emir verilmesi istenmiştir (BOA, Y.PRK.HR., 27, 92).

Stockholm sefiri Şerif tarafından gönderilen 5 Ağustos 1899 tarihli şifrede, büyük girişimler sonucunda Ahmed Rıza tarafından konferansa programına dahil ettirilen

nutukların iradına katiyen müsaade olunmayacağı, Ahmed Rıza'nın konferansa girebilmesi için verilmiş olan kartın iptal olunduğu; fevkalade çalışmalarından dolayı İsveç ve Norveç hariciye nazırı Kont Doglas'a ve Norveç başvekili Mösyö Aston'a birinci rütbeden Osmanî ve Hristiyanya şebenderliği vekaletinde bulunan Mösyö Boy'a üçüncü rütbeden Mecidî nişanlarının ita buyrulduğunun telgraf ile tebliğ edildiği; Ahmed Rıza'nın konferanstaki hezimetini kabulleemeyerek Lahey'de bazı cemiyetlerin teşvikiyle hususî konferanslar düzenleme ihtimali olduğunu bildirmiştir (BOA, Y.PRK.EŞA., 33, 78).

Lahey Sulh Konferansında kararlaştırılan mukaveleleri içeren protokolün imzalanmamış maddelerinin Osmanlı Devleti'ne celbi mümkün olmadığı için protokolün bu maddelerini imzalamak amacıyla 22 Ağustos 1899 tarihinde Meclis-i Vükelaca alınan kararda Nuri Bey'in Lahey'e gönderilmesi yer almaktayken 14 Kasım 1899 tarihli Meclis-i Vükela toplantısında Nuri Beyin yanı sıra Turhan Paşa'nın da Osmanlı Hükümeti adına protokolü imzalamak amacıyla Lahey'e gönderilmesine ve Padişahın izni alındıktan sonra kararın Hariciye Nezaretine bildirilmesine karar verildi (BOA, Y.A.RES., 2146).

31 Ağustos 1899'da Osmanlı Devleti'nin Lahey konferansı Murahhasları, Sultan II. Abdulhamid'in tahta çıkış yıldönümü nedeniyle kendi dairelerinde bir ziyafet ve müsamere düzenlendiği ve konferansta görevli heyetlerin ve Hollanda saray erkânının davet edildiği ve bunların Sultan II. Abdulhamid'i şerefliendirmek için sabaha kadar süren müsamereye katıldıklarını bildirmişlerdir. Sekiz on salondan oluşan merasim kabulü dairesi ve dahili bahçe bu müsamereye tahsis edilmiş, dairenin içi çifte hilal ve yıldız şeklinde ışıklarla ve çiçeklerle süslenmiş, orkestra sabaha kadar en güzel havaları çalmış ve saat on ikiye doğru büyük bir ziyafet verilmiştir (BOA, Y.PRK.HR., 28, 79).

Birçok devletin katıldığı Lahey Konferansı hakkındaki neşriyat ve resmi yazışmalarda hakem ve aracılık usulü kabul edilmiştir. Hakem ve aracı usulü Osmanlı Devleti için çok nazik bir konudur. Avrupa devletlerinin hakeme havale edebileceği konular sadece Afrika ve Şark meseleleri olabilecektir. Fransa ile Almanya arasındaki husumetin giderilmesi hususu bile hakeme havale edilemeyecektir. Bu anlaşmanın onaylanması durumunda ileride dış tahrikler sonucu oluşabilecek Makedonya ve Ermeni yada diğer

akla gelmeyen meselelerinin hakeme havale edilmesi teklif edilirse ve Osmanlı Devleti bu teklifi reddedecek olursa bu anlaşmayı imzalamış olması nedeniyle zorla kabul ettirilecek ve hatta gerekirse tehdit bile edilebilecekti. Afrika ve Şark meselelerine müdahale durumunda Osmanlı Devleti başka cihetleri müdahaleden men edemeyecek ve silah ile çözüm yoluna gidemeyecek ve bu meseleler ancak hakem vasıtasıyla çözülebilecektir. Osmanlı Devletine bu teklifin harici bir devletten gelecek olması durumunda bu kabul edilemeyecek ve usulüne göre reddedilecek ısrar etmesi durumunda savaş ilan edilebilirdi. Osmanlı Devleti'nin gelecek teklif ve aracılığı reddetmesi durumunda 6 devlete karşı savaş açması gerekir ki bu Avrupa devletleri tarafından kabul edilemeyeceği gibi Osmanlı Devleti açısından da imkânsızdır. Lahey konferansının hakem ve aracılık maddelerinden faydalanacak devletlerin asıl istediği ve arzu ettiği budur. Çünkü Osmanlı Devleti her meseleyi hakem ve aracılıkla halledecek olması şark meselesinin silah kullanılmadan siyasi görüşmeler aracılığıyla çözülmesini sağlayacak ve hiçbir kuvvet Osmanlı Devleti'ni tehdit edemeyecektir (BOA, Y.PRK.HR., 28, 75).

Lahey Konferansı sonunda 29 Temmuz'da imzalanmak üzere delegasyonlara verilen belgeler üç sözleşme, üç beyanname ve yedi önergeden oluşmaktaydı. İlk sözleşme, uluslar arası ihtilafların barışçı yollarla çözümlenmesine dairdi. Barışçı yollar da arabuluculuk ve hakemlik kurumlarının ve bir hakemlik mahkemesinin kurulmasını kapsıyordu. İkinci sözleşme, kara savaşı kanunlarına dairdi. Üçüncü sözleşme, 1864 Cenevre sözleşmesinin prensiplerinin deniz savaşlarında da uygulanmasını içeriyordu.

Beyannameler uzun menzilli ve patlayıcı maddelerin balon yada benzeri araçlardan atılmaması ve bu yasağın beş yıl sürmesi, öldürücü ve boğucu gazların kullanımının ve insan vücuduna kolayca girebilen ve yayılan kurşunlarının yasaklanmasını içeriyordu. Önergelerde ise savaş harcamalarının kısıtlanması, tarafsız ülkelerin hak ve görevlerini belirleyecek bir konferans toplanması ve liman ve sahil şehirlerinin donanmalarca bombalanması sorununa dair bir konferans toplanmasını içeriyordu (Bozkurt, 2002: 393).

Meclis-i Vükela'nın 25 Ekim 1900 tarihli toplantısında Hollanda sefaretinden verilen ve Lahey Sulh Konferansında imzası olan devletlerin isimlerini belirten takrir ve

tasdiknamelerini göndermeyen devletlerden hiçbirinin sefirlerinin o günlerde toplanan sefirler arası toplantılara davet edilmediğini bildiren tahrirat okunmuş ve 9 Eylül 1900 tarihinde Osmanlı Devleti tarafından mukavelelerin tasdiki ve tasdiknamelerin gönderilmesi hususundaki mazbata takdim olunmuş olduğundan durumun sefarete bildirilmesine karar verildi (BOA, MV., 101, 22).

Hariciye Nezareti tarafından 6 Mart 1901'de Lahey Konferansı mukavelesinin imzalanması için Şura-yı Devlet azasından Turhan Paşa ve Hariciye katiplerinden Nuri Bey görevlendirilmiş olduğu Maliye Nezareti harcırahlarını o gün teslim edemeyeceğini bildirmiş olduğundan ertesi gün yola çıkmalarına karar verildiği belirtilmiş ve durumun Turhan Paşa ile Nuri Bey'e bildirilmesi istenmiştir (BOA, Y.PRK.HR., 28, 32).

Devletlerin ayrılıklarının giderilmesi amacıyla 1894'te imzalanan anlaşmanın nasıl uygulanacağını tayin etmek üzere imzalanan protokolün Hollanda Maslahatgüzarlığından gönderildiği 5 Eylül 1907'de meclis-i vükelaca görüşülmüş, 11 Eylül'de meclis-i vükela Osmanlı Devleti adına Lahey Sefiri Misak Efendi tarafından imzalanan bu protokolün aslı ve tercümesinin Divan-ı Hümayun kalemine gönderilmesine ve gereğinin yapılması hususunun Divan-ı Hümayun kalemine havalesine karar verdi (BOA, MV., 117, 5).

3.3.3. Hovsep Missakian (Yusuf Misak Efendi)

Sultan II. Abdulhamid dönemiyle hemen hemen aynı dönemde Osmanlı Devleti'nin Hollanda'daki büyükelçiliğini Hovsep Missakian veya Osmanlı Arşiv vesikalarında geçtiği şekliyle Yusuf Misak Efendi yapmıştır. Osmanlı arşivinde Yusuf Misak Efendi ile ilgili bulduğumuz bilgiler de Sultan II. Abdulhamid dönemi Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ilişkileri anlamamıza yardımcı olabileceğinden bu konuya da değinmenin gerekliliğini hissettik.

Yusuf Misak Efendi, Ekim 1848'de İstanbul'da doğdu. Babası maliye sarraflarından Varteres Misakyan Efendi'dir²². Özel öğretmenlerden ilim ve fen tahsili alan Yusuf

---

²² Maliye sarraflarından olan Varteres Misakyan Efendi, Barutçubaşı Krikor Mihran Bey Dadyan'ın (1831-1882) kayınpederidir. Pamukciyan, Kevork, Biyografileriyle Ermeniler, İstanbul, 2003, s. 312 Varteres Misakyan, bir süre hükümetin müsaadesiyle halktan vergileri toplama yetkisine sahip olan, Tahsildarlar Cemiyeti'nin üyelerinden biridir. Varteres Misakyan Efendi, büyük bir maliye sarrafı

Misak Efendi, Fransızca, Almanca ve İtalyanca bilirdi ve İngilizce, Rumca ve Macarca'ya aşinalığı vardı. 28 Mayıs 1864'te daha on altı yaşında olmasına rağmen staj görmek için Tahrirat-ı Hariciye'ye girdi.

Mart 1869'da yirmi lira maaş ve üçüncü rütbe ile Peşte Başşehbenderliği kâtipliğine atandı (BOA., SAİD, 1, 660). 26 Nisan 1872'de Peşte Başşehbenderliği kançıları Misak Efendi'ye çalışmaları ve gayreti nedeniyle üçüncü rütbeden Mecidi nişanı verildi (BOA., İ.HR., 14865). Şubat 1874'te memuriyeti on beş lira maaş ile Atina sefaretini ikinci kâtipliğine aktarıldı. Peşte'den hareketinden sonra Avusturya Devleti tarafından kendisine üçüncü rütbeden "Karondüfer" nişanı verildi (BOA., SAİD, 1, 660).

Berlin sefaretini ikinci katibi Tevfik Bey'in Atina sefaretini ikinci kâtipliğine tayin olmasının ardından 14 Kasım 1874 tarihinde Misak Efendi, Berlin Büyükelçiliği ikinci kâtipliğine tayin olundu (BOA., İ.HR., 15902). Bir sene sonra kendisine vekâleten başkâtiplik verildi ve maaşı 25 lira artırılarak, sefir maaşının çeyreği olan 45 lira ile 7 ay görev yaptı. Bu görevi sırasında, Yunan Devleti tarafından kendisine dördüncü rütbeden "Süver" nişanı verildi. Şubat 1875'te 20 lira maaş ile Berlin sefaretini ikinci kâtipliğine getirildi ve bu göreviyle birlikte kendisine dördüncü rütbeden Mecidî nişanı verildi.

Haziran 1876'da ikinci rütbe ve itibarlı sınıftan nişan ve 33 lira maaş ile Roma sefaretini başkâtipliğine tayin olundu (BOA., SAİD, 1, 660). Osmanlı- Rus Savaşı sırasında ve sonrasında Roma'da iki ay maslahatgüzarlık yaptı ve bu görevi esnasında, yine sefir maaşının çeyreği kadar maaş aldı. 1878'de padişah tarafından kendisine üçüncü rütbeden Mecidî nişanı verilmesi uygun görüldü. 1881 senesinde 7 ay süre ile Viyana sefaretinde başkâtiplik hizmetinde bulunduktan sonra aynı sene, önce Avrupa'da bulunan imaret ve hayratın ıslahı hususunda Milan sefaretinde toplanan kongreye ve daha sonra da denizaltı telgraf hatlarının korunması için Paris'te toplanan konferansa üye tayin edildi.

---

olmasının yanında hükümette de nüfuzu olan biridir. Ayrıca, patrikhanenin gerek maddi ve manevi işlerine karışarak her şeyi tanzim eden grubun içerisinde bulunuyordu. Çark, a.g.e., s. 251-252

Kasım 1881’de 30 lira maaş ile Paris sefaretı başkâtibi oldu. Buradaki görevi esnasında kendisine, Prusya Devleti tarafından “Karon” ve İtalya’dan hareketi sırasında İtalya Devleti tarafından “St. Moris de Lazar” nişanlarının üçüncü rütbeleri verildi. 1882 yılında birinci rütbenin ikinci sınıfına terfi ettirildi. İspanya kralına hediye edilen “Büyük Osmanlı Nişanı”nın Paris sefiri Esad Paşa vasıtasıyla gönderilmiş olması münasebetiyle, kendisine İspanya tarafından²³ ve İstanbul’daki Fransa sefaretı heyetine nişanlar ihsan buyrulmasından dolayı da Fransa Devleti tarafından dördüncü rütbeden birer kıt’a nişan verildi.

O zamana kadarki bütün memuriyetlerinden nakil yada atama yoluyla ayrılan Misak Efendi, memuriyeti süresince muhakeme altına alınmamış ve kendisine şüphe ile bakılmamıştır. Paris büyükelçisi Esad Paşa’nın yazdığı bir mülâhazada “Misak Efendi güzel ahlak sahibi olduğu kadar bilgi ve deneyimi de sınanmıştır ve görevlerini yerine getirmek için çok çalıştığı görülmüştür” deniliyordu.

Misak Efendi’ye 22 Aralık 1884’te Paris sefaretı başkâtipliği kendisinde kalmak üzere, 7 Ocak 1885’te kendisine fahri olarak yeniden Paris sefaretı müsteşarlığı unvanı verildi. 12 Ekim 1885’te baş kitabet hizmeti uhdesinden alınarak yalnız müsteşarlık hizmetiyle maaşı 40 liraya çıkartıldı (BOA., SAİD, 1, 660). 29 Mayıs 1886’da kendisine ikinci rütbeden Mecidî nişanı verildi (BOA., İ.DH., 990, 78172). Paris sefiri Esad Efendi tarafından 30 Aralık 1876 tarihinde gönderilen şifrede Paris sefaretı müsteşarı Misak Efendinin ailevi bazı meseleler yüzünden iki ay müddetle izin İstanbul’a dönmesine müsaade talep etmiştir (BOA, Y.MTV., 72, 85).

8 Mart 1888’de Misak Efendi’ye üçüncü rütbeden “Büyük Osmanlı Nişanı” verildi (BOA., SAİD, 1, 660). 16 Haziran 1889’da Paris sefaretı müsteşarı Misak Efendi, terfi ettirilerek, kendisine üçüncü rütbenin birinci sınıfından Osmanlı nişanı verildi (BOA., İ.DH., 1138, 88859). 12 Mart 1890’da Karadağ Emareti tarafından Misak Efendi’ye ikinci rütbeden “Vanilu” nişanı verildi. 20 Ekim 1890’da rütbesi değiştirilerek ikinci rütbeden Büyük Osmanlı Nişanı’na nail oldu (BOA., SAİD, 1, 660).

---

²³ 14 Aralık 1881 tarihinde, İspanya Devleti tarafından, Paris büyükelçiliği başkâtibi Misak Efendi’ye, Ateşe Hoci Efendi’ye ve Reşad Bey’e nişanlar verilmiştir BOA., İ.HR., 336, 21621

Paris sefiri, Hariciye Nezaretine gönderdiği takirde, 22 Aralık 1894 tarihinde gelen tahriratın kendisine ulaştığını, sefaret müsteşarı Misak Efendi'nin sefarete tayininden önce sefaretin işlerinin bozulmaya başladığını, ancak Misak Efendi'nin yarışır gibi çalışması neticesinde işlerin düzeldiğini ifade etmiştir (BOA., Y.PRK.HR., 20, 25).

Rahip Y. G. Çark Misak Efendi'nin 1900 yılında Osmanlı Devleti'nin Hollanda büyükelçisi olduğunu belirtmesine rağmen (Çark, 1953: 151) belgelerden anladığımız kadarıyla, 27 Haziran 1897 tarihinde Abdülhak Hamid Bey'in Londra sefaret müsteşarlığına atanması nedeniyle, yerine Paris sefaret müsteşarı Misak Efendi'nin atandı ve 29-30 Haziran'da da Hamid Beyin Londra'ya, Misak Efendi'nin de yeni memuriyetine gideceğine ve Hamid Bey'in görevine son verildiğine dair mektupların birkaç gün içinde gönderileceği bildirildi (BOA. Y.PRK.HR. 24, 41). Bu belgeden de anlaşılacağı gibi Misak Efendi Osmanlı Devleti tarafından 29 Haziran 1897 tarihinde Hollanda büyükelçisi olarak atandı.

1 Temmuz 1897 tarihli telgrafta Lahey sefaretine tayin olunan Paris sefaret müşaviri Misak Efendinin yerine, Paris sefaret müsteşarı olarak, ziraat nazırının kardeşi olan Necib Mahmud Efendi'nin tayin olunduğu ifade edilmektedir (BOA., Y.PRK.PT., 13, 113). Misak Efendi bu tarihte Lahey sefiri olarak atandığı bu belgeden de açıkça anlaşılmaktadır. Aynı tarihli bir başka telgrafta da Lahey sefaretine tayin olunan Misak Efendi'nin eski görevi olan Paris sefaret müşavirliğine tayin olunan Ziraat Nazırının biraderi Necib Efendi'nin memuriyetine gittiği vapurun bir başka vapur ile çarpışarak battığı, Necib Efendi'nin taifesinden 16 kişi boğulduğu, vapurun çıkarılmasının imkânsız olduğu ve vapurun sigortasının iki milyon Mark olduğu bildirilmekteydi (BOA., Y.PRK.PT., 12, 113).

2 Temmuz 1897'de Londra'daki Reuters Ajansı'na çekilen bir telgrafta Osmanlı gazetelerinde Lahey sefiri Abdülhak Hamid Beyin Londra sefaret müsteşarlığına atandığına ilişkin haberler olduğu belirtildi (BOA. Y.PRK.PT. 14, 106).

9 Temmuz 1897'de Hariciye Nezareti, Misak Efendinin memuriyetini ve Abdülhak Hamid Beyin memuriyetinin son bulunduğunu bildiren mektubun yazılması gerektiğini bildirdi. Bunun üzerine 16 Temmuz 1897'de II. Abdulhamid, Felemenk Kralı'na,

Felemenk Devleti'nde Osmanlı Devleti orta elçisi olarak görev yapan Abdulhak Hamid Bey'in Londra sefaretı müsteşarlığına atanması nedeniyle görevine son verildiğini; ancak iki ülke arasındaki dostane ilişkilerin devamını sağlamak üzere yerine murabıt-ı divaniyenin birinci rütbesinin birinci sınıfına ve ikinci rütbeden Osmanî ve Mecidî nişanlarına sahip olan Misak Efendi'nin orta elçi unvanıyla Lahey sefaretine atandığına dair iki mektup yazdı (BOA. Y.A.RES. 87, 71).

Misak Efendi, 21 Temmuz 1897'de görevine başlamak üzere Lahey'e vardı. Misak Efendi, 1 Ağustos 1897'de Hariciye Nezareti'ne, Felemenk Kraliçesi ile görüşme talebinde bulunduğunu, Hariciye Nazırı Mösyö Dubofer'in Hamid Beyin veda mektubunu getirip getirmeyeceğini sorduğunu, kendisinin ise bunu bilmediğini ancak veda mektuplarının kendi itimatnameleriyle beraber gelme ihtimali olduğunu söylediğini bildirdi. Ayrıca itimatnameleri hâlâ eline ulaşmadığından, bunlar gelene kadar Lahey'de bulunmasının bir hükmü olmadığını belirterek, itimatnamelerin bir an önce kendisine ulaştırılmasını talep etti. Bunun üzerine, 10 Ağustos 1897'de Sultan II. Abdulhamid, Felemenk Kraliçesine yazdığı mektubunda, Abdulhak Hamid Bey'in Lahey'deki görevine son verildiğini bildirmiş, memuriyeti sırasında kendisinin görmüş olduğu iyi muameleden ötürü teşekkür etmiştir. Misak Efendinin orta elçilik unvanıyla Lahey sefaretine atandığını, görevinin karşılıklı olarak onaylanmasının iki devlet arasındaki dostane ilişkilerin devamı açısından münasip olacağını ve kendisine itimat edilmesinin uygun olacağını ifade etti (BOA., Y.A.RES., 88, 68).

10 Ağustos 1897'de II. Abdulhamid tarafından Hollanda kraliçesine hitaben, Abdulhak Hamid Bey'in memuriyetinin sona erdiğini ve yerine Paris sefaretı müsteşarı Misak Efendinin tayin olunduğunu bildiren iki mektup gönderildi, ancak İstanbul'daki Hollanda elçisi Jhr. Othon Daniel van der Staal van Piershil'den öğrenildiğine göre uzun zaman geçmesine rağmen mektuplar Hollanda'ya ulaşmamıştı. Bu yüzden de Abdulhak Hamid Bey hâlâ sefir olarak görülüyordu. Bu nedenle 30 Kasım 1897'de yeniden Abdulhak Hamid Bey'in görevinin sona erdiğini ve sefarete murabıt-ı divaniyenin birinci rütbesinin birinci sınıfını ve ikinci rütbeden Mecidî nişanlarına sahip bulunan Misak Efendi'nin orta elçilik unvanıyla tayin edildiği bildirildi (BOA., Y.A.RES., 90, 11).

Aynı tarihte Sultan II. Abdulhamid, Felemenk kraliçesine Abdulhak Hamid Beyin oradaki memuriyetinin sona erdiğini, memuriyeti boyunca Felemenk hükümetinden görmüş olduğu iyi muamelenin Osmanlı hükümeti tarafından hoş karşılandığını beyan eden bir mektup yazdı (BOA., Y.PRK.NMH., 7, 57).

Lahey sefaretinin, 3 Nisan 1894 Paris Sıhhiye Antlaşmasıyla, bunun tadiline yönelik 1897'de Paris'te imzalanan beyanname ile Nisan sonunda Meclis-i Mebusan'ın ikinci oturumunda bunların kabul edileceğini içeren 26 Nisan 1898 tarihli tezkeresi 28 Nisan 1898'de Sıhhiye Nezaretine gönderildi (BOA., A.}MKT.MHM., 700, 35).

5 Haziran 1898'de Reşid Bey, Lahey sefaretini ikinci kâtipliğine atandığının Paris sefaretini müsteşarı Necib Süleyman Efendi tarafından kendisine bildirildiğini, kendisine bu görevin verilmesinden dolayı padişaha şükranlarının iletilmesini istemiştir (BOA., Y.PRK.AZJ., 37, 6).

Misak Efendi, 10 Mayıs 1899'da, 1899 Lahey Sulh Konferansı'nda Osmanlı Devleti'ni temsil edecek heyete dâhil edilmemesinden ötürü duyduğu üzüntüyü bildirdi. Misak Efendi, 34 senedir memuriyette bulunduğunu ve bunun 30 senesinin elçilik hizmetlerinde geçtiğini, iki yıldır Lahey sefaretinde olduğunu, Padişaha büyük bir sadakatle bağlı olduğunu ve hükümetini elinden geldiğince üstün hizmetle temsil etmeye çalıştığını ifade ederek, Lahey Sulh Konferansı heyetine dahil edilmediği için ne kadar üzgün olduğunu belirtti (BOA., Y.PRK.EŞA., 32, 89).

Lahey Konferansında Osmanlı Devletinin temsilcisi olarak bulunan Turhan Paşa, 13 Haziran 1899 tarihinde Genç Türklerin temsilcisi Ahmed Rıza'nın girebileceği hain teşebbüsleri tespit etmek amacıyla peşine hafiyeler taktığını; bu memurların verdikleri raporlara göre Ahmed Rıza'nın konferansa Osmanlı Devleti'nin idaresi hakkında bir layiha göndereceği ve konferanslar tertip etmek amacıyla olduğunu; bu teşebbüslerin başarısız kılınması için kendisinin hariciye nazırı ve diğer devletlerin birinci murahhasları ile görüşmeler yaptığını ve bu devlet temsilcilerinden bu layihanın şiddetle reddedileceğine dair teminat aldığını belirterek, konferanslar hususunda da Felemenk hükümeti nezdinde çalışmalar yaptığını ve buna müsaade edilmemesini sağlayacağını bildirdi.

21 Haziran 1899 tarihinde Lahey sefiri Misak Efendi, o akşam bir meşveret meclisi toplanacağına dair Lahey sokaklarında, daha önce Paris'e gelmiş olan Genç Türkler temsilcisi Ahmed Rıza tarafından dağıtılan ilanların bir suretini Hariciye Nezaretine göndererek ve bu toplantının fürmasonlara mahsus salonda olacağı bildirdi (BOA., Y.PRK.HR., 27, 72).

17 Temmuz 1906'da Lahey sefiri Misak Efendi, Sultan II. Abdulhamid'in tahta çıkışının 30. yıl dönümü dolayısıyla Hollandalılardan oluşan bir komite tarafından Utrecht şehrinde bir şenlik düzenlenmek istendiği Hariciye Nezareti'ne bildirdi. Misak Efendi, heyetin başkanının Utrechtlı bir gazeteci olduğunu, bu gazetecinin dördüncü rütbeden St. Jak nişanına sahip olduğunu öğrendiğini, bu şahsın herhangi bir unvanı olmadığını ve maksadının bir kıt'a nişan almaktan ibaret olduğunu ifade ederek, heyetin diğer üyelerinin herhangi bir mevkilerinin olmadığını belirttikten sonra bu girişimin Osmanlıların millî hislerine uygun olmadığını açık olduğunu belirterek, kim olduğu belirsiz şahısların icra edeceği yürüyüşlere Osmanlı Devleti'nin ihtiyacının olmaması nedeniyle bu tekliflerinin nazik bir şekilde reddedilmesinin uygun olacağını bildirdi. Bu heyetin fahri başkanlığı da Lahey sefiri Misak Efendi'ye teklif edilmişti. 6 Ağustos 1906'da bu komitenin çalışmalarının nelerden ibaret olacağını bilinmemesi ileri sürülerek ve olayın ayrıntılarının öğrenilerek arz edilmesi gerektiği belirtilerek bu teklif reddedildi (BOA., Y.A.HUS., 505, 68).

10 Ocak 1908'de Lahey sefiri Misak Efendi, hastalığından dolayı suyu ve havası uygun bir yerde istirahat etmesine izin verilmesi talebinde bulundu (BOA., Y.A.HUS., 508, 98).

Devletlerin ayrılıklarının giderilmesi amacıyla 1894'te imzalanan anlaşmanın nasıl uygulanacağını tayin etmek üzere imzalanan protokolün Hollanda Maslahatgüzarlığı'ndan gönderilmesi üzerine 5 Eylül 1907'de Meclis-i Vükela'da bu durum görüşüldü ve 11 Eylül'de Meclis-i Vükela, Osmanlı Devleti adına Lahey Sefiri Misak Efendi tarafından imzalanan bu protokolün aslı ve tercümesinin Divan-ı Hümayun kalemine gönderilmesine karar verdi ve gereğinin Divan-ı Hümayun kalemince yapılmasını uygun gördü (BOA., MV., 117, 5).

Misak Efendi, 19 Ocak 1908'de romatizma hastalığının artması nedeniyle kış mevsimini sıkıntılı bir halde bulunan hanımının yanında geçirmek istediğini ve bu nedenle de Fransa'nın Cannes şehrine gitmeyi arzuladığını, aksi bir emir almadığı takdirde Lahey'den hareket edeceğini bildirdi. Misak Efendi, tahriratında 30 seneden beri yabancı ülkelerde görev yaptığı halde görevini suiistimal etmek için izin istemediğini ancak Lahey'de bulunduğu son on yılda sağlığında bozulmalar olduğunu ve romatizma hastalığına yakalandığını ve bu nedenle kış mevsimini Fransa'nın Cannes şehrinde geçirmek istediğini, aksi bir emir almazsa Şubat ayının başlarında bu şehre gitmek üzere yola çıkmak niyetinde olduğunu bildirdi (BOA., Y.A.HUS., 517, 190).

Misak Efendi, 28 Ocak 1908'de romatizma hastalığı nedeniyle kış mevsimini Fransa'nın güneyinde "Cannes" şehrinde bulunan karısının yanında geçirmek istediğini, aksi emredilmezse Lahey'den hareket edeceğini hariciye nezaretine bildirdi. 12 Şubat 1908'de aksi bir emir almadığı için elçilik işlerini elçilik ikinci kâtabi Vitalisi Efendi'ye bıraktığını ve Lahey'den ayrılmak üzere bulunduğunu bildirdi (BOA., Y.A.HUS., 518, 73).

Lahey sefiri Misak Efendi'nin emeklilik talebi nedeniyle, 27 Ekim 1909'da eski Washington sefirliğinden emekli Aristarki Bey'in devlet memurluğu ve emeklilik kanununun 3. maddesi gereğince ve yeterlilik ve rütbesi göz önüne alınarak Lahey elçiliğine atanmasına karar verildi (BOA., MV., 133, 63).

Osmanlı Devleti'nde üst düzey görevlere gelen Ermenilere iyi bir örnek teşkil eden Misak Efendi, 30 yılı aşkın bir süre Osmanlı Devleti'nde elçilikler bünyesinde çalışmış ve Osmanlı Devleti'ne büyük bir sadakatle hizmet etmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde tasnif edilmiş olan belgeler arasında, Yusuf Misak Efendi'nin on iki yıllık Lahey elçiliğinden sonraki hayatı ile ilgili herhangi bir belgeye rastlanmadığı gibi yapılan kaynak taramaları sırasında diğer kaynaklarda da kendisi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

3.3.4. Osmanlı-Hollanda İlişkilerinde Açe Sultanlığı

Endonezya'ya bağlı Sumatra Adası'nın kuzeyinde bulunan Açe, kuzeyden ve doğudan Malaka boğazına, batıdan Hint Okyanusu, güneyden Sumatra'nın orta kesimlerine

komşudur. Yüzölçümü 55,392 km², nüfusu beş milyon (2001) civarındadır. Açe'nin tamamını Müslümanlar oluşturmaktadır. En büyük etnik kesimini Malayların oluşturduğu bölgede bölgenin etkileşim içerisinde olduğu Çin ve Hintlilerin etkileriyle Buddha ve Brahma mezhepleri yayılmıştı. 13. yüzyıldan itibaren ticaret maksadıyla bölgeye gelmeye başlayan Müslüman tüccarların etkisiyle dini yapı yavaş yavaş değişmeye başladı. 1292 yılında Açe'yi ziyaret eden Marco Polo, doğu sahiline yakın Peureula'da oturan Müslüman bir hükümdarın varlığından bahseder. İki önemli şehirden ismini alan ve Samurda-Pasai adı verilen bu devletin bilinen ilk hükümdarı el-Melikü's-Salih'tir (Kurtulmuş, 1988: 330).

Arap, Hint ve İranlı tüccarların bölge ticaretine girmelerinin ardından, İslamiyet bu tüccarlar aracılığıyla bölgeye girerek, Endonezya'da barışçı bir yolla ve asırlar boyu süren yavaş bir gelişme ile yayıldı. İslamiyet, Endonezya'ya Açe toprakları üzerinden girmişti. Hacıların Açe limanlarını kullanarak hacca gitmelerinden dolayı bölgeye "Mekke Kapısı" adı verilmişti. İslamiyet, Açe üzerinden Sumatra'nın iç bölgelerine doğru yayıldı (Göksoy, 1995: 14-15).

1498'de Vasco de Gama'nın yeni bir Hint ticaret yolu bulmasının ardından bölge ticaretinde Müslümanlar ile Portekizliler arasında bir hakimiyet mücadelesi başladı. Bu mücadele neticesinde 1521 yılında Samurda-Pasai Sultanlığı'nın yıkılmasının ardından aynı yıl Ali Mugayat Şah tarafından Açe bölgesinde Açe Sultanlığı kuruldu. Ali Mugayat 1530 yılında Şahın ölümünden sonra yerine geçen oğulları Salahaddin (1530-1537) ve özellikle de Alaaddin (1537-1571), Sultanlığın itibarını arttırdı.

Osmanlı Devleti, doğudaki Müslümanlar tarafından İslam aleminin lideri ve koruyucusu olarak görülüyordu. Bu nedenle de bu bölgelerdeki Müslümanlar kendilerini tehlike altında gördüklerinde Osmanlı Devleti'nin yardımını talep ediyorlardı. 1538 yılında Hindistan'ın batı kıyısındaki Gücerat hükümdarı Bahadır Şah, Portekizlilerle mücadelesi sırasında Osmanlı Devleti'nden yardım talep etmiş ve bunun üzerine Hadım Süleyman Paşa komutasında bir donanma bölgeye gönderildi. 1547 yılında Portekizlilerle mücadele halinde olan Açe Sultanı Alaaddin, Ömer ve Hüseyin adlı iki elçisini Osmanlı Devleti'ne

göndererek yardım talebinde bulundu. Bunun üzerine, Lütfi Bey adlı memur maiyetiyle beraber buraya gönderildi ve gerekli yardım yapıldı (Yurdakul, 2005: 21-22).

Yine aynı şekilde Portekizlilere karşı bir yardım talebi de yine Açe Sultanı Alaaddin tarafından 1566 yılında yapıldı. Sultan Alaaddin, Kanuni Sultan Süleyman'a hitaben yazmış olduğu mektupta bölge hakkında ayrıntılı bilgi vermiş, bölgedeki camilerde hutbenin halife adına okunduğunu ve kendilerinin halifeye bağlı olduklarını bildirdi. Sultan Alaaddin'in mektubu gönderdiği elçiler, Osmanlı Devleti topraklarına ulaştıklarında Kanuni Sultan Süleyman vefat etmiş, yerine Sultan II. Selim geçmişti. Bu nedenle elçi heyeti sultana biat ederek, kendisinden Portekizlilere karşı yardım talep etmişlerdir.

Sultan II. Selim, Açe'nin yardım talebini kabul ederek, bölgeye 15 kadirga ve 2 barça türü gemi, 1 topçu başı ve emrindeki 7 topçu, Mısır'dan yeterli miktarda asker ve kale dövecek top, tüfek ve harp levazımatı gönderilmesini emretti. Donanma kaptanlığına 21 Eylül 1567'de Kurdoğlu Hızır Reis getirildi. Ayrıca, Mısır beylerbeyine heyetin istediği, dülgere, demirci, kalkancı gibi sanat erbabının listelenerek ihtiyacın karşılanması yolunda emir gönderildi. Ancak gerek Yemen isyanı ve gerekse Kıbrıs ve Tunus'un fetihleri nedeniyle yardımın gönderilmesi gecikti. Yemen isyanı bastırıldıktan ve Kıbrıs ile Tunus fethedildikten sonra, Seyyid Kemal Reis başkanlığında bir heyetle Açe'ye askeri levazımat ve üç bin asker gönderildi. Türk donanması iki yıl kadar Açe'de kaldıktan sonra, iki gemi ve 15 büyük çaplı topu Açe'de bırakarak geri döndü. Türk döküm ustaları tarafından tesis edilen dökümhanelerde yeni toplar dökülmesinin yanı sıra yeni top döküm ustaları da yetiştirildi. Sultan Alaaddin'in göndermiş olduğu 13-21 Ocak 1566 tarihli bu mektup ile Sultan II. Selim'in Sultan Alaaddin'e gönderdiği 20 Eylül 1567 tarihli mektubu ve bölgeye donanma gönderilmesi, Açe'nin Osmanlı Devleti himayesine girdiğinin ve bunun Osmanlı Devleti tarafından kabul edildiğinin belgeleri mahiyetindedir (Kurtulmuş, 1988: 330; Reid, 2004: 303).

Hollandalılar, 16. yüzyılın sonlarından itibaren bölgeye akın etmeye başladılar. Bölgeye gelen ilk tüccar kafilesi Cornelis De Houtman'ın yönetiminde 1595 yılında bölgeye ulaştı. Bunu değişik şirketler ve tüccarlar takip etti (Steenbrink, 2006: 21). Rekabet halindeki bu

şirketlerin 1602 yılında birleşmesiyle kurulan Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'ne Hollanda Hükümeti tarafından bağlılık yemini ile personel alma, savaş açma, devletlerle anlaşmalar yapma ve kaleler kurma gibi yetkiler verildi (Göksoy, 1995: 17).

Batılı sömürgeci devletler tarafından bölgeye yapılan ilk işgal hareketi, 11 Eylül 1599'da başlayan Hollanda istila hareketidir. Ancak Açe Müslümanları Hollanda'nın bu saldırısını geri püskürtmeyi başarmıştır (Kurtulmuş, 1988: 331).

Hollanda Hükümeti, 1610 yılında bölgeye bir genel vali atayarak, şirketin yönetimini ve gücünü kuvvetlendirdi. Şirket, bölgede kıyı kesimlerde garnizonlar kurmaya ve mahalli yöneticilerle görüşmeler yaparak imtiyazlar elde etmeye ve Portekiz, İngiliz, Fransız ve Çinli rakiplerini bölgeden uzaklaştırmaya başladılar. Şirket, 17. yüzyılın sonuna doğru takımadaların çoğunu nüfuzu altına aldı. 1799 yılında şirket yüksek miktardaki borçları nedeniyle feshedildikten sonra şirketin tüm hak, mal ve toprakları Hollanda Devleti'ne devredildi. Şirket, faaliyet gösterdiği süre boyunca bölgede Hıristiyanlığı yayma girişimlerinde bulundu (Göksoy, 1995: 17).

Fransız İhtilali'nin ardından Avrupa'da ortaya çıkan ve 25 yıl kadar süren Koalisyon savaşları sırasında, I. Koalisyon Savaşı'nda 1795 yılında Fransa, Hollanda'yı işgal etti. V. Koalisyon Savaşı sırasında da Kıta Avrupa'sına İngiliz mallarının girişini engellemek ve İngiltere'yi barışa zorlamak amacıyla kıta ablukasını başlatmak için 1810 yılında Hollanda ve Danimarka kıyılarını işgal ederek Hollanda'yı direkt olarak merkezden yönetmeye başladı. Bu durum üzerine İngiltere 1811 yılında takımadaları işgal etti. 1816 yılında Hollanda'nın Fransa'dan ayrılması üzerine de adaları Hollanda'ya iade etti (Uçarol, 2000: 20-29).

Açe'nin biber üretimi ilk olarak 16. ve 17. yüzyıllarda, daha sonra da özellikle dünya üretiminin yarısını karşıladığı 1800-1870 yılları arasında Türkiye, İngiltere, Hindistan, Amerika, Fransa ve İtalya ile güçlü ticari bağlar kurmasını sağlamıştır. Bu nedenle de Hollanda takımadalarında yayılmaya başladıktan sonra 1824 yılında İngiltere ile Hollanda arasında yapılan bir anlaşma ile Cava ve buraya bağlı adalar Hollanda müstemlekesi

olarak kabul edildi ancak İngiltere, Açe'nin bağımsızlığını garanti etti ve Hollanda'dan Sumatra'nın kuzeyine doğru ilerlemeyeceğine dair söz aldı (Reid, 2004: 301-302).

Osmanlı Devleti ile Açeliler arasındaki iyi ve dostane münasebetler asırlarca devam etmiş ve Sultan İbrahim Mansur Şah (1836-1870) zamanında Açe, Osmanlı Devleti'nin Uzakdoğu stratejisinin odak noktası konumuna gelmiştir (Kurtulmuş, 1988: 330).

Hollanda, 1824 yılında İngiltere'ye vermiş olduğu sözlere rağmen, 1837 yılında Açe topraklarına saldırdı. Açe Savaşı olarak bilinen bu savaşın nedeni İngiltere ve Amerika'nın Açe'ye olan ilgileriydi. Bütün sömürgeci devletler gibi, Hollanda da bu zengin topraklara sahip olmak istiyordu. Açe idarecileri de bunun farkındaydı ve Sultan Mansur Şah bu nedenle savunma gücünü tahkim etmek amacıyla Osmanlı Devleti'nin yardımını talep etti. 1837 yılında Amerikalı bir kaptan vasıtasıyla, Sultan Mahmud'a bir mektupla beraber öd ağacı, kafur, buhur, biber ve ipek havlu gibi hediyeler gönderdi. Aynı şekilde 1841 yılında bir Fransız kaptan aracılığıyla, 1845 yılında yine bir Fransız kaptan aracılığıyla da Sultan Abdülmecid'e gönderdi.

Açe Sultanı Mansur Şah'ın göndermiş olduğu bu üç mektuptan, Hollanda saldırılarını püskürttükleri ancak tam bir başarı sağlayabilmek için büyük bir gemiye ihtiyaçlarının olduğu anlaşılıyordu. Sultan Mansur, yabancı devlet kaptanları aracılığıyla iletişim kurmanın sağlıklı olmadığına karar vererek, 10 Mart 1849'da Şeyh Muhammed Gavs'ı resmi elçi sıfatıyla İstanbul'a gönderdi. Elçi, II. Selim dönemindeki tebaiyet anlaşmasının yenilenmesini, Açe'nin merkezden idaresi için bir memur gönderilmesini, kendilerine bir Osmanlı sancağı ve gemi gönderilmesini talep etti (Yurdakul, 2005: 25-26).

Mansur Şahın isteklerine cevap verilebilmesi Açe'nin sömürgeci devletlerle yapmış oldukları anlaşmaların ve daha önceden verilmiş olan tebaiyet belgelerinin incelenmesi gerekiyordu. Bunun için elçi İstanbul'a çağrıldı ve kabiliyetli bir memurun Açe'ye gönderilmesine karar verildi. Yapılan tüm incelemelerin ardından Sultan Abdülmecid, Açe'nin Osmanlı toprağı olduğunu gösteren tebaiyet fermanını verdi ve Açe sultanını bir

nişan ile taltif etti²⁴. Açe halkı da Kırım Savaşı sırasında Osmanlı savaş harcamalarına katkıda bulunmak için maddi yardım gönderdi (Yurdakul, 2005: 27-29).

1857 yılında Hollanda, Açe Sultanlığı ile yaptığı bir antlaşma ile Açe sahillerinde ticaret yapma hakkı kazandı. Açe ileri gelenleri Hollanda'nın asıl niyetinin Açe'ye tamamen hakim olmak olduğunu bildiklerinden, 1868 yılında tamamen Osmanlı hakimiyetine girmek için başvurular ve Osmanlı Devleti'nin tüm yabancı devletleri Açe'nin kendi tebaaları olduğu konusunda bilgilendirmesini istediler (Reid, 2004: 304). 25 Temmuz 1869'da gereğinin yapılmasına karar verildi ve konu Mekke emirine havale edildi. Mekkeli Zeynelabidin Efendi'nin Osmanlı Devleti'nin resmi görevlisi olarak Açe'ye gönderilmesine karar verildi. Ancak Zeynelabidin Efendi'nin vefatı üzerine onun yerine eski Massava kaymakamı Pertev Efendi gönderildi. Pertev Efendi'nin öncelikli görevi bölgede saltanata bağlılığı arttırmaktı.

İngiltere ile Hollanda arasında 1871 tarihinde imzalanan Sumatra antlaşması ile İngiltere, Açe'nin Hollanda nüfuz bölgesi olduğunu kabul etti. Bunun üzerine Hollanda'nın bölge üzerindeki baskısı daha da arttı. Mansur Şah'ın ölümünün ardından yerine geçen kardeşinin oğlu Mahmud Şah, 28 Aralık 1872'de Osmanlı Devleti'nin Açe'yi merkezden yönetmesini talep etti. Mahmud Şah gönderdiği mektupta, kurulduklarından beri hiçbir yabancı devletin hakimiyetine girmediklerini, Osmanlı Devleti'ne hilafet yolu ile bağlı olduklarını, Açe'de Osmanlı hukukunun geçerli olduğunu, gemilerinde ve iskelelerinde Osmanlı sancağı dalgalandığını ve resmi törenler ile Cuma ve bayram hutbelerinde Osmanlı Devleti adına hutbe okunduğunu belirterek, tebaiyetin yenilenmesini ve Osmanlı Devleti'nin merkezi idaresine girmek istediklerini ifade etti. 12 Mart 1873'de Mahmud Şah ile Açe ileri gelenlerine rütbe ve nişanlar verildi (Yurdakul, 2005: 31-33).

29 Haziran 1873'de Abdurrahman Zahir, Hollanda'nın Sumatra adasını ve Açe şehrini kuşattığını ancak ahalinin ülke topraklarını savunduğunu bildirdi. Bunun üzerine 3 Eylül 1873'de Açe'ye tebaiyet fermanı verildi ve Hollanda'ya Açe'nin bir Osmanlı eyaleti olduğu bildirildi. Ancak Hollanda, Osmanlı Devleti'nin egemenlik ve arabuluculuk

---

²⁴ Sultan Abdulmecid 1850 yılında Açe'nin Osmanlı korumasında olduğuna dair iki ferman yayınladı ancak iki ülke arasındaki mesafenin fazlalığı nedeniyle bu deklarasyon sembolik kaldı. Azmi Özcan, *Pan-Islamism and Indian Muslims, The Ottomans and Britain (1877-1924)*, Leiden, 1997, s. 27

önerilerini nazikçe reddetti ve Açe ile giriştikleri savaşın Açelilerin 1857 antlaşması hükümlerini yerine getirmemesinden kaynaklandığını ileri sürdü (Juynboll, 1997: 123). Hollanda'nın Osmanlı Devleti'nin egemenlik iddialarını kabul etmemesi ve bölge üzerindeki işgalci faaliyetlerini sürdürmesinin ardından Osmanlı Devleti'nin bölgedeki etkisi hilafetin etkisinden ibaret olarak kalmıştır. Osmanlı Devleti içinde bulunduğu durumun da etkisiyle maddi yardım yapamadığından dolayı bölge halkının Hollanda'ya karşı mücadelesinde onlara manevi olarak destek vermeye devam etmiştir.

Osmanlı Devleti Uzakdoğu Müslümanlarıyla yakından ilgilenebilmek amacıyla, Batavia'da 1882 yılında bir Konsolosluk kurdu ve ilk konsolos olarak Bağdatlı Hızırzade Said Aziz Efendi atandı. Aziz Efendi'nin konsolos olarak atanmasından sonra bölge ile ilgili ayrıntılı bilgiler Osmanlı Devleti'ne birinci elden ulaşmaya başladı. Aziz Efendi atanmasından bir yıl sonra, bölgede 18-20 milyon Müslüman yaşadığını, bunların ileri gelenlerine birer Mushaf (Kuran-ı Kerim) gönderilmesinin büyük bir tesir yaratacağını bildirdi. 8 Mayıs 1883 tarihinde Mushafların Osmanlı matbaasından karşılanması emredildi.

14 Temmuz 1889 tarihinde Japonya'ya iade-i ziyaret amacıyla İstanbul'dan yola çıkan Ertuğrul Fırkateyni de Osmanlı Devleti'nin bölgeye verdiği manevi desteğe örnek teşkil edebilir. Fırkateyn Singapur'a ulaştığında başta Açe olmak üzere bölge Müslümanları buraya gelerek padişaha sevgi gösterilerinde bulundular. Ertuğrul Fırkateyni sadece iade-i ziyaret amacıyla gönderilmemişti, aynı zamanda Uzakdoğu Müslümanlarına da bir mesaj niteliğindedir (Yurdakul, 2005: 36-37).

Açe'nin Osmanlı Devleti'nden yardım talepleri II. Abdulhamid'in saltanatı sırasında da devam etti. 1873 yılında başlayan Açe-Hollanda savaşının 25. yılında yani 1898 yılında Açe Sultanı Davud Şah, Sultan II. Abdulhamid'e gönderdiği mektupta, 25 yıldır Hollanda'ya karşı mücadele verdiklerini, bunun son on yılında kuşatma altında kaldıklarını bildirmiş ve tebaiyet belgesine atıfta bulunarak Osmanlı Devleti dışında herhangi bir devletin hakimiyetine girmeyeceklerini, bu nedenle kendilerine yardım edilmesi gerektiğini belirtti. 9 Mart 1900'de de Abdurrahman Zahir'in oğlu Ahmed Zahir, Cava'da Hollanda idaresine karşı çektikleri sıkıntılar nedeniyle Osmanlı Devleti'ne göç

etmek istediklerini belirtti. Bu durum da Hollanda'nın ne derece baskıcı bir siyaset izlediğinin delilidir. Zaten 1849 yılında Osmanlı Devleti'ne gönderilen elçi de Hollanda'nın bölgedeki amansız baskısından, hacca giderken ve gelirken aldığı vergilerden bahsederken bu baskıyı niteliyordu. 1873-1914 yılları arasında yapılan Hollanda- Açe savaşlarında Açelilerden toplam 100.000 Hollandalıdan ise 16.000 kişi öldü (Reid, 2004: 302).

Hollanda 1908 yılına kadar sürdürdüğü amansız baskı sonucu Açe'ye tam olarak hakim oldu. Kırk yıla yakın bir Hollanda sömürge döneminden sonra II. Dünya Savaşı sırasında 1942-46 yılları arasında Japonya bölgeyi işgal etti. 1949'da bölgedeki hükümlerlik hakları Endonezya'ya verildi. 1976'da Açe otonom bölgesi ilan edildi. Açe, günümüzde de siyasi arenada bağımsızlık mücadelelerini sürdürmektedir.

3.3.5. Kopenhag ve Lahey Hıfz-ı Sıhha Kongreleri

3.3.5.1. Kopenhag Hıfz-ı Sıhha Kongresi

Kopenhag'da 1884 yılının Ağustos ayında toplanan Hıfz-ı Sıhhat (Sağlığın Korunması) kongresine, Osmanlı Devleti'ni temsilen, Tıbbiye-i Şahane Meclisi tarafından Zaveros Bey temsilci olarak görevlendirilmiştir. Zaveros Bey Lahey'e gitmek üzere yola çıktıktan sonra, önce Viyana ve Berlin'e uğrayarak buralardaki tıp müesseseleri hakkında bilgiler edindikten sonra Kongrenin toplanmasından dört gün önce Kopenhag'a ulaştı. Ertesi günü baş şehbender Mösyö Johanson ile birlikte Hariciye Nezareti Umur-u Siyasiye Müdürünü, dahiliye ve harbiye nazırlarını mabeyn müşirini ve merkez kumandanını ziyaret etti.

Kongre Ağustos ayının dokuzuncu günü, kral ve kraliçe ile birlikte tüm kraliyet ailesinin katılımıyla açıldı. Mösyö Panom, Mösyö Jam, Mösyö Paje, Mösyö Jastor ve Mösyö Virşu tarafından yapılan açılış nutuklarının ardından ertesi gün toplanmak üzere dağıldı. Ertesi gün Osmanlı temsilcisi çeşitli hastalıklarla mücadelenin sürdürülmesi ile ilgili görüşmelere katıldı. Bunun dışında özellikle hastanelere ilişkin konulardaki görüşmelere katıldı (BOA, Y.PRK.SH 1/30, lef: 1-2).

Kongrenin ikinci ve üçüncü günlerinde kongre azalarının hepsi Osmanlı temsilcisiyle birebir görüşme taleplerinde bulundular ve ilim dünyasında en yüksek derecede olan kişiler kendisine hürmet gösterdi ve ülkenin tüm gazeteleri Osmanlı temsilcisi hakkında övgü dolu yazılar yazdılar. Danimarka kralı, tüm kongre üyelerinin katıldığı büyük bir ziyafette Osmanlı mebusunu takdir ederek kendisinden övgü ile bahsetti (BOA, Y.PRK.SH 1/30, lef: 3-4).

Danimarka'nın ünlü gazetelerindeki makalelerden bu husus hakkında biraz da olsa fikir verebilir. Zaveros Bey, Osmanlı Devleti'nin Danimarka şebkenderinin tercümesi ile bazı ünlü gazetelerden alıntılar göndermiştir. Kopenhag'da yayınlanan "Daj Avirne" adlı gazetenin 24 Ağustos tarihli sayısında "Kopenhag şehrinde kongre azalarının birbirlerine bir diğerinin kartvizitine sahip olup olmadıklarını sormaları sık sık rastlamak mümkündür. Birisi diğerine "Sende Terodli'nin kartı var mı?" diye sorduğu sırada diğerinin "Bende daha önemlisi var: Zaveros'un kartı" diye cevap vermesi de işitilmekteydi" yazılmaktaydı (BOA, Y.PRK.SH 1/30, lef: 5).

Aynı şekilde yine Danimarka'nın en muteber ve en çok okunan gazetelerinden Nasyonal Tirant adlı gazetenin 17 Ağustos tarihli nüshasında "Kongre kahramanlarından bazılarının önceki geceki şenliğe katıldıkları, ancak bunlardan en meşhurlarından birkaçının özellikle Sir Jampajet ile başarıları ve şöhreti günden güne artan Zaveros Beyin şenliğe şaşa kattığını" yazmıştır. Bunların yanı sıra, bütün Danimarka, İsviçre, Fransa, Belçika, İngiltere ve Almanya gazeteleri de birçok nüshalarında Osmanlı temsilcisi hakkında övgü dolu makaleler yazdılar.

Danimarka kral ve kraliçesi Osmanlı temsilcisi ile görüşmek isteyerek, kendisini huzurlarına kabul etmişler ve Sultan II. Abdulhamid ve Osmanlı Devleti hakkında bazı sorular sorup uzun uzun muhabbet ettikten sonra, kral Osmanlı temsilcisinden Sultan II. Abdulhamid'e olan dostane duygularını iletmesini istedi. Osmanlı temsilcisi, gerek kraliyet ailesi gerekse kongre üyeleri ve halk tarafından çok iyi bir muamele gördü, en büyük ziyafetlerde önemli insanlarla birlikte oturdu. Zeveros Bey, kendisi hakkında yazdığı bu sözleri yazma nedeninin bu hürmetin kendisine değil, Osmanlı Devleti'ne olduğunu vurgulamak olduğunu da belirtmiştir. Zeveros Bey, bu kongre sırasında yapılan

şenlik ve ziyafetleri İngiltere’de bile görmediğini, Danimarka hükümetinin 700 bin Frank sarf ettiğini de eklemiştir (BOA, Y.PRK.SH 1/30, lef: 6-7).

3.3.5.2. Lahey Hıfz-ı Sıhha Kongresi (Ağustos 1884)

Osmanlı temsilcisinin Kopenhag’daki kongrede kazandığı şöhret, kendisinin 1884 yılının Ağustos ayında toplanan Lahey Hıfz-ı Sıhhat Kongresinde de oldukça etkiliydi. Genel ve özel sağlığın korunması ile ilgili olan bu kongrede, Osmanlı temsilcisi tüm konularda, özellikle de bulaşıcı hastalıklar ve karantina konusunda cereyan eden müzakerelerde aktif rol oynadı. İngilizler, kongreyi karantinaların lüzumsuzluğuna inandırarak bunların iptalini sağlamak için uğraşırsa da, Osmanlı temsilcisi Fransa temsilcisiyle işbirliği yaparak İngilizlere karşı koydu ve başarılı oldu. Bunun üzerine de kongre karantinaların sadece devamını değil aynı zamanda ıslahını da uygun gördü (BOA, Y.PRK.SH 1/30, lef: 8).

Tıp okulları ve gençliğin önemli meselelerde eğitimi hususlarında da yine Osmanlı temsilcisinin fikirleri kabul edildi. Zaveros Bey, Avrupa’nın genelinde bulunan katı fikirleri reddederek, İslam dininin sağlığın korunmasına verdiği önemi ve İslam’a ait bazı adetlerden bahsederek bunların doğruluğunu Avrupalılara kabul ettirmiştir. Osmanlı temsilcisinin verdiği layiha kabul edilerek Avrupa’nın birçok ilmi ve siyasi gazeteleri bu layihadan bahsederek bazı bölümlerini de aynen yayınlamışlardır. Tarik gazetesi 30 Ağustos ve 13 Eylül tarihli nüshasında layihayı aynen yayınlamıştır. Bununla birlikte Zaveros Bey, ziyafetlerde yaptığı bazı konuşmalarda Osmanlı Devleti ve Sultan II. Abdulhamid hakkında Avrupa’da mevcut olan bazı kötü fikir ve düşünceleri yıkmak için uğraşmıştır (BOA, Y.PRK.SH 1/30, lef: 8-10).

Lahey’de kongrenin fahri başkanlığı verilen Osmanlı Devleti temsilcisi Zaveros Bey, Avrupa’nın tıp müesseselerini incelemek amacıyla, başlıca başkentleri gezdikten sonra 23 Eylül 1884 tarihinde İstanbul’a dönerek, padişaha sunulmak üzere layihasını sundu (BOA, Y.PRK.SH 1/30, lef: 11).

Zaveros Bey, 29 Ağustos 1884 tarihinde Lahey Hıfz-ı Sıhhat Kongresi’nde okuduğu nutkuna, bahsetmek istediği konuların belki lüzumsuz olarak görülebileceğini ancak

dinledikleri zaman hiç de öyle olmadığını anlayacaklarını ifade ederek başlamıştır. Avrupa’da genel olarak terk edilen ancak tamamen ortadan kalkmayan batıl bir düşünceyi ortadan kaldırmak amacıyla bu konuşmayı yaptığını belirterek, kongreye katılmak üzere Lahey’e doğru yola çıktıktan sonra yaşadığı bir olayı anlatarak konuşmasını sürdürmüştür. Zaveros Bey, kongreye katılmak üzere yola çıktıktan sonra, Viyana’dan geçerken, bilgi sahibi alim bir zat ile görüştüğünü, bu zatın kendisinin hıfz-ı sıhhat kongresine katılmak üzere Osmanlı Devleti tarafından gönderildiğini öğrendikten sonra çok şaşırıldığını ve kendisine inanamayarak Osmanlı Devleti’nin hakikaten böyle bir kongreye temsilci mi gönderdiğini, ve İslam dininin sağlık tedbirlerine nasıl müsaade ettiğini sorduğunu ifade etmiştir. Zaveros Bey, bu olayı anlattıktan sonra, Avrupa’da birçok kimsenin bu şekilde düşündüğünü ve hatta belki kongre üyeleri arasında da bu tarzda düşünenler olabileceğini ancak bunun İslam dininin yeterince anlaşılmasından kaynaklandığını söyleyerek, İslam dinini bireyin sağlığını korumasına hiçbir suretle mani olmadığını, tam tersine İslam dininin sağlığın korunmasına yönelik birçok kurallar koyduğunu belirtmiştir.

Hint, Mısır, İbrani vs. diğer mezheplerde de İslam dininde olduğu gibi sağlıkla ilgili kurallar olduğunu, kongre üyelerinin de bunlardan bir kısmını bildiğini ancak İslam hukukunda olan kuralları bilemeyeceklerini, bu nedenle bunlardan bir kısmını açıklamak istediğini belirterek İslam dinindeki insan sıhhatine yönelik kurallardan bir kısmını açıklamıştır (BOA, Y.PRK.SH 1/30, lef: 12). Açıklamasından önce kongre üyelerinin tıp alanında çok ünlü şahsiyetler olduğunu, hararetli ülke iklimlerinde cildin ne kadar zarar gördüğünü ve sağlığın korunması için neler yapılması gerektiğini hepsinin bildiğini ifade etmiş ve İslam dininin temizliğe verdiği önemden bahsetmiştir. İslam dininin peygamberi Hz. Muhammed’in “temizlik imandan gelir” sözünü hatırlatarak, Asya, Mısır ve Yunan mezheplerinde de bulunan abdestin İslam dininde daha sık ve yaygın olduğunu ifade etmiştir.

Müslümanların bir gün içerisinde beş defa namaz kılmaya mecbur olduklarını, her namazdan önce mecburen abdest aldıklarını, alınan abdestte bacağın başladığı yere kadar ayakların, dirseğe kadar el ve kolların, yüzün, burun ve ağzın içini yıkanmak zorunda olduğunu aksi takdirde kişinin namaz kılamayacağını, eğer kılsa günah işleyeceğini

belirtmiştir. Ayrıca Müslümanların, Yahudilerde de olduğu gibi, sofraya oturmadan önce ellerini yıkaması gerektiğini, Müslümanların tuvalet ihtiyacını karşıladıktan ve pislikleri vücudundan attıktan sonra elini bol su ile yıkadığını, halka mahsus tuvaletlerde bile topraktan yapılma kaplar dolusu su bulunduğunu belirterek, bunun iyi bir temizlik tedbiri olduğunu, tuvaletten sonra soğuk su ile yıkamanın basur gibi hastalıkları engellediğini ve hatta tedavi ettiğini belirterek, hastalık tedavileriyle uğraşanların bu hususa dikkat etmelerini istemiştir.

Zaveros Bey, konuşmasına Müslümanların kadın ile ilişkiye girdikten sonra, gusül etmesi yani yıkanması gerektiğini, yıkanmazlarsa camiye giremeyeceklerini, namaz kılamayacaklarını, bunun kadının pis bir mahlukat olmasından kaynaklandığının zannedilmemesi gerektiğini, kadının da aynı koşullarda temizlenmek zorunda olduğunu bu nedenle de Müslümanların yatak odalarında çinko kaplı gusülhaneler bulunduğunu ve buralarda yıkanıldığını, Müslümanların sade bir istilama uğrasalar bile gusül almak zorunda olduklarını eğer yapmazlarsa bel soğukluğuna tutulabileceklerini anlatmıştır (BOA, Y.PRK.SH 1/30, lef: 13).

Zaveros Bey, Müslümanların elbiselerinde kesinlikle idrar eseri bırakması gerektiğini, bu nedenle de Müslümanların idrarını layığıyla çıkardıklarını, umumi abdesthanelerde bir eliyle elbisesini tutarak son damlanın çıkmasını bekleyen insanların görülebileceğini ekledikten sonra, anlattıklarının tesirini ölçmeye çalışmayacağını, bunları anlatmış olmasının yeterli olduğunu ve İslam'ın temizliğe verdiği önemin Kuran-ı Kerim'de mükemmel bir şekilde anlatıldığını ifade etmiştir.

Konuşmasının devamında, belki kendisine birçok Müslüman ülkenin pisliğinden bahsedilebileceğini bildiğini ve bunun doğru olduğunu hatta bazılarının pislikleri ile meşhur olduklarını, ancak bu milletlerin durumunun İslam'ın hükümlerini değiştiremeyeceğini, Türkler ile bazı Ari kavimler arasında İslam'ın daha iyi anlaşıldığını ve bu Ari kavimler arasında Türklerin en temiz olduğunu söyleyerek devam etmiştir. Osmanlı Devleti'ni ziyaret edenlerin ve Asya'yı bilenlerin Türk halkının ve hatta köylüsünün bile dünyanın en temiz kavimlerinden biri olduğunu itiraf edeceğini, temiz olmayan kavimlerin temiz olmamasının nedeninin İslam olmadığını bunun atalet ve

cehaletten kaynaklandığını ifade etmiştir. Müslümanların temizliğe verdiği öneme ek olarak, her yemekten sonra misvak adı verilen odun parçası ile dişlerini ovduklarını söylemiştir (BOA, Y.PRK.SH 1/30, lef: 14).

Zaveros Bey, anlattıklarının mükemmel bir hıfz-ı sıhhat kanunu teşkil etmeyeceğini, yine de İslam dininin sıhhatin korunmasına mani bir din olmadığını göstermesi bakımından önemli olduğunu vurgulamış, Müslümanlarla münasebeti olan hükümetlerin özellikle de Osmanlı, Fransız, İngiliz ve Hollanda hükümetlerinin İslam'ın bu fikirlerinden faydalanması gerektiğini belirtmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Osmanlı Devleti'nin Hollanda ile ilişkileri çok sıkıntılı bir dönemden sonra başlamış olmasına rağmen, 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Hollanda'nın Osmanlı Devleti'nin en önemli ticaret ortağı olmasıyla doruk noktasına ulaşmıştır. Başlangıcından itibaren dostane ilişkiler şeklinde devam eden Osmanlı- Hollanda ilişkileri iki ülkenin de İspanya ile mücadeleleri sırasında birbirlerini ortak düşmana karşı müttefik görmeleri sayesinde başlamıştır. İlişkilerin kurulmasındaki bir diğer etken de Hollanda'nın Yakın Doğu ticaretine girebilmek için Osmanlı Devleti ile ilişki kurma zorunluluğu hissetmesiydi.

Osmanlı Devleti, III Selim dönemine kadar yalnızlık politikası izlemiştir ve yabancı devletlerle ikili ilişkiler kuruyordu. Buna rağmen yabancı devletlere kapitülasyonlar verilerek hem ticaretin devamlılığı hem de iyi ilişkiler sağlanmış oluyordu. III. Selim'den itibaren dış politikada yalnızlık politikası terk edilerek yabancı devletlerle siyasi ilişkiler kurulmaya başlandı. Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki siyasi ve ticari ilişkiler de bu politika değişikliğinden sonra artarak devam etti.

Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ticari ilişkiler 16. yüzyıl sonlarında kurulduktan sonra 17. yüzyılda büyük gelişme gösterdi ve Hollanda'nın İzmir'de kurduğu ticari yapıyı, 1680 tarihinde yenilenen ahitname ile Karadeniz'de ticaret yapabilme hakkı kazanması takip etti. Bu sayede Hollanda, Yakın Doğu'daki ticaretini günden güne arttırdı. 18. yüzyıldan itibaren ticari ilişkilerin yanı sıra Hollanda'nın Osmanlı Devleti'nin başarısız olduğu savaşlarda arabuluculuk görevi üstlenmesi ile diplomatik alana da sıçradı. Hollanda, ticari çıkarları ve Osmanlı Devleti'ndeki pazarını kaybetmek istememesi nedeniyle arabuluculuk faaliyetlerini bir zorunluluk olarak görüyordu. Bu arabuluculuk faaliyetleri de hem Hollanda'nın Osmanlı Devleti'ndeki prestijini arttırdı hem de ticari ilişkileri daha da geliştirdi. Hollanda'nın bu faaliyetleri sonrasında, Osmanlı Devleti ileri gelenleri artık Hollanda'yı sadık bir müttefik olarak görmeye başladı. Nitekim Osmanlı Devleti 18. yüzyıl sonlarında maddi sıkıntıya düştüğünde sadık müttefiki olarak gördüğü Hollanda'dan borç alma girişiminde bulundu. Osmanlı Devleti'nin şartları kabul etmemesi nedeniyle gerçekleşmeyen bu borçlanma girişimi Osmanlı Devleti'nde Hollanda'ya duyulan güvenin bir göstergesi oldu.

III. Selim'in tahta çıkmasının ardından Osmanlı dış politikasındaki değişikliklerle birlikte yabancı ülkelerde siyasi temsilcilikler kurulmaya başlandı ve Osmanlı Devleti Avrupa ittifaklar sistemine dâhil oldu. Ancak III. Selim tahta çıktıktan sonra 1798 tarihinde Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesinin ardından Hollanda'da kurulmuş olan Batav Cumhuriyeti'nin Fransa'yı desteklemesi nedeniyle ilişkiler kesintiye uğradı. Osmanlı Devleti, bu olay üzerine Hollanda'nın Osmanlı Devleti elçisini Bükreş'e sürgüne yollamasıyla başlayan altı yıllık kesinti, 1810 tarihinde Fransa'nın Hollanda topraklarını kendisine bağlamasından sonra yinelendi. 1813 tarihinden itibaren bozulan ilişkiler düzelmeye başladı ve Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ilişkiler bu iki kesinti dışında hep dostane bir şekilde devam etti.

II. Mahmut döneminde Hariciye Nezaretinin kurulmasıyla birlikte Osmanlı Devleti dış politikasında bir canlanma meydana geldi. Bu canlanma ile birlikte Osmanlı-Hollanda ilişkilerinde de III. Selim dönemindeki problemler aşıldı ve diplomatik ve ticari ilişkiler eski seviyesine gelmeye başladı ve Sultan Abdülmecid döneminde gelişerek devam etti. Sultan Abdülaziz'in tahtta olduğu dönemde Mahmut Nedim Paşa'nın sadrazam olduğu 1871 yılından sonra Osmanlı Devleti'nde Avrupa etkisi azalmaya başladı ve Osmanlı Devleti Rusya'nın etkisine girdi. Bu nedenle de Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ilişkiler bir durgunluk dönemine girdi.

1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'ndan sonra Sultan II. Abdulhamid, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da yalnız kaldığını anladı ve yeni müttefikler arayışına girdi. Bu sıralarda birliğini yeni kurmuş olan ve Müslüman sömürgesi bulunmayan Almanya Osmanlı Devleti'nin dikkatini çekti. Bu nedenle Sultan II. Abdulhamid, Almanya ile siyasi ilişkiler kurma ve demiryolu yapımı gibi bazı imtiyazlar vererek Almanya'yı Osmanlı Devleti'nin sözleşmesiz müttefiki haline getirme yoluna gitti. Aynı dönemde Hollanda da Osmanlı Devleti'ndeki gemi ticaretini doruk noktasına ulaştırdı ve Osmanlı Devleti'nin en önemli ticarî müttefiki konumuna yükseldi.

Hollanda, 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin başarısız olduğu savaşlarda arabuluculuk faaliyetleri dolayısıyla, Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlerle olan ilişkilerinde de söz

sahibi oluyordu. Ancak Hollanda'nın Osmanlı Devleti üzerinde 19. yüzyıldan itibaren bu tarz siyasi bir etkisi kalmadı. Ancak başladığı tarihten itibaren iki ülke arasındaki ilişkiler 1798–1804 ve 1810–1812 tarihleri arasındaki kesintiler haricinde dostane bir şekilde devam etti. Sultan II. Abdulhamid'in saltanatı sırasında Osmanlı Devleti'nin Hollanda büyükelçisi olarak görev yapan Hovsep Missakian Efendi, Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ilişkilerin gelişiminde çok önemli bir rol üstlendi.

1884 yılının Ağustos ayında Kopenhag ve Lahey'de düzenlenen Hıfz-ı Sıhha kongreleri sırasında aktif bir rol oynayan ve büyük şöhret kazanan Aleksander Zaveros Bey de Osmanlı Devleti'nin Hollanda'daki itibarını arttırmış ve ilişkilerin seyrine olumlu bir etki yapmıştır. Zaveros Bey bu kongreler sırasında yapmış olduğu ayrıntılı açıklamalar sayesinde Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'nde ve İslam dünyasında sağlığın korumasına önem verilmediği düşüncesini ortadan kaldırmış ve İslam'ın sağlığın korunmasının yanı sıra temizliğe verdiği önemi de vurgulayarak bu konuda bilgi sahibi olmadıkları halde olumsuz beyanlarda bulunanlara gerekli cevabı vermiştir.

Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ilişkilerde Açe Sultanlığı da önemli bir rol oynamaktadır. 1521 yılında kurulan Açe Sultanlığı, Portekizlilere karşı mücadeleleri sırasında 1567 tarihinde Osmanlı Devleti'nin himayesine girmiş ve bu tarihten sonra Osmanlı Devleti Açe'den gelen yardım taleplerine olumlu karşılıklar vererek Açe'nin bağımsızlığını korumasında yardımcı olmuştur. 16. yüzyılın sonlarından itibaren Hollandalılar bu bölge ile ilgilenmeye başlamışlar ve 1599 yılından itibaren de Açe'ye karşı bir istila hareketi başlatmışlardır. Hollanda, bu durumda Osmanlı Devleti'nin himayesinde olan bir toprak parçasına karşı bir savaşa girişmiş oluyordu. Açe Sultanlığı Hollanda'nın saldırılarına karşı koyarak onları geri püskürtmeyi başardı.

Hollanda'nın 1837 yılından itibaren yeniden saldırılara başlaması üzerine Açe Sultanlığı Osmanlı Devleti'ne tam olarak bağlanmak ve merkezden atanan bir memur ile yönetilmek için Osmanlı Devleti'ne başvurdu. 1873 yılında Osmanlı Devleti Açe'nin bu talebini kabul ederek Hollanda'ya Açe'nin bir Osmanlı eyaleti olduğu bildirildi. Ancak Hollanda, Osmanlı Devleti'nin bölge üzerindeki egemenlik iddiasını reddetti ve bölgedeki savaşın Açe'nin 1857 anlaşması hükümlerini yerine getirmemesinden kaynaklandığını

belirtmesi ve işgal hareketini sürdürmesinden sonra Osmanlı Devleti'nin bölge üzerindeki tek etkisi hilafetin etkisinden ibaret kaldı. Hollanda'nın 1873 yılından tekrar başlayan istila hareketi sonucunda 35 yıl direnmeyi başaran Açe Sultanlığı 1908 yılında Hollanda'nın egemenliğine girdi ve kırk yıla yakın bir süre Hollanda sömürgesi olarak kaldı. Hollanda'nın Açe Sultanlığını istila hareketi bölgenin Osmanlı Devleti Egemenliğini kabul etmiş olması ve merkezden gelen bir memur tarafından bir eyalet şeklinde yönetilmesi göz önünde bulundurulursa Osmanlı Devleti'nin bir eyaletini istila hareketi olarak değerlendirilebilir ki bu da Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki tek silahlı mücadele olarak önem taşımaktadır.

19. yüzyılda Osmanlı sultanları Hollanda'yı her zaman sadık bir dost olarak görmekte beraber, dış politikada Avrupa'da üstünlük sağlayan devletlerle iyi ilişkiler kurma politikası izlediği için dış politikasını Fransa, İngiltere ve Almanya gibi Avrupalı büyük güçlere dayandırdı. Bu nedenle de 19. yüzyılın sonlarından itibaren Hollanda Osmanlı Devleti'ndeki siyasi etkinliğini yitirdi. 1923 tarihinden itibaren Mustafa Kemal Atatürk'ün kurmuş olduğu yeni Türkiye Cumhuriyeti ile Hollanda'nın siyasi ve ticari ilişkileri artarak devam etti. Ancak Türkiye Cumhuriyeti ile Hollanda arasındaki ticari ilişkiler 19. yüzyıl Osmanlı- Hollanda ilişkilerinin seviyesine çıkamadı.

KAYNAKÇA

- ARI, Bülent (1996), *Conflicts Between the Dutch Merchants and the Ottoman Local Authorities According to the "Felemenk Ahdname Defteri" Dated 1091/1680*, Yüksek Lisans Tezi (Bilkent Üniversitesi), Ankara
- ARI, Bülent (1999), "İlk Osmanlı Hollanda Münasebetleri", *Türkler*, Yeni Osmanlı Yayınları, c. 11, İstanbul
- ARI, Bülent (2003), *The First Dutch Ambassador in Istanbul: Cornelis Haga and The Dutch Capitulations of 1612*, Doktora Tezi (Bilkent Üniversitesi), Ankara
- ARIT, Fikret (1971), *Laleler Ülkesi Hollanda*, İstanbul
- BEYDİLLİ, Kemal (1999), "Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa", *Osmanlı Devleti Tarihi (İRCİCA)*, c. I, İstanbul, s. 66–139
- BİLEN, Banu, "Hollanda'nın Temel Ekonomik Göstergeleri ve Türk-Hollanda Dış Ticareti", http://www.izto.org.tr/IZTO/webdocs/yayinlar/5249_hollanda.pdf, Ocak 2004
- BOA HR.MKT. 91, 24
- BOA, HR.MKT., 28, 58
- BOA, Y.PRK.ZB., 22, 116
- BOA. A.}AMD, 55, 16
- BOA. A.}AMD, 96, 90
- BOA. A.}AMD,45, 8
- BOA. A.}AMD,48, 68
- BOA. A.}AMD., 75, 19
- BOA. A.}DVN., 111, 73
- BOA. A.}MKT.MHM, 498, 36
- BOA. A.}MKT.MHM, 498, 36
- BOA. A.}MKT.MHM, 700, 9
- BOA. A.}MKT.MHM., 700, 35
- BOA. A.AMD., 38, 91
- BOA. A.AMD., 75, 19
- BOA. A.AMD., 79, 73
- BOA. A.AMD., 80, 63
- BOA. A.AMD., 94, 79
- BOA. A.DVN. MHM., 25, 76

BOA. A.DVN.DVE. 8, 67
BOA. A.DVN.MHM., 30, 45
BOA. A.DVN.MHM., 36, 29
BOA. A.MKT.MHM., 1, 8
BOA. A.MKT.MHM., 486, 4
BOA. A.MKT.MHM., 489, 9
BOA. A.MKT.MHM., 700, 35
BOA. A.MKT.UM, 525, 30
BOA. AZJ., 36, 35
BOA. DH.MKT., 1512, 46
BOA. EŞA., 43, 42
BOA. HAT, 165, 6899
BOA. HAT, 171, 7308
BOA. HAT, 262, 15151
BOA. HAT, 288, 17289
BOA. HAT, 340, 19430
BOA. HAT, 35, 1746
BOA. HAT, 455, 22486/.E
BOA. HAT, 455, 22486/.İ
BOA. HR. MKT, 47, 94
BOA. HR. MKT, 95, 57
BOA. HR. MKT., 11, 4
BOA. HR. SYS., 39, 28
BOA. HR. SYS., 551, 6
BOA. HR.MKT. 89, 17
BOA. HR.MKT., 28, 58
BOA. HR.MKT., 92, 20
BOA. İ. DH., 65393
BOA. İ. HR., 1316
BOA. İ. HR., 1317
BOA. İ. HR., 311
BOA. İ.DH., 60770
BOA. İ.DH., 63655, 16

BOA. İ.DH., 1138, 88859
BOA. İ.DH., 19370
BOA. İ.DH., 71546
BOA. İ.DH., 990, 78172
BOA. İ.HR. 8993
BOA. İ.HR., 14865
BOA. İ.HR., 15902
BOA. İ.HR., 161, 863
BOA. İ.HR., 169, 9126
BOA. İ.HR., 235
BOA. İ.HR., 240
BOA. İ.HR., 252
BOA. İ.HR., 257
BOA. İ.HR., 336, 21621
BOA. İ.HR., 5, 233
BOA. MHM., 25, 70
BOA. MV. 95, 85
BOA. MV., 117, 5
BOA. MV., 101, 22
BOA. MV., 117, 5
BOA. MV., 133, 63
BOA. MV., 133, 63
BOA. MV., 198, 123
BOA. MV., 223, 233
BOA. MV., 242, 6
BOA. MV., 243, 15
BOA. NZD. 59, 79
BOA. SAİD., 1, 660
BOA. Y. PRK. NMH., 6, 12
BOA. Y. PRK.EŞA., 33, 50
BOA. Y. PRK.NMH, 6, 12
BOA. Y. PRK.NMH., 2, 61
BOA. Y.A.HUS., 166, 25

BOA. Y.A.HUS., 175, 111
BOA. Y.A.HUS., 175, 122
BOA. Y.A.HUS., 175, 122
BOA. Y.A.HUS., 505, 68
BOA. Y.A.HUS., 505, 68
BOA. Y.A.HUS., 508, 98
BOA. Y.A.HUS., 517, 190
BOA. Y.A.HUS., 518, 73
BOA. Y.A.RES. 87, 71
BOA. Y.A.RES., 2146
BOA. Y.A.RES., 2799
BOA. Y.A.RES., 72, 59
BOA. Y.A.RES., 73, 13
BOA. Y.A.RES., 87, 71
BOA. Y.A.RES., 88, 68
BOA. Y.A.RES., 88, 68
BOA. Y.A.RES., 90, 11
BOA. Y.A.RES., 90, 11
BOA. Y.A.RES., 99, 33
BOA. Y.EE., 5, 2
BOA. Y.EE., 5, 2
BOA. Y.EE., 72, 80
BOA. Y.MTV., 100, 26
BOA. Y.MTV., 72, 85
BOA. Y.MTV., 78, 212
BOA. Y.MTV., 80, 161
BOA. Y.PRK. EŞA., 32, 89
BOA. Y.PRK. ZB., 25, 25
BOA. Y.PRK.ASK., 102, 6
BOA. Y.PRK.AZJ., 21, 1
BOA. Y.PRK.AZJ., 37, 6
BOA. Y.PRK.AZJ., 37, 6
BOA. Y.PRK.AZJ., 39, 79

BOA. Y.PRK.BŞK., 59, 107
BOA. Y.PRK.BŞK., 8, 24
BOA. Y.PRK.EŞA., 17, 43
BOA. Y.PRK.EŞA., 21, 86
BOA. Y.PRK.EŞA., 22, 15
BOA. Y.PRK.EŞA., 32, 89
BOA. Y.PRK.EŞA., 33, 78
BOA. Y.PRK.HR. 24, 41
BOA. Y.PRK.HR., 22, 72
BOA. Y.PRK.HR., 20, 25
BOA. Y.PRK.HR., 20, 25
BOA. Y.PRK.HR., 21, 93
BOA. Y.PRK.HR., 22, 10
BOA. Y.PRK.HR., 24, 41
BOA. Y.PRK.HR., 27, 67
BOA. Y.PRK.HR., 27, 71
BOA. Y.PRK.HR., 27, 72
BOA. Y.PRK.HR., 27, 76
BOA. Y.PRK.HR., 27, 92
BOA. Y.PRK.HR., 28, 32
BOA. Y.PRK.HR., 28, 75
BOA. Y.PRK.HR., 28, 79
BOA. Y.PRK.HR., 4, 57
BOA. Y.PRK.HR., 8, 57
BOA. Y.PRK.HR., 8, 61
BOA. Y.PRK.NMH., 1, 47
BOA. Y.PRK.NMH., 2, 39
BOA. Y.PRK.NMH., 2, 59
BOA. Y.PRK.NMH., 2, 61
BOA. Y.PRK.NMH., 2, 78
BOA. Y.PRK.NMH., 7, 57
BOA. Y.PRK.NMH., 7, 57
BOA. Y.PRK.NMH., 7, 78

- BOA. Y.PRK.NMH., 8, 39
- BOA. Y.PRK.NMH., 8, 60
- BOA. Y.PRK.PT. 14, 106
- BOA. Y.PRK.PT., 12, 113
- BOA. Y.PRK.PT., 13, 113
- BOA. Y.PRK.PT., 14, 106
- BOA. Y.PRK.TKM., 42, 38
- BOA. Y.PRK.ZB., 20, 12
- BOZKURT, Gülnihal (2000), "1899 Lahey Barış Konferansı ve Osmanlı Devleti", *XIII. Türk Tarih Kongresi Ankara, 4-8 Ekim 1999, III. Cilt I. Kısım Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara, s. 369-395
- BRAUDE, Benjamin (2001), "Millet Sisteminin İlginç Tarihi", *Osmanlıdan Günümüze Ermeni Sorunu*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara
- BRAUDEL, Fernand (1993), *Maddi Uygarlık Ekonomi Ve Kapitalizm XV-XVIII. Yüzyıllar*, 3, çev. M. A.Kılıçbay, Ankara
- BULUT, Mehmet (2000), *Ottoman-Dutch Economic Relations In The Early Modern Period 1571-1699*, Utrecht
- ÇARK, Rahip Yervant Gomidas (1953), *Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler, 1453-1958*, İstanbul
- ÇELİKKOL, Zeki (2000), Alexander H. de Groot, Ben J. Slot, *Lale İle Başladı*, Ankara
- ERDBRİNK, Gerard R. B. (1974), "Onyedinci Asırda Osmanlı-Hollanda Münasebetlerine Bir Bakış", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2-3, İstanbul, 159-180
- ERDBRİNK, Gerard R. B. (1983), "The Activities Of The Dutch Ambassador In Istanbul, Jacobus COLYER, "As A Mediator Between The Sublime Porte And Its Enemies 1688-1699", *VIII. Türk Tarih Kongresi Ankara 11-15 Ekim 1976 Kongreye Sunulan Bildiriler, III*, Ankara, s. 1594-1595
- GOFFMAN, Daniel (1995), *İzmir Ve Levanten Dünya (1550-1650)*, çev. A. Anadol, N. Kalaycioglu, İstanbul
- GÖĞÜNÇ, Nejat (1983), *Osmanlı İdaresinde Ermeniler*, İstanbul
- GROOT, Alexander H. De (1978), *The Ottoman Empire And The Dutch Republic, A History Of The Earliest Diplomatic Relations 1610-1630*, Leiden/İstanbul

- GROOT, Alexander H. De (1981), "Khalil Pasha, A 17th Century Ottoman Statesman (D. 1629) According To His Correspondence Remaining In The General State Archives Of The Netherlands At The Hague", *VIII. Türk Tarih Kongresi Ankara 11–15 Ekim 1976 Kongreye Sunulan Bildiriler, II*, Ankara, s. 1420
- GÜRÜN, Kamuran (1983), *Ermeni Dosyası*, Ankara
- HOENKAMP, Marlies (2002), *İstanbul'da Hollanda Sarayı 1612'den Beri Elçilik Binası Sakinleri*, Amsterdam
- <http://sozluk.sourtimes.org/> , 19.04.2005
- <http://www.focusdergisi.com.tr/tarih/00218/> , 19.04.2004
- http://www.izto.org.tr/IZTO/webdocs/yayinlar/5249_hollanda.pdf, 05 Nisan 2004
- <http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=53&Itemid=71>, 2005
- <http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=54&Itemid=72>, 2005
- <http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=40&Itemid=58>, 2005
- <http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=55&Itemid=73>, 30.03.2005
- <http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=57&Itemid=75>, 30.03.2005
- <http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=42&Itemid=60>, 2005
- <http://www.kulturmerkezi.org/index.php?option=content&task=view&id=43&Itemid=61>, 2005
- İNALCIK, Halil (1998), "İmtiyazat", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 18, İstanbul, s. 245–252
- İNALCIK, Halil (1997), "Trade: Notheners in the Mediterranean", *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*, ed. Halil İnalcık, Donald Quataert, Cambridge
- KAMPMAN, A. A. (1959), "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hollandalılar", *Belleten*. c. XXIII–91, Ankara, s. 513–523
- KOMİSYON (1987), "Batav Cumhuriyeti", *Ana Britannica*, c. 3, İstanbul, s. 419–420
- KOMİSYON (1988), "Hollanda", *Ana Britannica*, c. 11, İstanbul, s. 158–165

- KRAMERS, J. H. (1954), "The Netherlands And Turkey In The Golden Age", *Analecta Orientalia, I*, Leiden
- KÜÇÜK, Cevdet (1998), "Hollanda", *Diyanet İslam Ansiklopedisi, c: 18*, İstanbul, s. 219-226
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat (1974), *Osmanlı- İngiliz İktisâdi Münasebetleri, I*, Ankara
- MUSULİN, Janko (1983), *Hürriyet Bildirgeleri*, İstanbul
- ORHONLU, Cengiz (1976), "Tarih Kaynaklarında Hollanda'ya Ait Bilgiler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, sayı. 30*, İstanbul, s. 9-22
- ÖZCAN, Azmi (1997), *Pan-Islamism and Indian Muslims, The Ottomans and Britain (1877-1924)*, Leiden
- ÖZTUNA, Yılmaz (1996), *Devletler ve Hanedanlar, Avrupa, c. 4*, Ankara
- SLOT, Benjamin J. (1990), *Osmanlılar & Hollandalılar (Osmanlılar ve Hollandalılar Arasındaki 400 Yıllık İlişkiler)*, İstanbul
- STEENBRINK, Karel (2006), *Dutch Colonialism and Indonesian Islam. Contacts and Conflicts 1596-1950*. Translated by Jan Steenbrink and Henry Jansen., Amsterdam-New York
- ŞEREF, Abdurrahman (1330), "Ecânibden İlk İstikraz Teşebbüsümüze Aid Birkaç Vesika", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası 30*, İstanbul, s. 322-338
- UÇAROL, Rifat (2000), *Siyasi Tarih (1789-1999)*, İstanbul
- UĞURLU, A. Cemil, "Hollanda Krallığı Ülke Raporu", www.kosgeb.gov.tr/Ekler/Dosyalar/Yayin/73%5CHollanda%20Rapor.doc, Şubat 2004
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1988), *Osmanlı Tarihi, IV/I-II*, Ankara
- www.kosgeb.gov.tr/Ekler/Dosyalar/Yayin/73%5CHollanda%20Rapor.doc, 2005: 3

EKLER

1. 1612'den Osmanlı Devleti'nin Yıkılışına Kadar İstanbul'daki Hollanda Diplomatik Temsilcileri

1612-1639	Cornelis Haga	Büyükelçi
1639-1647	Henrico Cops	Vekil
1647-1654	Nikolo Ghijsbert	Vekil
1654-1665	Levinus Warner	Temsilci
1665-1668	François de Brosses	Geçici Temsilci
1667	Joris Croock	Temsilci (İstanbul'a giderken öldü)
1668-1682	Justinus Colyer	Büyükelçi
1682-1725	Jacobus Colyer	Büyükelçi
1725-1727	Bastiaan Fagel	Geçici Temsilci
1727-1744	Cornelis Calcoen	Büyükelçi
1747-1763	Elbert baron de Hoche pied	Büyükelçi
1763-1764	Mathias van Asten	Geçici vekil
1764-1765	Conrad Godard Nicolas Schutz	Geçici vekil
1765-1768	Willem Gerrit Dedel	Büyükelçi
1768-1776	Frederik Johan Robert von Weiler	1775'de büyükelçi
1776-1778	Joost Frederik Tor	Geçici vekil
1778-1784	Reinier van Haaften	Büyükelçi
1764-1785	George Ferdinand Kroll	Geçici vekil
1785-1808	Frederik Gijsbert baron van Dedem	Büyükelçi
1808-1810	Gaspard Testa	Vekil
1810-1814	Fransız İşgali Dönemi	
1814-1825	Gaspard Testa	Vekil
1825-1829	Baron Hugo van Zuylen van Nijvelt	Büyükelçi
1829-1846	Baron Gaspard Testa	1843'te büyükelçi
1846-1854	Baron Nicolaas Willem Mollerus	Mulim elçi
1855-1860	Julius Philip Jacob Adriaan graaf van Zuylen van Nijvelt	1856'da mulim elçi
1860-1862	Henri Charles du Bois	Tam yetkili elçi
1863-1865	Charles Malcolm Ernest George graaf van Bylandt	Tam yetkili elçi
1865-1871	Otto Willem Johan Berg van Middelburgh	Mulim elçi
1872-1877	Maurice Jean Louis Jacques Henri Antoine Heldewier	Mulim elçi
1878-1881	Lodewijk Arent Helias baron van Ittersum	Mulim elçi
1881-1882	Leonard Henri Ruysenaers	Geçici vekil
1882-1884	Rudolf August Alexander Eduard von Pestel	Mulim elçi
1884-1893	Dirk Arnold Willem van Tets van Goudriaan	1890'da t. yetkili elçi
1893-1899	Othon Daniel van der Staal van Piershil	Tam yetkili elçi
1899-1904	Willem Ferdinand Henri von Wockherlin	Tam yetkili elçi
1904	Jan Constantijn Nikolas van Eys	Geçici vekil
1904-1907	Dmitry Louis graaf van Bylandt	Tam yetkili elçi
1907-1909	Johan Paul graaf van Limburg Stirum	Vekil

1909–1919	Pieter Joseph Frans Marie van der Does de Willebois	Tam yetkili elçi
1919–1931	Willem Bernard Reinier van Welderen Rengers	Tam yetkili elçi

نامه لاهوری

طفا در تعمیر زودتر از حد که ایندیش اوردن ایشیاک عنده اوقات ابدیه زودتر بگذارد قد طفاک باک
 عذرت ما زودتر اوردنیک بنا بر این حد ~~که این حد~~ رسید و بخار اوردنیں معلوم حکم اوردن ابدیه
 کلید اجازت رسید تا بیانه ~~در کار عذرت~~ حقیقت فرک
 ایزان آثار عذرت هفت ~~در کار عذرت~~ معلوم حاصله فراد

بگویند حرف سخاوتی از اطفال و عذرت ابدیه
 لایحه نهی این وقت بفرستند طفاک عذرت طلب
 دوست زودتر رسیدن به اولاد حکم و ابدیه
 بگویند عذرت عذرت عذرت عذرت عذرت
 بگویند عذرت عذرت عذرت عذرت عذرت

مردود چه جا که کینه درید که
 فرقه صبر بک راه نشسته که بنگار بعضی افاده واسفطه خا سامله تقدیم بنسبه اولادین بر نظم عرضاه لفا نسبه صورتی می و کانیفا هید و غنی
 اولاد صورتی استغبار نظر بوباره اولاد و مقامه علیه اصفا و بیک اشعار بجزی متولد و فرسوخ بجز بلاده امر و از او سینه
 شهداری افضای جیست نه بوسه اولادین و علمم
 م

ملکہ نظامتہ پورڈی سے

لاہی سفیری قوجہ و جہ کہ ہم احسانہ پورڈیہ انجمنہ ملیک غروسہ فرجراہ اوہ بسینک غروسہ دھا علاقہ
انسان کی تجمہ بسینک غروسہ ایلوئی واو غلنک بہہ رکانی نصیبہ اکا دھی بی بی بی بسوز غروسہ
فرجراہ اعے کہ خصوصہ بالاستنادہ اراہ سیتہ جناب ملوکاہ مغلانہ و سر و ضرورہ پورڈیہ انجمنہ فرجراہ

نسخہ افضانہ لکھنہ پورڈی

در وقت
 اقم
 حفله
 لافش خاطر سینه به مقیم بودید و قدم و طایفه از اهل خانه
 کینه طینه استنویس نیار از قشره الهمه مبلغ دیوار استناعت
 در وقت
 اقم
 حفله
 لافش خاطر سینه به مقیم بودید و قدم و طایفه از اهل خانه
 کینه طینه استنویس نیار از قشره الهمه مبلغ دیوار استناعت

در وقت
 اقم
 حفله
 لافش خاطر سینه به مقیم بودید و قدم و طایفه از اهل خانه
 کینه طینه استنویس نیار از قشره الهمه مبلغ دیوار استناعت

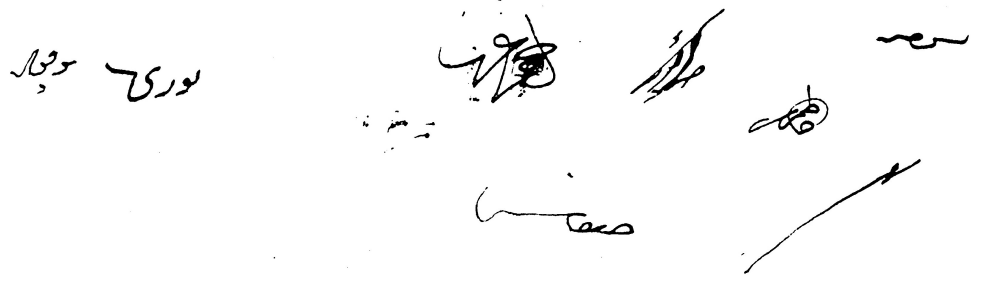

مقام زادی نظامت امواجیه - قوت درخون طفره دراداره مکتوبک بهجسد

هزرت
 ذوق عالیبد معانی ذوق شریفه نالی اور مدعی ایسے ذمہ دارک درجائزہ صرف افاضہ حقہ ایند ڈیلا بیویہ القات کسہ
 کولدی تشکوت حالہ دعاضامک طین مشیانیہ اشیاہ محتاج لطف دیو حظوی کنیم وظیفہ ذمت عالیکی اولیغزینہ انموله
 طوخیجہ جانب اصفازیہ غیر ذوالک مبادرت قویلی دیوهارا حقہ کولک طین عالیذہ وکولک ذوق سائہ جانبزہ بیلیغ
 بیویج اولیہ صہ فزولہ وخصیصی متبوع الخ زکری طفریزہ وساحت مشیانیہ شلار بیویہ القات دعایات جیدرت
 اشوری صدقہ وشکره اولوب برعنا بالک برزقہ سوی الہانک دیم لوصظہ برزقہ کوروزن اولیغی دیو طفرہ ودر اولیغیم
 خدمت اقصیجہ نبع دولت عدیہ صلیقہ رساحت الہیہ کلد صفذہ معاونت بدوزمک اطلسندہ مذبحہ وبقی اولیغیم
 ذریستہ قید شہاہ الہیہ بودیدہ وکت اینیم صورتہ ذلایف تشکر سدی بی اولیغ ایغی اولیغیم وکولک اولیغی زینو امیاتی
 خلکها بمر اعما دیویسی یادیم برونک

مہ در دو ک
۹۱
۹۱۸

تاریخ تاریخ	تاریخ اولد بقی دواتر	مجلس وکلا	شماره تاریخ	سر نو مودی
۹۱	۹۱	مذاکرانہ مختصر ص ضبط نامہ ملاصہ مالی	۹۱ دی الفیہ ۹۱	۹۱
<p>لاہی سہری رفتہ بد برد فدیہ خصوص اولد و ماسب مقدار اقر اعصہ سی عقدہ خارجہ رفتہ تنگہ تذکرہ سی اوقوندی .</p>				
قراری				
<p>حال حاضر فریہ ترویج اشعارہ ماعد اولد یقینک جواباً تزییری تذکر اولندی .</p>				
				

حسرتو اصابتو سردانو مجبورلا سعادتمن حضرتي
سلطنته نيزه حكومت قمبراري بنينه دركار اولار رابطة دوستي و برودتكم زاماناً تاكدي طامو خالصه نيزه اولرغينه بركا واسطه اولره
اورزه نيزه حكومت باريغ دولتي خفارت خدمته ككاه اورنه ايجلك عوليله رابته ديونه نيزه نيزه اولر صنف اولر و ايجلي
نيزه ربه عارف و مجيدي ناندري حان رحمت اولر بسياده افندي نعيه قنبرغ اولغله سارا ايلك بيه الدولته تاكيد باق هسه و ناه
و ناسايف موجب اللهم جبه شفاعة الابرار و برودتكم و اعتماد اولرسي مبول مجابتمن ابرودك معلوم حكومت باريغ اولر قرض موجب مجابتمن زاماناً
نار برولانه حسرتو ابريم سمول اولره شكر درسا و اجتمام

انسانى لىقاسده قىلىنك خىزى خىزىبه جىبايه ابدىه طالىم سا بايه
بىر نه اولغىل سىبا خىزىم چىكرانه سى سىوال و جىواب حورىنى
د- جى اولغى رىه حىزو- عىظىمى نىو- ملىو كانه لىبىه نىقىم اىلىم
فالىپ اىوالده نىرمانه وى نىعمىم ياد نىهون اوقىز خىزىلىد-

صلىحه
۱۹۱

قوللىرى

على هواد

عنه مقدس همایون حضرت ظل اللہ علیہ

عبد مملوک کربیه امان علی الاکان و نعت اعظمی اولاد مأموریه جاگزیم محکم موصلت کجانی و متعاقباً
سایه شرف و ایة جناب خلافتنا جلوس خارجہ نافر و ارکان نظارت طرفینہ حسبہ قبول و آثار ہما نوری
کوہ پربت دعوات قدسیت آیات شہریار اجمیری تکرار قلمہ و فتمتک نایہ خلوتی طرفینہ رسم قبولت
اجہسی رفی شوکندرہ تکرار بونسہ اولوب اندہ مکرمہ نعت تعالی ایفای وظیفہ مباشرت اولوب جقتند
برائے کلیہ دیکہ نیچہ آثار و انواع جلیلہ شک ماہدہ سیدہ مہدی اولدیم عوالمف و احسانات نیفایات
حضرت ظل اللہ علیہ شکرانہ ناچیزانی اولورہ ذات اشرفہ وارحمہ نعت اعظمیہ مخصوص و غیر
عبوریہ و صداقت کتبانہ آثار فعلیہ شی حال و محل مساعد اولدیمی درجہم اظہارہ سعادت و ہر حال و
منافع مقدس حضرت خلافتنا ایلدیمی مدافعہ ملک شروع و متقیمہ جانسارانہ مواظبت برلہ
و نعت بیتم سبب فیضہ و رفتم سوکلی و مرعنی یار شام اقدمک بو عبد محض و مملوک کربیه طوغریہ طوغریہ
لطف و امان ہمایون اولاد شو مأموریه فاخرہ شک کافہ و طائفی حسبہ ایفایہ بذل ماہل مقدرت
ایلم حکمک عرصہ و بلاغہ مجاست ایدرم همان جناب ربمان عمر و شوکت و شان جہان بانلیری ازون
و فراوان جرسون آمیہ بخت سید المرسلینہ

عبد مملوک کربیه

لاہی ۲۵ عورہ ۱۲۱۱

تبرجورغ سفارت سینه لرنده
شرفه

دوئگی کونه فارجه ناظر به وقوع لاده ملاقاته صربانه همدونده لهروره
وقوعانک مسیری صربانه فره طابع مرا صرلر اولیغنی بوبابه شرفه اولاده
امرو فرمایه هما بونه جناب مالوسکانه حکم جلیله توفیقاً ایانه ایله بوده بعضه جانب
ولتبار قومیه لرینک افکار مضه نکانه لرینه تصویرتله خدمت مقصدیه ساینه
حضرت یار تاهیده بردوام اولاده اسانه خلل کتور مک و در سعادتک اجرای
مذکره ده اولیغنی تصویر ده اورویانک نظر دقتی جلب ایچونه برقراریتقاوه
هیچا موه مقصد نه ایدر و کلدیکنی در میانه ایلیکمده ماریله صوفیه ده که ماکه و
قومیه سن لاهی به بردلکه کوند مک ارز و تمسک الیه ده مو مالیه و یریلده خبر
تدارک ایدر مدکارنده اسبو مضایفه نقد ای شو قومیه لرک سکونته قاطلینه یزیده
بار دم ایته کنی و روسیه دولسک بالقاه شه جزیره سنده محافظه اساسیه ایچونه
وقوع لاده اعماله سینگ اورویا حکومتیه قومیه و طوعات اوزرینه نقد صیه
تأثری اولیغنی افاده ایلد کینک غنیه فلکرتیه حضرت یار ساهی به عرض ترحمه اولعبیه
۱. جزیره ۱۹۱۱ و ۱۹۱۲ جزیره ۹۹
صنی

استوزولم سفات نبر لره نه سفه

نزد حکومت مجرده اجرا ایلیکم نسبت اکبه اوزینه اولجا امر ضیالرفنه نه قوتلاند نه یوسیده
 پروغرافه ارفال اینه برسه نطفه ک ابر اینه قطعاً مساعده اولماقده ابر رفومک داخل قوتلاند
 اوله بایسی اجموه بینه و برسه اولاده فارتک دخی استرداد اولدنی غبه علیای حضرت ملوکانه زینه
 باکمال نفوت عرصه ایدیم شو موفقیات ملوکانه زینک حصول امر نه سوا بینه فوره العاده
 غیرت و مساعیدینه مکافاته اسوج نوره و بی حاجیه ناظری قوتت دوعلا سانیله ایدرم مع
 ونوره و بی باسه و کیدر موسواتونه برنجی عثمان و صنیبیا شریه یکی و کالنده بولنامه موسو
 بوی اویغی مجیدی نشانه زیناندینک لطفاً اصانه بولدنی بانقر اقسام قولدینه تبلیغ بولدنی
 تقدیرده بوعلو عنایت ملوکانه لری موالی ابراهیم لهنوز دهها محتاج بولدنی غیرت و هفت مخصوص بولدنی
 تاخیر مدار قوی اوله حصه چونکه سفه رفومک شوهریت کله به هضم ایه به برک لایسه و دینگی
 اخصای جمعینه به بعضیدینک تشکیله خصوص قوتلاند زینیه قیام انیس مافولده و نامه

شریف
 ماه ۹۹ ۱۹۱۷

۴

کتابخانه
خصوصیه
۱۹

دو کتاب و عرصه جامعیه سلطانیه حضرتین حضرتک بنده سنده متون نو بوارک بقیه طبعون بیک تویستی مسدود حضرتک سفارینه
اسناد تغییرک صورتی ۱۶ ال ۱۷ تاریخ سنه ۱۰۰۰ هجری ابر تقدیم و التماس واقعه تکریر ایدیدی « معاصره »
تاریخک عرصه و تقیم قسبیه سفارینه مذکوره در نه بولک و فی تالیف التماس ایدیده اولفقد امر و فرمانه حضرتک مسدود اولر کرد
ایستاد و کمالی و التماس
خانم نازک
و قسبیه

لاکھنؤ بولناہ دولتیہ برقی مرفعی لکھنؤ ہاؤسنگ ڈیپارٹمنٹ
تعمیرات لکھنؤ

بھدو اور اہل حواریوں کے صلے کو فخر سے منسوب۔ دولتیہ مرفعی لکھنؤ ہاؤسنگ ڈیپارٹمنٹ
فکر سے تیار کیا گیا ہے اور اس کے تحت لکھنؤ ہاؤسنگ ڈیپارٹمنٹ کے زیر نگرانی
مقبول ہو گا۔ اس کے علاوہ لکھنؤ ہاؤسنگ ڈیپارٹمنٹ کے زیر نگرانی
اسی حکومہ سے جہت سے قطعاً تمہیں ایسے لکھنؤ ہاؤسنگ ڈیپارٹمنٹ کے زیر نگرانی
روس مرفعی لکھنؤ ہاؤسنگ ڈیپارٹمنٹ کے زیر نگرانی اور اس کے علاوہ
مقبول ہو گا۔ اس کے علاوہ لکھنؤ ہاؤسنگ ڈیپارٹمنٹ کے زیر نگرانی
برآمدہ ہو گا۔ اس کے علاوہ لکھنؤ ہاؤسنگ ڈیپارٹمنٹ کے زیر نگرانی

طرف عاجز آمده کشیده اندیریمه تفواضامه تک صور بند :

جلوس همایون شهباز عظمی دور معود سنوینہ مصارف عبدکبر شرف جلیبہ بوجہ
لاہیہ ہفت مرفضہ لطف سید تک انا مت ایڈی دائرہ وہ ہفت مت ایڈی
طرفندہ بسامہ فوہ العارہ ترتیب و توفیق مامور ہفت مرفضہ و فلک سہ
کھدایس ارکانہ و توفیق ایہ رجال مکتب دعوت ایسہ و ہفت کردہ مدعوینہ
نام نامی عبدالحق عظمی تجیل صباہ قدر و ایدہ شہ آیدہ بی نظیرہ کلنات طریقتیہ
استاذ ایڈیٹور .

کذا و چگونہ مرکب طریک قبولیہ و اسی و اعلیٰ باغیہ بوسامہ بہ تخصیصہ و اسی
مذکورہ تک حیفہ ہلال و نجم ایڈی آیشیز اولامہ و بیوہ نامی اکثر فہ تویر و
چیکرہ تزیینت ایڈی . مکن برادر کس و طقمہ صباہ قدر ان کردہ ہولہ
ترجمہ و ساعت اولیکہ طوفی بیوک برکیہ ضیافتی اعطا اولمندر .

عید صلاہ جلوس ہمایونی نقیدہ . جمیع دولا رضیہ تک ہفت مرفضہ یعنی معاً
توہ انوم جلالی بر نقطہ وہ بر سترہ استوسامہ عظیمہ کلنات طریقتیہ صحتی مانورہ
اطیال ایڈی .

مقام نفع - جمیع مایید - ۹۹ سالگی تا تجدید لاهی خدایه بندند و در اولاد خود نیز بچسبند -

نظاره کارخانجات خیریه

تعمیرات

علاقمند صلیب و مسجد - عذر از آنجی بنده زلمه بجوی نامه و نیز از احادیث و اولاد نکران فلقه کارخانه لطفاً سر کوه صفا
مادگی - عهد و عهدی آن - خاتم ابرام - توانان و امام طغیبه امور - بلور کارخانه مسجد ایضا بر کسب حق - بنده علی اندر ابرام و امام
نظارت جمعی بر اولاد و بعضی اولاد حقه اولاد

ه

لاھبہ بولناہ طرفانہ عبدہ محرمہ نارا بہ نوری بہ قولندہ نہ تفع

حضرت محمدؐ فرزندہ تخصیہ جویدلہ بہ بومہ لرکونہ کونہ تمامیدہ صرف اولہ فرہ بہ مزدہ
 اقباطہ افریسی اولہ فرہ بھیجی ہستی قالمینہ وقتقرانک برماہ رھا دوسرہ صمدہ تحفظاہ کترہ فرزندہ
 بولندینہ و کچرہ ای بومہ لررک یک زیادہ کچ قالمی بوزندہ فووالعادہ مقلادہ بہ
 و تارہ صیل سلطنت سیدہ نہ تمنہ محافظہ صبا العبودہ غنہ مملوکاہ فرمہ بغابت
 منزہ ابدہ کہ جہنم نموز افرنجیک اونجی کونندہ ابتار ابدہ بہ اولادہ اونجی آہ
 مخصوصہ اونوز برکونک بومہ لررک ہماہ بانو عثمانہ واسطہ بہ طرف عبیدہ فرزندہ نوبہ
 قصوہ امروفاہ عاطفت بیانہ حضرت بادشاہ ہند بہ سزاوار بولینہ خاکسای مرہم
 اضوی ضباب خلافتاہبہ بہ استقام جراتہ ابدیکرہ موفقدہ اولیادہ

۱۴ مورخ ۱۹۹۱ ص ۱۱۵ محمد عبدہ نوری طرفانہ

۵

سولنگو عبدالمجید خانہ حفترینہ

زمانہ سیاحت و تفریح و دوست و فاطمہ ام اولاد فاطمہ بنت خاتمہ بنی قریظہ
و فاطمہ طویلیہ اصل اولاد ناسفہ زانیہ زانیہ لری رضی اللہ عنہا جو رسد اولاد قدس
جنہم سالیہ لاری ناسفہ اولاد ناسفہ صبیحہ نک قبول جو لاری جالبہ رسم

بیلیم

فلمنك قرالى حضرتيڭ اھمەتتە بېرىلگەن نەسەتتە عالي اتتارنىڭ بىراقى سەدىتتە

بىرە دولتتە نىققەتتە ويايدە اولارە - وۇلۇپ روستى و نھازتتەك اتتە كھىسسى وۇرە ھىقتە كاتتە ھەلەكەتتە
بىرەكەي بولغانە ھىقتە ھىكەتتە نەسەتتە ئىشەنچتە ئالەمەتتە نەزە ھىقتە نەزەكەتتە بىرەكەكە ھىقتە وۇرە نەسەتتە
الەك بىرەكە وۇقۇلۇق وۇقۇلۇق اولارە نەسەتتە ئىشەنچتە بىرەكەكە نەسەتتە نەزەكەتتە بىرەكەكە نەسەتتە
ھىقتە نەسەتتە ئالەمەتتە وۇقۇلۇق ھىقتە نەسەتتە بىرەكەكە نەسەتتە نەزەكەتتە بىرەكەكە نەسەتتە

ھىقتە نەسەتتە
ھىقتە نەسەتتە

نمونه ۱

فی ۲۰ - ۱۸۹۰
 Le ۱۸۹۰
 واسطه سیه
 Transmis par
 دقیقه ساعت
 h. m. du
 بدأ بخاره
 Commencé à
 ختام بخاره
 Fini à
 مأمورک امضاسی
 Signature de l'employé

و دولت ایران
 وزارت مخابرات
 تلگرافها
 TELEGRAMME

مأمورک امضاسی
 Signature de l'employé

L'Etat n'accepte aucune responsabilité
 à raison du service de la télégraphie.

De ..... Pour .....
 عن جبار علی ایسدر

محل نومروسی	عدد کلمات	عروب	محل تاریخ	ساعت	دقیقه	روز و یا شب	طریق	اشارات مخصوصه
No du dépat	Nombre de mots	Group	Date du dépôt	Heures	Minutes	Matin ou soir	Voies	Indications non taxés
۸۰۰								

صورت
صورت
۸۰۰

طلبه در لوندزه ده روتیه
 لاهه شیرر هاهه بل لوندزه خارید مستایقه تقصیر کلان عمالی غریه لرین
 نظر مجوه قرین در روتیه کتیج مرکب بر یونانده چنه لهور اتجه و عکر
 شاهایم صادره ایسدرک انقبارد یوز یکریسه قتل اولوب سکافی
 ایس طوندیه و بانیه کوندلندسا، مور ۹۷ و رندل

د - سادات ابراهه غدري د لجه شير سوغ ابراهه مرفعي ارفع الدوله
 مديارني دانسه - ضا خانك لاهي قونقراني صدي سر لوم پلا
 صالح عمومي تا اتمك د چاره خلاص دلوه ادره - مذكور قونقراني
 هي تايبه مفصلا صورت نمازده ده سا له فابيه و تنظيم ايني
 منظومه نك فرانسوي العباد - صوتيه -

استو - سالوده منظومه لاه ابراهه تهي ايله - دسي جابيه اهدا
 ايله دت ابرهه نك منظوم لاهي جلي ايسه اوله نغه د ابرهه

مقدم

عبدالله صديقه فخره

فعل مکتوب منه - صد -

استردام نمک و زره بکهن سخن افواج - آده رنگ بمانده و کتبه صد صبه ایفقت
 نه اندک اوله اوله فوضولو مانقو قویا به سوب فمکت باذیرره آ ویشای
 میوطه هولما و بورده یجا سینده استردام فاریقه زنه و کلبوب کتولک و زره
 رنانه عماره ده بری بود طریقه لاله طیب فاده سی بولقی باخضه صد سیمیه
 مذکور و یورک و کتبه صابطیم کتف زنه بولدر لقت اولدین و کت صابطی
 مقتضای مذبی صد صبه بولسی مؤلفکت زور نالده کتراض معوضه اوطاب
 اردو خطه حضرت مه لاله - افسانه ۱۳۶۷
 صابطی
 سعید

ÖZGEÇMİŞ

01 Haziran 1981 tarihinde İstanbul'un Bahçelievler semtinde doğdu. Bayburt Cumhuriyet İlkokulu'nda başladığı ilköğrenimini, Düzce'nin Akçakoca ilçesi Atatürk İlkokulunda tamamladı. 1991 yılında Bolu İzzet Baysal Anadolu Lisesi'ni kazandı ve orta öğretimini burada tamamladı. 1999 yılında Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü kazandı. 2003 yılında bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisansa başladı ve yine aynı yıl Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmaya başladı. Halen araştırma görevlisi olarak görevine devam etmektedir.